

UNITED NATIONS
Office on Drugs and Crime

Управління ООН з
наркотиків та злочинності

КОМЕНТАРІ ЩОДО БАНГАЛОРСЬКИХ ПРИНЦИПІВ ПОВЕДІНКИ СУДДІВ

Управління ООН з
наркотиків та злочинності

Коментарі

щодо

Бангалорських принципів поведінки суддів

вересень 2007 р.

Неофіційний переклад українською мовою здійснено в рамках канадсько-українського Проекту підтримки судової реформи, який фінансується Урядом канади через Міністерство міжнародних справ.

Global Affairs Affaires mondiales
Canada Canada

Зображення на обкладинці
створено п. Ненсі Као, УНЗ ООН

ЗМІСТ

Стор.

Зміст

ПЕРЕДМОВА.....	4
ПОДЯКА.....	6
ІСТОРІЯ ПІДГОТОВКИ ПРОЕКТУ.....	7
БАНГАЛОРСЬКІ ПРИНЦИПИ ПОВЕДІНКИ СУДДІВ	
ПРЕАМБУЛА.....	22
<i>Перший показник</i> НЕЗАЛЕЖНІСТЬ.....	41
<i>Другий показник</i> ОБ'ЄКТИВНІСТЬ.....	64
<i>Третій показник</i> ЧЕСНІСТЬ І НЕПІДКУПНІСТЬ.....	92
<i>Четвертий показник</i> ДОТРИМАННЯ ЕТИЧНИХ НОРМ.....	98
<i>П'ятий показник</i> РІВНІСТЬ.....	143
<i>Шостий показник</i> КОМПЕТЕНТНІСТЬ І СТАРАННІСТЬ.....	150
ВВЕДЕННЯ В ДІЮ.....	167
ВИЗНАЧЕННЯ.....	168
КУЛЬТУРНІ ТА РЕЛІГІЙНІ ТРАДИЦІЇ.....	169
ВИБРАНА БІБЛІОГРАФІЯ.....	184
АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК.....	188

ПЕРЕДМОВА

Судова система, чесність і непідкупність якої не підлягає сумнівам, є основою для дотримання принципів демократії і верховенства права. Навіть коли всі інші засоби захисту не діють, судова система забезпечує громадянам надійний тил від будь-яких посягань на передбачені законом права і свободи.

Ці твердження актуальні як на локальному (в контексті держави), так і на міжнародному рівні, оскільки судова система – потужний бастион верховенства права в усьому світі. Гарантія дотримання принципів справедливості судочинства у світовому масштабі – завдання, що вимагає чимало енергії, навичок і досвіду.

Саме цим, починаючи з 2000 року, займається Суддівська група з питань дотримання принципів добросовісного судочинства (Група з питань суддівської добросовісності). Ця група розпочала свою роботу як неформальна спільнота голів судів та суддів судів вищих інстанцій із різних країн, які об'єднали свій досвід та вміння задля благородної мети. Відтоді діяльність та здобутки Групи сягнули рівня суттєвого впливу на систему судочинства у світі загалом.

Бангалорські принципи поведінки суддів дедалі більше впроваджуються в різноманітних сферах глобальної судової системи та застосовуються міжнародними організаціями, які займаються питаннями чесності та справедливості судочинства. Як результат, Бангалорські принципи поступово стають документом, яким беззастережно послуговуються всі системи права й судочинства. Одним словом, ці принципи є вираженням визнаних традицій функціонування правосуддя, присутніх в усіх культурах та судових системах. Процес узгодження принципів був нелегким, однак непохитна відданість справі, результат якої мав би забезпечити міжнародне визнання, дозволила Групі з питань дотримання принципів чесного судочинства подолати всі бар'єри на шляху.

Бангалорські принципи були не просто прийняті окремими державами – на їх основі моделювалися й інші засади суддівської поведінки. Крім того, принципи були схвально прийняті міжнародними організаціями, і вони надали їм суттєву підтримку. Економічна і соціальна рада ООН у своїй резолюції 2006/23 від 27 липня 2006 р. закликала країн-учасниць в рамках їхнього внутрішнього законодавства рекомендувати своїм судовим органам враховувати Бангалорські принципи в процесі модифікації чи

розробки норм професійної поведінки та етики працівників судової системи. Бангалорські принципи активно підтримало Управління ООН з наркотиків і злочинності, а також такі організації як Американська асоціація юристів та Міжнародна комісія юристів. Судді-представники країн-членів Ради Європи також схвально висловилися про Бангалорські принципи.

Щодо кожного пункту Бангалорських принципів було підготовано докладний коментар, і їх ретельне обговорення відбулося на нараді Міжурядової групи експертів відкритого складу щодо підсилення основних принципів суддівської поведінки, яка відбулася у Відні 1-2 березня 2007 року. У цій нараді взяли участь представники більш ніж 35 країн світу. Коментарі та запропоновані зміни були також детально розглянуті на п'ятій нараді Групи з питань суддівської доброчесності. На цих нарадах Бангалорські принципи та відкориговані коментарі були остаточно узгоджені, що додало їм ще більше ваги й авторитету. Коментарі поглиблюють і зміцнюють сенс Принципів, що суттєво сприяє забезпеченню їх міжнародного визнання в якості загальної декларації етичних норм поведінки суддів.

Слід зазначити, що найвищі стандарти моральності і доброчесності суддів проголошуються як обов'язкові норми абсолютно у всіх традиційних правових системах, так само як у всіх великих світових релігіях. На підтвердження цього Коментарі містять додаток, у якому наводиться короткий огляд того, як релігійні вчення підходять до питання про доброчесність суддів.

Бангалорські принципи є документом, який потенційно має величезну цінність не тільки для судових органів всіх країн, але й для широкої громадськості та всіх, хто прагне до забезпечення надійної основи для беззастережної доброчесності судочинства у всьому світі.

К. Г. ВІРАМАНТРИ,
Голова Суддівської групи з
питань дотримання
принципів чесного
судочинства

ПОДЯКА

УНЗ ООН висловлює подяку Групі з питань суддівської доброчесності за її роботу з підготовки проекту Коментарів до Бангалорських принципів, а також учасникам відкритої наради Міжурядової групи експертів щодо підсилення основних принципів суддівської поведінки, яка проходила 1-2 березня 2007 року в представництві ООН у Відні.

Особлива подяка також висловлюється Німецькому товариству технічного співробітництва (Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit) за фінансування досліджень і підготовки цих Коментарів, а також урядам Норвегії та Швеції за надану підтримку в організації вищезгаданої наради групи експертів.

ІСТОРІЯ ПІДГОТОВКИ ПРОЕКТУ

I. Передумови

У квітні 2000 року з ініціативи Центру Організації Об'єднаних Націй із міжнародного запобігання злочинності і в рамках Глобальної програми боротьби з корупцією у Відні відбулося підготовче засідання голів судів і суддів судів вищих інстанцій одночасно з проведенням десятого Конгресу ООН із запобігання злочинності та поведження з правопорушниками. Метою засідання було реагування на свідчення про те, що в багатьох країнах на всіх континентах багато людей втрачають довіру до своїх судових систем, оскільки сприймають їх як корумповані чи іншим чином заангажовані. Ці свідчення з'явилися в результаті опитувань про якість послуг, досліджень щодо загального сприйняття судової системи та висновків урядових слідчих комісій. Пропонувалося чимало рішень, вживалися певні заходи щодо реформування судової системи, однак проблема не зникала. Засідання було скликано для розробки нового підходу. Уперше під егідою Організації Об'єднаних Націй були запрошені судді для того, щоб навести лад «у власному домі» і розробити концепцію підзвітності суддів, яка доповнила би принцип незалежності суддів і таким чином підвищила рівень довіри суспільства до верховенства права. На початковому етапі, усвідомлюючи різноманіття наявних у світі правових традицій, учасники засідання вирішили обмежитися системою загального права. Відповідно першими в засіданні взяли участь представники дев'яти країн Азії, Африки та Тихоокеанського регіону, які застосовують різне законодавство, однак дотримуються спільної судової традиції.

II. Група з питань суддівської доброчесності

Перше засідання Суддівської групи з питань дотримання принципів доброчесного судочинства (або Групи з питань суддівської доброчесності, як її зазвичай називають) відбулось у представництві ООН у Відні 15-16 квітня 2000 р. У засіданні взяли участь головний суддя Латіфур Рахман з Бангладешу, головний суддя Й. Бхаскар Рао зі штату Карнатака в Індії, суддя Говінд Бахадур Шрестха з Непалу (від імені головного судді країни), головний суддя М. Л. Уваіс із Нігерії, заступник голови Конституційного суду ПАР Піус Ланґа, головний суддя Ф. Л. Ньялалі з Об'єднаної Республіки Танзанія і голова Комісії

судової служби Уганди суддя Б. Дж. Одокі. Ці учасники зібралися під головуванням віце-президента Міжнародного суду ООН судді Крістофера Грегорі Вірамантрі. Суддя Майкл Кірбі з Верховного суду Австралії виступав у ролі доповідача. На засіданні в якості спостерігачів були присутні Спеціальний доповідач ООН з питань незалежності суддів та адвокатів Дато Парам Кумарасвами, віце-президент Міжнародної асоціації суддів суддя Ернст Маркель і суддя Джузеппе ді Дженнаро.

На цьому засіданні Група з питань суддівської доброчесності прийняла два рішення. По-перше, було погоджено, що принцип підзвітності вимагає, щоб національна судова система відігравала активну роль в дотриманні принципів доброчесного судочинства через впровадження системних реформ відповідно до компетенції та потенціалу судових установ. По-друге, було визнано необхідність закріплення загальноприйнятих норм поведінки суддів, які відповідають принципу незалежності суддів і могли би сповідуватися та реалізовуватися національними судовими органами без втручання з боку виконавчої та законодавчої гілок влади. Судді-учасники підкреслили, що, визнаючи та забезпечуючи дотримання суддями відповідних норм поведінки, судова установа здатна здійснити важливий крок до того, щоб заслужити і зберегти повагу з боку суспільства. Тому вони просили проаналізувати кодекси поведінки суддів, прийняті в деяких юрисдикціях, і підготувати доповідь координатора Групи з питань суддівської доброчесності Ніхала Джайявікрами стосовно: а) основних положень, які повторюються в таких кодексах; і б) факультативних або додаткових положень, які повторюються в деяких, але не у всіх таких кодексах і які підходять або не підходять для прийняття в конкретних країнах.

III. Джерела

У процесі підготовки проекту кодексу поведінки суддів відповідно до наведених вище вказівок було використано низку чинних кодексів і міжнародно-правових документів, зокрема такі:

Національні кодекси

- а) Кодекс поведінки суддів, прийнятий Палатою делегатів Американської асоціації адвокатів, серпень 1972 р.;
- б) Декларація принципів незалежності суддів, видана головними суддями австралійських штатів і територій,

квітень 1997 р.;

- в) Кодекс поведінки суддів Верховного суду Бангладешу, запроваджений Вищою радою суддів в порядку виконання повноважень, передбачених підпунктом а) пункту 4 статті 96 Конституції Народної Республіки Бангладеш, травень 2000 р.;
- г) Етичні принципи для суддів, підготовані за співпраці з Конференцією канадських суддів і затверджені Канадською суддівською радою, 1998 р.;
- д) Кодекс поведінки суддів штату Айдахо, 1976 р.;
- е) Зведені норми поведінки суддів, прийняті Конференцією голів судів Індії, 1999 р.;
- ж) Кодекс поведінки суддів штату Айова;
- з) Кодекс поведінки судових чиновників Кенії, липень 1999 р.;
- и) Кодекс етичних норм суддів Малайзії, запроваджений Янг ді-Пертуан Агонгом за рекомендацією головного судді, голови апеляційного суду і голів Високих судів у порядку виконання повноважень, передбачених підпунктом А пункту 3 статті 125 Федеральної Конституції Малайзії, 1994 рік;
- к) Кодекс поведінки Магістратів у Намібії;
- л) Правила, що регламентують поведінку суддів, штат Нью-Йорк, США;
- м) Кодекс поведінки судових чиновників Федеративної Республіки Нігерія;
- н) Кодекс поведінки, якого мають дотримуватися судді Верховного суду і Високих судів Пакистану;
- о) Кодекс поведінки суддів Філіппін, вересень 1989 р.;
- п) Норми суддівської етики Філіппін, запропоновані Філіппінською асоціацією адвокатів, затверджені суддями першої інстанції Маніли і прийняті в якості вказівок і для дотримання суддями під адміністративним наглядом Верховного суду, зокрема муніципальними і міськими

суддями;

- р) Яндінська заява: Принципи незалежності судових органів на Соломонових островах, листопад 2000 р.;
- с) Вказівки для суддів ПАР, видані головним суддею, головою Конституційного суду і головами Високих судів, Апеляційного суду з трудових спорів і Суду з земельних спорів, березень 2000 р.;
- т) Кодекс поведінки судових чиновників Танзанії, прийнятий Конференцією суддів і магістратів, 1984 р.;
- у) Кодекс поведінки суддів штату Техас;
- ф) Кодекс поведінки суддів, магістратів та інших судових чиновників Уганди, прийнятий суддями Верховного суду і Високого суду, липень 1989 р.;
- х) Кодекс поведінки, прийнятий Конференцією суддів Сполучених Штатів Америки;
- ц) Норми поведінки суддів Співдружності Вірджинії, прийняті і видані Верховним судом Вірджинії, 1998 р.;
- ч) Кодекс поведінки суддів, прийнятий Верховним судом штату Вашингтон, США, жовтень 1995 р.;
- ш) Закон «Про судові органи» (Кодекс поведінки), прийнятий парламентом Замбії, грудень 1999 р.

Регіональні і міжнародні документи

- а) Проект Принципів незалежності судових органів («Сиракузькі принципи»), підготований комітетом експертів, скликаним Міжнародною асоціацією кримінального права, Міжнародною комісією юристів і Центром незалежності суддів і адвокатів, 1981 р.;
- б) Мінімальні стандарти незалежності суддів, прийняті Міжнародною асоціацією юристів, 1982 р.;
- в) Основні принципи Організації Об'єднаних Націй щодо незалежності судових органів, затверджені Генеральною

Асамблеєю ООН, 1985 р.;

- г) Проект Універсальної декларації про незалежність правосуддя («Декларація Сінгхві»), підготований д-ром Л. В. Сінгхві, спеціальним доповідачем на тему дослідження незалежності судових органів, 1989 р.;
- д) Пекінська заява про принципи незалежності судових органів в зоні дії Lawasia (Асоціація права країн Азії і Тихого океану), прийнята VI конференцією голів судів, серпень 1997 р.;
- е) Латімерські вказівки для країн Співдружності щодо оптимальної практики, яка визначає взаємини між виконавчими, парламентськими і судовими органами для розвитку ефективного управління, дотримання принципів верховенства права і прав людини з метою забезпечення дієвої реалізації Принципів Хараре, 1998 р.;
- ж) Європейська хартія про статус суддів, Рада Європи, липень 1998 р.;
- з) Рамкова концепція для запобігання й подолання корупції та забезпечення гарантій неупередженості судової системи, прийнята експертною групою, створеною Центром незалежності суддів та адвокатів, лютий 2000 р.

IV. Бангалорський проект кодексу поведінки суддів

Друге засідання Групи з питань суддівської доброчесності відбулося в Бангалорі (Індія) 24–26 лютого 2001 року. Засідання було скликано за сприяння Департаменту міжнародного розвитку Об'єднаного Королівства Великобританії і Північної Ірландії та фінансової підтримки з боку Управління Верховного комісара ООН із прав людини; господарем заходу виступив Високий суд і уряд штату Карнатака (Індія). На цьому засіданні Група розглянула представлений їй проект, визначила ключові аспекти, сформулювала відповідні принципи і узгодила Бангалорський проект кодексу поведінки суддів (Бангалорський проект). Однак Група визнала, що, оскільки Бангалорський проект розроблявся в основному судьями-представниками країн, у яких діє система загального права, вкрай важливо, щоб його ретельно розглянули судді з країн з іншими правовими традиціями і в такий спосіб закріпили за ним статус

міжнародного кодексу поведінки суддів.

У засіданні взяли участь головний суддя Майнур Реза Чоудхурі з Бангладешу, головний суддя П. В. Редді зі штату Карнатака в Індії, головний суддя Кешав Прасад Упадх'яй з Непалу, головний суддя М. Л. Уваіс із Нігерії, заступник головного судді Піус Ланга з ПАР, головний суддя С. Н. Сілва зі Шрі-Ланки, головний суддя Б. А. Саматта з Об'єднаної Республіки Танзанія і головний суддя Б. Дж. Одокі з Уганди. Спеціально запрошеною особою була суддя Клер Леро Дюб із Верховного суду Канади, голова Міжнародної комісії юристів. Головував на засіданні суддя Вірамантрі, а суддя Кірбі виступав у ролі доповідача. Крім того, спеціальний доповідач Організації Об'єднаних Націй з питання незалежності суддів та адвокатів Дато Парам Кумарасвами і Голова Комітету ООН із прав людини суддя П. Н. Бхагваті були присутні в якості спостерігачів, при цьому останній представляв Верховного комісара ООН із прав людини.

V. Процес консультацій

Протягом наступних 20 місяців Бангалорський проект активно розповсюджувався серед суддів з країн із системами загального і континентального права. Він був представлений і обговорювався на кількох конференціях і засіданнях суддів, у яких брали участь голови судів і судді судів вищих інстанцій із понад 75 країн світу, у яких діють системи загального і континентального права. З ініціативи представництв Американської асоціації адвокатів у Центральній і Східній Європі Бангалорський проект було перекладено національними мовами, зокрема Болгарії, Боснії та Герцеговини, Румунії, Сербії, Словаччини і Хорватії, а потім розглянуто суддями, асоціаціями суддів та конституційними і верховними судами країн цього регіону, у тому числі Косово. Зауваження з їхнього боку були дуже корисними.

У червні 2002 року Бангалорський проект розглядався на засіданні Робочої групи Консультативної ради європейських суддів у Страсбурзі (Франція), де було проведено його повноцінне об'єктивне обговорення з позицій системи континентального права. Серед учасників цього засідання були віце-президент Австрійської асоціації суддів Герхард Райснер, суддя Роберт Фремр із Високого суду Чехії, голова Апеляційного суду Парижа Ален Лакабарат, суддя Отто Мальманн із Федерального адміністративного суду Німеччини, магістрат Рафаель Сабато з Італії, суддя Віргіліус з Апеляційного суду Литви, головний радник Жан-Клод Вівініус з Апеляційного суду

Люксембурга, суддя-радник Орландо Афонсо з Апеляційного суду Португалії, суддя Душан Огризек із Верховного суду Словенії, голова Апеляційного суду Швеції Йохан Гіршфельдт і лорд-суддя Менс із Великобританії (головуючий). Опубліковані коментарі Робочої групи по Бангалорському проекту, поряд з іншими відповідними висновками Консультативної ради європейських суддів, зокрема Висновком № 1 «Про стандарти незалежності судових органів», внесли важливий вклад в подальшу роботу над Бангалорським проектом.

Бангалорський проект було згодом переглянуто з урахуванням розробленого Консультативною радою європейських суддів проекту висновків про принципи і правила, які регламентують професійну поведінку суддів, зокрема етичні норми, неприпустимість певної поведінки та неупередженості суддів. Крім того, було враховано зміст інших недавно прийнятих кодексів поведінки суддів, таких як Посібник щодо поведінки суддів, опублікований Радою голів судів Австралії в червні 2002 року, Типові правила поведінки суддів у Балтійських країнах, Кодекс суддівської етики для суддів Китайської Народної Республіки, а також Кодекс суддівської етики, розроблений Македонською асоціацією суддів.

VI. Бангалорські принципи поведінки суддів

Відредагований варіант Бангалорського проекту був представлений на засіданні круглого столу головних суддів (або їх представників) країн із системою континентального права, яке проводилося в Японському залі Палацу миру в Гаазі (Нідерланди), де розташований Міжнародний Суд, 25–26 листопада 2002 року. Засідання відбулося за ініціативи Департаменту міжнародного співробітництва Великобританії і за підтримки з боку Центру ООН із міжнародного запобігання злочинності та Управління Верховного комісара ООН із прав людини; його організації сприяв Генеральний директор Фонду Карнегі в Гаазі.

Колишній Віце-президент і *ad hoc* суддя Міжнародного Суду суддя Вірамантрі головував на засіданні, у якому, зокрема, брали участь суддя Владімір де Фрейтас із Федерального апеляційного суду Бразилії, голова Верховного суду Чеської Республіки Іва Брзова, голова Верховного конституційного суду Єгипту Мохаммад Фатхі Нагіб (разом із суддею Адель Омаром Шеріфом), радник Крістін Шане з Касаційного суду Франції, голова Верховного суду Мексики Дженаро Давид Гонгора Піментель, голова Верховного суду Мозамбіку Маріо

Мангазе, голова Верховного суду Нідерландів Пім Хаак, суддя Тронд Долва з Верховного суду Норвегії і голова Верховного суду Філіппін Хіларіо Давід (разом із суддею Рейнато С. Пуно). В одному з обговорень брали участь також судді Міжнародного Суду: суддя Раймонд Ранджева (Мадагаскар), суддя Геза Герцег (Угорщина), суддя Карл-Август Флайшгауер (Німеччина), суддя Абдул Г. Корума (Сьєрра-Леоне), суддя Розалін Гігінс (Великобританія), суддя Франсіску Резек (Бразилія), суддя Набіл Еларабі (Єгипет) і *ad hoc* суддя Томас Франк (США). Також був присутній спеціальний доповідач ООН з питання незалежності суддів та адвокатів Дато Парам Кумарасвами.

Серед суддів-представників систем загального і континентального права, які брали участь у засіданні, не було розбіжностей щодо бачення фундаментальних принципів, однак вони дещо по-різному розглядали структуру і порядок їх викладу. Наприклад,

- а) виникло питання про те, чи не мають принципи незалежності, об'єктивності і добросовісності (у такому порядку) передувати принципу дотримання етичних норм (який у Бангалорському проекті був наведений першим) і принципу рівності;
- б) судді-представники системи континентального права висловили сумнів у доречності використання слова «кодекс» (яким юристи в країнах континентальної Європи зазвичай позначають повний і вичерпний юридичний документ), зокрема через те, що стандарти професійної поведінки не порівнюються до норм закону чи дисциплінарних норм;
- в) було висловлено сумніви щодо положення в преамбулі до Бангалорського проекту, у якому зазначається, що «реальним джерелом судової влади є визнання суспільством морального авторитету, а також добросовісності суддів». Було заявлено, що «реальним джерелом» є Конституція і що наголошення на повній залежності судової влади від загального визнання може за певних обставин бути небезпечним.

Стосовно застосування цінностей і принципів судді із системи континентального права:

- а) поставили запитання, чому судді повинні (як було передбачено в Бангалорському проекті) бути поінформовані про матеріальні інтереси членів своєї сім'ї, якщо, на їхню думку, це не ставить під загрозу реальну або потенційну суддівську неупередженість;
- б) вважали неправильним, що суддя, який мав би бути відсторонений від розгляду справи, може продовжувати брати участь у судових засіданнях, якщо сторони із цим погоджуються (тоді як судді із системи загального права вважали це припустимим);
- в) висловили сумніви щодо сфери дії і правомірності запропонованого в Бангалорському проекті підходу до таких достатньо поширених ситуацій, як шлюб чи близькі особисті взаємини з адвокатом, і запропонували замість цього зробити в таких випадках акцент не на забороні таких взаємин, а на вимозі, щоб суддя відмовився від розгляду будь-якої справи, у якій бере участь інша сторона таких взаємин;
- г) висловили сумніви щодо розумності введення переліку «дозволених» видів неправової діяльності і не погодились із тим, що заборони на участь у заходах, які передбачають збір коштів від імені благодійної організації, на прийняття ролі виконавця заповіту, адміністратора спадку, довірчого власника, опікуна або іншого фідуціаря, на прийняття пропозиції бути призначеним в слідчу комісію або давання показів у якості свідка стосовно певної особи, мають бути визнані в якості міжнародного стандарту.

Однак основні розбіжності стосувалися участі в політичній діяльності. В одній із європейських країн судді обираються з урахуванням їхньої партійної приналежності. У деяких європейських країнах судді мають право займатися політикою і обиратися в місцеві ради (навіть залишаючись при цьому суддями) або в парламент (у такому разі статус судді призупиняється). Тому судді із системи континентального права заявили, що на даний момент не існує широкого міжнародного консенсусу щодо того, чи мають право судді брати участь у політичній діяльності. На їхню думку, кожна країна має на свій розсуд встановити баланс між правом судді на свободу слова і висловлення своєї думки про суспільно важливі речі і вимогою щодо неупередженості суддів. Однак вони визнали, що навіть у разі

припустимості членства в політичній партії або участі в публічних дискусіях на важливі соціальні теми, судді зобов'язані щонайменше утримуватися від будь-якої політичної діяльності, яка може підірвати їхню незалежність або поставити під сумнів їхню неупередженість.

Результатом цього засідання став документ «Бангалорські принципи поведінки суддів». У ньому закріплені такі ключові цінності як незалежність, неупередженість, добросовісність і непідкупність, дотримання етичних норм, рівність, а також компетентність і старанність. До кожної з цих цінностей подається опис відповідних принципів і докладні положення щодо їх застосування.

VII. Комісія з прав людини

Бангалорські принципи поведінки суддів стали додатком до доповіді, представленої в квітні 2003 року на п'ятдесят дев'ятій сесії Комісії ООН із прав людини Спеціальним доповідачем ООН з питань незалежності суддів та адвокатів Дато Парамом Кумарасвами. У резолюції 2003/43, одноголосно прийнятій 29 квітня 2003 року, Комісія відзначила, що нею було прийнято до уваги Бангалорські принципи поведінки суддів і доведено ці принципи «до відома країн-членів, відповідних органів ООН, а також міжурядових і неурядових організацій з метою їх розгляду».

У квітні 2004 року у своїй доповіді на шістдесятій сесії Комісії з прав людини новий Спеціальний доповідач ООН з питань незалежності суддів та адвокатів Леандро Деспуй зауважив:

«Комісія часто висловлювала стурбованість у зв'язку з поширеністю і масштабами, яких набуває у світі явище корупції в системі судової влади. Це явище виходить далеко за межі економічної корупції, зокрема у вигляді нецільового використання коштів, які виділяються судовій системі парламентом, або у вигляді хабарів (практики, яка може стимулюватися низькими посадовими окладами суддів). Це явище також може бути пов'язане із внутрішніми адміністративними проблемами судової влади (відсутністю прозорості, хабарництвом) і набувати форми зацікавленої участі в судочинстві і винесенні судових рішень у результаті політизації судової влади, кланової залежності суддів або будь-яких видів судового протекціонізму. Це надзвичайно важлива проблема, оскільки покликання суддів і працівників судових

органів полягає в моральному авторитеті і забезпеченні надійного й безпристрасного судового захисту всього суспільства в разі посягання на його права.

Погляньмо на цю проблему ширше: той факт, що в деяких країнах громадськість загалом сприймає судову владу як корумповану, тягне за собою серйозні наслідки: недовіра до правосуддя – летальний фактор для демократії і розвитку, який лише сприяє поглибленню корупції. У зв'язку з цим особливої ваги набувають норми суддівської етики. Як підкреслюється в практиці Європейського суду з прав людини, судді повинні не лише дотримуватися об'єктивних критеріїв неупередженості, але й демонструвати їх дотримання; у демократичному суспільстві ключового значення набуває довіра до правосуддя з боку громадян, що постають перед судом. У зв'язку з цим дається оцінка важливості поширення і практичної реалізації Бангалорських принципів поведінки суддів, автори яких взяли за основу дві головні правові традиції (загальне право і континентальне право) і які Комісія прийняла до уваги на своїй п'ятдесят дев'ятій сесії».

Спеціальний доповідач рекомендував забезпечити доступність Бангалорських принципів, бажано, з перекладом національними мовами, для всіх юридичних факультетів і професійних асоціацій суддів та адвокатів.

VIII. Коментарі до Бангалорських принципів поведінки суддів

На своєму четвертому засіданні, яке відбулося у Відні в жовтні 2005 року, учасники Групи з питань суддівської доброчесності зауважили, що судді, адвокати і реформатори права на кількох зустрічах підкреслювали необхідність розробки коментарів або роз'яснювального меморандуму у формі авторитетного посібника із застосування Бангалорських принципів. Група погодилась, що такі коментарі або посібник не лише допоможуть суддям і викладачам професійної суддівської етики зрозуміти логіку процесів розробки Бангалорських принципів і пов'язаних із ними консультацій між представниками різних правових культур, а також суть закріплених у них цінностей і принципів, але й будуть сприяти більш широкому розумінню застосування цих цінностей і принципів у контексті питань, ситуацій і проблем, із якими вони можуть зіткнутися. З огляду на це Група прийняла рішення доручити координатору підготувати проект коментарів, який потім буде передано Групі на розгляд і схвалення.

ІХ. Комісія із запобігання злочинності та забезпечення кримінального правосуддя

У квітні 2006 року у Відні проводилася п'ятдесята сесія Комісії з запобігання злочинності та забезпечення кримінального правосуддя, яка одногосно рекомендувала Економічній і соціальній раді прийняти проект резолюції, підготований за ініціативою урядів Єгипту, Франції, Німеччини, Нігерії та Філіппін під назвою «Підсилення основних принципів поведінки суддів». Зокрема, в проекті резолюції Економічна і соціальна рада:

- а) закликала країни-учасниці в рамках національного законодавства рекомендувати своїм судовим органам враховувати Бангалорські принципи поведінки суддів (які додавалися до резолюції) у процесі модифікації чи розробки норм професійної поведінки та етики працівників судової системи;
- б) підкреслила, що Бангалорські принципи являють собою подальший розвиток Основних принципів незалежності судових органів і доповнюють ці принципи;
- в) визнала важливість роботи Групи з питань дотримання принципів доброчесного судочинства, проведеної під егідою УНЗ ООН, а також інших міжнародних і регіональних судових форумів, яка сприяє розвитку і поширенню стандартів і заходів з підсилення незалежності, неупередженості, доброчесності і непідкупності судових органів;
- г) звернулася з проханням до УНЗ ООН продовжити підтримку роботи Групи з питань дотримання принципів доброчесного судочинства;
- д) висловила подяку країнам-учасницям, які здійснюють добровільні внески в УНЗ ООН для підтримки роботи Групи з питань дотримання принципів чесного судочинства;
- е) запропонувала країнам-учасницям в передбаченому порядку здійснювати добровільні внески у Фонд ООН із запобігання злочинності і забезпечення кримінального правосуддя для підтримки роботи Групи з питань дотримання принципів доброчесного судочинства і надалі забезпечувати через

Глобальну програму боротьби з корупцією технічну допомогу країнам, що розвиваються, і країнам із перехідною економікою на їхнє прохання для зміцнення потенціалу, добросовісності і невідкупності їхніх судових органів;

- ж) запропонувала країнам-учасникам надіслати Генеральному секретарю свої міркування стосовно Бангалорських принципів поведінки суддів із пропозиціями щодо перегляду певних положень;
- з) звернулася з проханням до УНЗ ООН за співпраці з Групою з питань дотримання принципів добросовісного судочинства та іншими міжнародними і регіональними судовими форумами скликати відкриту нараду міжурядової групи експертів з метою розробки коментарів до Бангалорських принципів поведінки суддів із урахуванням висловлених країнами-учасницями міркувань і запропонованих ними переглянутих положень; і
- и) звернулася з проханням до Генерального секретаря представити Комісії із запобігання злочинності і забезпечення кримінального правосуддя на її шістнадцятій сесії доповідь про реалізацію цієї резолюції.

Х. Економічна і соціальна рада

27 липня 2006 року Економічна і соціальна рада ООН прийняла без голосування резолюцію 2006/23 під назвою «Зміцнення основних принципів поведінки суддів».

XI. Нарада Міжурядової групи експертів

У березні 2006 року проект коментарів до Бангалорських принципів поведінки суддів, підготований координатором Групи з питань дотримання принципів добросовісного судочинства Ніхалом Джайявікрамою, був представлений на скликаній УНЗ ООН спільній нараді Групи з питань дотримання принципів добросовісного судочинства і Міжурядової групи експертів відкритого складу. Нарада проходила під головуванням судді Вірамантрі і головного судді Піуса Лангі з ПАР. Іншими членами Групи з питань дотримання принципів добросовісного судочинства, які взяли участь у нараді, були головний суддя Б. Дж. Одокі з Уганди, головний суддя Б. А. Саматта з

Об'єднаної Республіки Танзанія, заступник головного судді Адель Омар Шериф з Єгипту і колишній головний суддя М. Л. Уваїс з Нігерії. Суддя М. Д. Кірбі з Верховного суду Австралії, який не зміг бути присутнім, надіслав свої зауваження у письмовій формі.

На нараді Міжурядової групи експертів були присутні також такі судді, урядовці та незалежні експерти: суддя Ноура Гачані з Алжиру; суддя Елена Гайтон де Ноласко, віце-президент Верховного суду Аргентини; судді Назім Тагієв, Рауф Гулієв і Гульмірза Кавадов з Азербайджану; суддя Октавіо Лістер із Домініканської Республіки; суддя Верховного конституційного суду Єгипту Мохаммад Алі Сіф і суддя Ельхам Нгуїб Навар; суддя Рітта Кііскі з окружного суду Фінляндії; суддя Крістін Шане із Касаційного суду Франції і голова Комітету з прав людини ООН; суддя Гансйорг Шерер з окружного суду Німеччини; суддя Урсула Везекені з Верховного суду Угорщини; професор Паулюс Еффенді Лотулунг з Індонезії; суддя Мохаммаді Шахгейдарипур з Ісламської Республіки Іран; Каспарс Беркіс із Латвії; Муфтах Мохамед Казит, Абдель-Хакім Альфітурі аль-Хамруні, Нагі Абдель-Салам Буркан і Ахмед ель-Халам із Лівійської Арабської Джамахирії; Юрій Прікоп з Молдови; суддя Абделлатіф Черкауї з Апеляційного суду Касабланки, суддя Хадіджа Уаззані Тухамі з Верховного суду і радник Бутайна Бенмусса з Марокко; суддя Коллінс Паркер із Високого суду Намібії; суддя Рам Кумар Прасад Шах із Верховного суду Непалу; Денніс де Йонг, радник з питань прав людини і забезпечення миру Міністерства зовнішніх справ Нідерландів; суддя Тімоті Адеподжу Ойейіпо, адміністратор Національного суддівського інституту, Філомена Чінве Уванду, асистент головного адвоката Федерального міністерства юстиції і Хадіза Ібрагім Саед із Нігерії; Сиєд Хайдер Шах, Міністерство зовнішніх справ Пакистану; Хіомара Бульгін де Вільсон із Панами; Крісті Даніле, радник Міністерства юстиції Румунії, Хьонг-Вон Бе з Республіки Корея; Йован Косіч, Міністерство юстиції Сербії; суддя Ігнасіо Санчо Гарагальйо, голова адміністративного відділу Апеляційного суду Барселони, Іспанія; Сухада Гамлат, постійний секретар Міністерства юстиції і реформування права Шрі-Ланки; Башар Сафієй, представник Постійної місії Сирійської Арабської Республіки; Генрі Гадулі з Уганди; та Кевін Дрісколл, старший радник, Департамент юстиції, США.

У нараді також брали участь Ольга Руда і Саймон Конте з Ініціативи верховенства права Американської асоціації адвокатів; лорд Джонатан Менс із Консультативної ради європейських суддів (Рада Європи); Дедо Гейніц, Йоганна Беате Вислюх і Георг Губер-Брабенвартер із Німецької агенції технічного співробітництва;

професор Джузеппе ді Федеріко і Франческо Контіні з Інституту вивчення судових систем, Болонья, Італія; Джованні Паскуа і суддя Халед Ахмед із Міжнародного інституту вищих досліджень у галузі кримінології, Сіракузи, Італія; Аркан ель-Себлани з Програми розвитку ООН; Кіт Вольц, Стюарт Гілман, Олівер Столпе, Філ Матшеза, Александра Суза Мартінс і Угонная Грейс Езеквем з УНЗ ООН; Фердинанд Л. К. Вамбалі, особистий секретар головного судді Об'єднаної республіки Танзанія; і Нешан Гунасекера, адвокат зі Шрі-Ланки.

Учасники наради детально розглянули підсумковий проект коментарів, обговоривши окремо кожен пункт. У проект документу було внесено низку поправок, а також було вилучено деякі положення. Подані нижче Коментарі призначені для забезпечення більш глибокого розуміння Бангалорських принципів поведінки суддів.

XII. Ресурси

У процесі підготовки цих Коментарів автори користувалися різноманітними матеріалами і брали натхнення з багатьох джерел. Зокрема, йдеться про міжнародні документи, національні кодекси суддівської поведінки і коментарі до них, рішення міжнародних, регіональних і національних судів, висновки дорадчих комісій з питань суддівської етики та наукові джерела.

У разі використання цитат їх походження вказується у виносках. Якщо висновки чи коментарі взято з національного чи регіонального контексту і адаптовано до рівня загального сприйняття всіма судовими системами, оригінал у тексті не згадується. Однак усі джерела, які використовувалися в роботі над цим документом, згадані в розділі III вище і в розділі *Вибрана бібліографія*, і їх неоціненний внесок належним чином визнається.

Особливо варто згадати три джерела: Канадська суддівська рада, *Ethical Principles for Judges (Етичні принципи для суддів) (1998)*; Рада Європи, *Opinions of the Consultative Council of European Judges (Висновки Консультативної ради європейських суддів) (2001-2006)*; і документ із Гонконгу (спеціальний адміністративний регіон Китаю) *Guide to Judicial Conduct (Посібник на тему суддівської поведінки) (2004)*.

БАНГАЛОРСЬКІ ПРИНЦИПИ ПОВЕДІНКИ СУДДІВ

ПРЕАМБУЛА

БЕРУЧИ ДО УВАГИ Загальну декларацію прав людини, яка визнає основоположним принцип надання кожній особі рівною мірою права на справедливий і відкритий розгляд незалежним і неупередженим судом справи, пов'язаної зі встановленням її прав та обов'язків, а також із визначенням її винуватості в скоєнні злочину.

Коментарі

Загальна декларація прав людини

1. У статті 19 Загальної декларації прав людини, проголошеної Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, зазначено таке:

Кожна особа рівною мірою має право на справедливий і відкритий розгляд незалежним і неупередженим судом справи, пов'язаної зі встановленням її прав та обов'язків, а також із визначенням її винуватості в скоєнні злочину.

2. Загальну декларацію прав людини було прийнято одноголосно. Вона відображає «загальне розуміння» тих прав, які країни-учасниці Організації Об'єднаних Націй зобов'язалися поважати та дотримуватися в Статуті ООН. Це перше всебічне формулювання прав людини, яке має універсальне застосування. Загальна декларація як така не мала бути юридично обов'язковим документом. Це лише декларація, не угода. Водночас, її сприймають як законний допоміжний засіб для тлумачення виразу «права людини та основні свободи» у Статуті. Власне, ще 1971 року було в судовому порядку визнано, що «незважаючи на те, що твердження у Декларації не є обов'язковими, як у міжнародній угоді . . . вони можуть зобов'язувати держави на основі звичаю. . . оскільки вони стали кодифікацією звичаєвого права. . . або ж набули сили звичаю через загальну практику, прийняту за закон».¹

¹ «Правові наслідки для країн щодо триваючої присутності ПАР у Намібії (Південно-Західна Африка), незважаючи на Резолюцію Ради Безпеки №279 (1970)», Звіти Міжнародного суду, 1971, особлива думка заступника голови суду Аммуна, ст. 76.

БЕРУЧИ ДО УВАГИ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, що гарантує рівність усіх осіб перед судом, а також право кожної особи на своєчасний розгляд кримінального обвинувачення, пред'явленого їй чи визначенням її прав та обов'язків, у межах справедливого і відкритого судового процесу компетентним, незалежним і неупередженим судом, сформованим у порядку, визначеному законодавством,

Коментарі

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права

3. У пункті 1 статті 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, окрім іншого, зазначено таке:

Всі особи є рівними перед судами і трибуналами. Кожен має право при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, пред'явленого йому, або при визначенні його права та обов'язків у будь-якому цивільному процесі на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону.

4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права був одностайно прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року та набув чинності 23 березня 1976 року, через три місяці після депонування тридцять п'ятої ратифікаційної грамоти. Станом на 20 липня 2007 року 160 країн ратифікували або приєдналися до Міжнародного пакту, прийнявши таким чином його положення як зобов'язання, обов'язкові для них згідно з міжнародним правом.

Зобов'язання держави

5. Коли держава ратифікує або приєднується до цього Пакту, вона бере на себе три внутрішні зобов'язання. По-перше, вона зобов'язується «поважати та забезпечувати всім особам, які перебувають на її території та під її юрисдикцією», права, визнані в Міжнародному пакті, «без дискримінації за будь-якими такими ознаками, як-от раса, колір шкіри, стать, мова, релігія, політичні або інші переконання, національне чи соціальне походження, майновий,

суспільний або інший стан». По-друге, держава зобов'язується здійснити необхідні кроки згідно з власними конституційними процедурами та положеннями Пакту, щоб ужити таких законодавчих заходів, які можуть знадобитися для реалізації цих прав і свобод. По-третє, вона повинна забезпечити будь-якій особі, чиї права або свободи порушено, ефективний засіб правового захисту навіть у тому випадку, якщо порушення вчинили особи, які діяли як посадовці, забезпечити встановлення права на такий правовий захист будь-якої особи, яка вимагає згаданого захисту, компетентними судовими, адміністративними або законодавчими органами чи правовою системою, і розвивати можливості перегляду судових рішень, а також забезпечити реалізацію наданих засобів правового захисту компетентними органами.

Статус міжнародного права

6. Статус міжнародного права в межах національної правової системи, як правило, визначається національним правом. Відтак, у різних юрисдикціях діють різні норми. Якщо перевагу має моністична теорія, норми міжнародного і національного права щодо одного й того ж питання діють паралельно, а в разі колізії між ними переважну силу має міжнародне право. Якщо ж у державі віддають перевагу дуалістичній теорії, міжнародне право та національне право діють як дві окремі системи права, що регулюють різні питання. Вони є взаємовиключними, і перше не впливає на друге, якщо і допоки не буде включене в систему національного законодавства. Одна з причин такого підходу – те, що укладання міжнародного договору є актом виконавчої влади, а виконання передбачених ним зобов'язань, якщо вони тягнуть за собою зміни чинного національного законодавства, вимагає акту законодавчої влади. Тим не менше, тепер багато держав, які дотримуються дуалістичної теорії, як правило, визнають та дотримуються основоположних прав людини і свобод як обов'язкової вимоги або ж у будь-якому випадку як таких, що впливають на процес встановлення та висловлення норм національного права.

БЕРУЧИ ДО УВАГИ, що вказані вище основоположні принципи і права також визнано чи відображено в регіональних актах про права людини, національних конституціях, законодавстві і загальному праві, судових звичаях і традиціях.

Коментарі

Європейська конвенція з прав людини

7. У частині 1 статті 6 Європейської конвенції з прав людини і основоположних свобод 1950 року, окрім іншого, зазначено таке:

Кожна особа у випадку вирішення спору щодо її прав і обов'язків цивільного характеру чи встановлення обґрунтованості висунутого проти неї кримінального обвинувачення має право на справедливий і публічний розгляд її справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом.

Американська конвенція про права людини

8. У пункті 1 статті 8 Американської конвенції про права людини 1969 року, окрім іншого, зазначено таке:

Кожна особа має право на розгляд її справи з належними гарантіями та протягом розумного строку у компетентному, незалежному й неупередженому суді, який було заздалегідь створено законом в обґрунтування будь-якого обвинувачення кримінального характеру, висунутого проти неї, або ж для визначення її прав чи обов'язків цивільного, трудового, фінансового чи будь-якого іншого характеру.

Африканська хартія прав людини і народів

9. У пункті 1 статті 7 Африканської хартії прав людини і народів 1981 року зазначено таке:

Кожна особа має право на розгляд її справи. Це включає, зокрема:

*(e) право на розгляд справи протягом розумного строку
неупередженим судом чи трибуналом,*

а в статті 26 закріплено таку норму:

*Держави-учасниці цієї Хартії зобов'язані гарантувати
незалежність судів...*

БЕРУЧИ ДО УВАГИ значення компетентності, незалежності та неупередженості судової системи для захисту прав людини з урахуванням того, що реалізація усіх інших прав цілком залежить від належного здійснення правосуддя.

БЕРУЧИ ДО УВАГИ таке ж значення компетентності, незалежності та неупередженості судової системи для виконання судами своєї ролі для підтримки конституційного ладу та верховенства права.

Коментарі

Конституційний лад

10. Пояснення поняття конституційного ладу таке:

Ідея конституційного ладу передбачає, що здійснення державної влади слід обмежити правилами – правилами, які визначають процедуру, за якою належить виконувати акти законодавчої та виконавчої влади, і які розмежовують їх допустимий вміст. Конституційний лад можна втілити в життя в тій мірі, наскільки ці правила обмежують свавілля та можливість самостійно приймати рішення, а також тим, наскільки їх фактично дотримуються ті, хто володіє політичною владою, і наскільки достатньо залишається простору для реалізації особистої свободи в тих сферах, на які влада не має права зазіхати.»²

Верховенство права

11. Пояснення значення незалежності та неупередженості судової системи для забезпечення верховенства права таке:

Причина, з якої незалежність судової системи має аж таке значення для суспільства, полягає в тому, що вільне суспільство існує доти, доки в ньому панує принцип верховенства права. . . принцип, який створює зобов'язання і для тих, хто керує, і для тих, ким керують, який

² С. А. де Сміт «Нова Співдружність і її конституції» (S.A. de Smith, The New Commonwealth and its Constitutions, London, Stevens, 1964), ст. 106.

застосовується неупереджено та стосується в рівній мірі всіх, хто шукає засобів правового захисту чи проти кого домагаються таких засобів правового захисту. Немає значення, наскільки невизначено цей принцип сприймається, наскільки складно його сформулювати, прагнення до верховенства права живе в серцях усіх чоловіків та жінок. Реалізація цього прагнення залежить від того, наскільки компетентно й неупереджено судді застосовують закон. Для виконання цих обов'язків важливо, щоб судді були незалежними і сприймалися як незалежні. Ми звикли вважати, що незалежність судової системи включає незалежність від диктату виконавчої влади. . . Однак на сучасному етапі приймаються наскільки різноманітні та важливі рішення, що незалежність слід захищати від будь-якого впливу, який може існувати або обґрунтовано розглядатися як вплив на неупередженість процесу приймання рішень. Незалежність від виконавчої влади є ключовим елементом цього поняття, однак це вже не єдина форма незалежності, яка має значення.³

Незалежна і неупереджена судова система

12. Поняття незалежності та неупередженості судової системи тепер набуло ширшого змісту:

Будь-яка згадка про незалежність судової системи врешті-решт викликає запитання: незалежність від чого? Найбільш очевидна відповідь, безумовно – незалежність від виконавчої влади. Мені важко уявити, як би судді, виконуючи свою роль із приймання рішень, мали б не бути незалежними від виконавчої влади. Однак вони також повинні бути незалежними і від законодавчої влади, окрім як у зв'язку з її законотворчою функцією. Судді не повинні поступатися міркуванням, висловленим у парламенті, чи виносити рішення у справах з метою заслужити схвалення чи уникнути осуду з боку парламенту. Їм слід також відверто потурбуватися про те, щоб на їхню неупередженість не вплинули інші зв'язки, наприклад професійні, комерційні, особисті чи інші.⁴

³ Сер Жерар Бреннан, головний суддя Австралії «Незалежність суддів», Австралійська конференція суддів, 2 листопада 1996 р., Канберра, див. www.hcourt.gov.au.

⁴ Лорд Бінгем із Корнгілла, лорд-головний суддя Англії «Незалежність суддів», Щорічна лекція 1996 року для Ради з досліджень у галузі судової практики, див.

БЕРУЧИ ДО УВАГИ те, що довіра громадськості до судової системи, а також упевненість у моральному авторитеті та чесності суддів має величезне значення у сучасному демократичному суспільстві.

Коментарі

Довіра громадськості до судової системи

13. Саме упевненість громадськості у незалежності судів, добросовісності їхніх суддів, неупередженості та дієвості процесів лежить в основі судової системи країни. Як зазначив один суддя:

Авторитет суду. . . , що не має ні гаманця, ні меча. . . ґрунтується в кінцевому рахунку на сталій упевненості громадськості у його моральному схваленні. Таке ставлення має бути підкріплене цілковитим відстороненням суду, як фактичним, так і видимим, від політичної плутанини та утриманням від будь-якої участі у зіткненнях політичних сил у політичних процесах.⁵

БЕРУЧИ ДО УВАГИ необхідність того, щоб судді, як індивідуально, так і колективно, ставилися з повагою до своїх посад і до громадської довіри та докладали зусиль для розвитку та підтримки довіри до судової системи.

Коментарі

Колективна відповідальність

14. Суддя має вважати своїм обов'язком не лише дотримуватися високих стандартів поведінки, але й брати участь у колективних зусиллях для встановлення, підтримки та захисту цих стандартів. Навіть один випадок неналежної поведінки судді може завдати невилправної шкоди моральному авторитету суду.

Посада судді

15. Якось один голова суду звернувся до новопризначених суддів у своїй юрисдикції з такими словами:

Роль судді полягає в тому, щоб служити суспільству у найважливішій справі здійснення правосуддя згідно з законом. Ваша посада дає вам таку можливість, і це – привілей. Ваша посада вимагає від вас служіння, і це – обов'язок. Без сумніву, у вас були й інші причини як особистого, так і професійного характеру, щоб прийняти своє призначення, однак суддя не досягне успіху та не отримає задоволення від виконання своїх обов'язків, якщо не буде постійно усвідомлювати важливість служіння суспільству. Свобода, мир, порядок і належне керування – ті основи суспільства, які ми так цінуємо – залежать врешті-решт від того, наскільки віддано суддя виконує свій обов'язок. Верховенство права панує у суспільстві лише тоді, коли це суспільство впевнене у чесності і компетентності суддів. Знаючи це, ви повинні пишатися своєю важливою посадою. Коли робота втрачає свою новизну, коли завантаження справами нагадує сізифову працю, коли набридає диспотизм дискерційних рішень, єдиним незмінним стимулом рухатися далі буде усвідомлення того, що те, задля чого ви покликані

служити, є надзвичайно важливим для суспільства, в якому ви живете.

Ваш привілей – виконувати свої обов'язки, ваш обов'язок – залишити свою посаду незаплямованою, коли настане час її залишити. Ваші слова та дії як на публіці, так і до певної міри в особистому житті впливатимуть на ставлення громадськості до вашої посади і на повагу, яку ця посада мала б викликати. Ризик бути затриманим за кермом під час повернення додому з бенкету чи незначні погрішності у сумі доходу, вказані в податковій декларації, можуть мати суспільне значення. Стандарти дружини Цезаря – це ті стандарти, які інші справедливо застосовуватимуть до того, що ви кажете і робите, відтак, зважаючи на неймовірну велич вашої посади як судді, це стандарти, які ви застосовуватимете до себе. Ці стандарти стосуються як великих, так і малих справ. Часом використання підзвітних сум чи квитанція для підтвердження витрат може мати неабияке значення.

Пліч-о-пліч із величчю, яка пов'язана з посадою, іде й скромність щодо власної здатності бути гідним стандартів, визначених попередниками, дотримання яких чекають від особи, яка обійняла посаду. Є небагато суддів, які є достатньо впевненими в собі і не сумніваються у власній здатності працювати з очікуваною ефективністю. І, наскільки мені відомо, жоден із тих, хто був настільки самовпевненим, не зміг із цим упоратись, як сподівався. Звісно, із накопиченням досвіду переживання щодо здатності виконувати свої службові обов'язки вщухають. Однак це пов'язано не з самозадоволенням, а радше з реалістичним прийняттям обмежень власних можливостей. Якщо хтось робить усе можливе, хвилювання щодо будь-яких невдач на посаді може лише зашкодити. Інтелектуальна скромність (навіть непоказна), відчуття обов'язку та почуття власної гідності, тиск громадської уваги до кожного кроку в судовому процесі та з боку колег – це ті чинники, які допомагають судді досягати найкращих можливих результатів.

. Ви долучилися або долучаєтеся до еліти – еліти служіння суспільству, а не еліти, що насолоджується соціальною величчю. І ваша приналежність до такої еліти може бути джерелом неймовірного особистого задоволення і не меншої гордості. Ви не зможете збагатитися за винагороду, яку отримуватимете. Ви

працюватимете важче й довше, ніж більшість ваших друзів в інших професіях. Кожне ваше слово і вчинок як судді, як і інші слова та дії, можуть стати об'єктом публічної критики, а нападки, які були необґрунтованими та залишилися без відповіді, можуть підірвати повагу суспільства до судової системи. Однак, якщо врешті-решт ви поділяєте з моїми колегами, яких ви глибоко поважаєте, почуття служіння суспільству шляхом здійснення правосуддя згідно з законом, вас чекає життя, сповнене неймовірного задоволення. Нехай ваше серце буде чистим і благородним. І вам усе вдасться.⁶

⁶ Сер Жерар Бреннан, головний суддя Австралії, звернення до учасників Національної програми суддівської орієнтації, Вуллонгонг, Австралія, 13 жовтня 1996 р. Повний текст: www.hcourt.gov.au/speeches/brennanj/brennanj_wollong.htm.

БЕРУЧИ ДО УВАГИ те, що основну відповідальність за підтримку та збереження високих стандартів суддівської поведінки покладено на суддів кожної країни.

Коментарі

Розробка кодексу поведінки суддів

16. Бажано, щоб будь-який кодекс поведінки чи інший подібний документ про принципи для суддів розробляли самі судді. Це відповідає б принципу незалежності судової системи та розподілу влади. Наприклад, у багатьох країнах законодавчі та виконавчі органи влади регламентують поведінку членів цих органів та етичні норми, яких вони повинні дотримуватися. Доцільно було б і суддям чинити так само. Якщо судді не зможуть взяти на себе відповідальність або знехтують відповідальністю за забезпечення того, щоб судді дотримувалися очікуваних від них високих стандартів суддівської поведінки, суспільна думка та політична доцільність можуть призвести до втручання двох інших гілок влади. У такому випадку може бути завдано певної, і, можливо, серйозної, шкоди принципу незалежності суддів, який є наріжним каменем судової системи і підтримує її функціонування.

А ТАКОЖ БЕРУЧИ ДО УВАГИ те, що Основні принципи незалежності судової влади, визначені ООН, призначені забезпечувати та підтримувати незалежність судової системи й адресовані в першу чергу державам.

Коментарі

Прийняті ООН Основні принципи незалежності судової влади

17. Основні принципи Організації Об'єднаних Націй щодо незалежності судової влади були прийняті сьомим Конгресом ООН щодо запобігання злочинності та ставлення до правопорушників у вересні 1985 року в Мілані (Італія) та схвалені Генеральною Асамблеєю в її резолюції 40/32 від 29 листопада 1985 року. Наступного місяця в своїй резолюції 40/146 від 13 грудня 1985 року Генеральна Асамблея «привітала» Принципи й запропонувала урядам «дотримуватися їх та брати до уваги в рамках свого національного законодавства та практики». Основні принципи, «сформульовані з метою допомогти державам-учасникам із вирішенням завдань зі забезпечення та підтримки незалежності судової влади», передбачають таке:

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ СУДОВОЇ ВЛАДИ

1. Незалежність судової влади має бути гарантована державою та закріплена в Конституції чи законах країни. Усі державні та інші установи повинні поважати та дотримуватися незалежності судової влади.
2. Судді повинні розглядати справи неупереджено, на основі фактів та згідно з законом, без жодних обмежень, неналежного впливу, спонукання, тиску, погроз чи втручань, прямих чи непрямих, з будь-якої сторони або з будь-якої причини.
3. Судді повинні мати юрисдикцію щодо всіх питань судового характеру та виключне право вирішувати, чи справа, передана на розгляд, належить до їхньої компетенції, визначеної за законом.

4. Слід запобігати будь-якому неналежному чи несанкціонованому втручанню в процес правосуддя, а судові рішення, винесені судами, не повинні підлягати перегляду. Цей принцип відповідає законодавству, що однак, не впливає на можливість перегляду рішення судом вищої інстанції та пом'якшення або заміни компетентними органами вироків, винесених суддями.
5. Кожна людина має право на судовий розгляд у звичайних судах або трибуналах, які застосовують визначені процедури. Не слід створювати трибунали, які не користуються належним чином визначеними процедурами судового процесу, для підміни компетенції звичайних судів чи судових органів.
6. Принцип незалежності судової влади дає суддям право і вимагає від них забезпечення справедливого ведення судового провадження та дотримання прав сторін.
7. Кожна держава-учасниця зобов'язана надати належні засоби, які дозволять суддям виконувати належним чином їхні обов'язки.

СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ ТА ОБ'ЄДНАННЯ

8. Згідно з Загальною декларацією прав людини, судді, як й інші громадяни, мають право на свободу вираження поглядів, вірувань, об'єднання та зібрань, однак за умови, що під час реалізації таких прав судді завжди повинні поводити себе так, щоб зберегти гідність своєї посади, а також неупередженість і незалежність судової влади.
9. Судді мають свободу формувати об'єднання суддів чи вступати в об'єднання суддів чи інших організацій, які представляють їхні інтереси, підтримують їхню професійну підготовку та захищають їхню незалежність як суддів.

КВАЛІФІКАЦІЯ, ВІДБІР І ПІДГОТОВКА

10. Особи, відібрані на судові посади, повинні бути доброчесними та мати належну підготовку або кваліфікацію у сфері права. Будь-який метод відбору суддів повинен запобігати

призначенню суддів за неправомірними мотивами. Під час відбору суддів не має бути дискримінації щодо особи за ознаками раси, кольору шкіри, статі, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, суспільного або іншого стану. Крім того, вимогу про те, що кандидат на суддівську посаду має бути громадянином відповідної країни, не слід розглядати як дискримінаційну.

11. Термін повноважень суддів, їх незалежність, безпека, належна винагорода, умови служби, пенсії та вік виходу на пенсію мають бути належним чином гарантовані законом.
12. Призначені чи вибрані судді мають гарантоване збереження посади до досягнення віку обов'язкового виходу на пенсію чи закінчення терміну їхніх повноважень, якщо такий встановлено.
13. Просування суддів по службі, якщо така система існує, має ґрунтуватися на об'єктивних чинниках, зокрема, таких як здібності, добросовісність і досвід.
14. Розподіл справ між суддями в судах, до яких вони відносяться, є внутрішньою справою судової адміністрації.

ПРОФЕСІЙНА ТАЄМНИЦЯ ТА ІМУНІТЕТ

15. Судді зобов'язані зберігати професійну таємницю щодо своїх засідань і конфіденційної інформації, отриманої в ході виконання їхніх обов'язків, окрім як у випадку відкритого судового процесу. Заборонено змушувати їх давати свідчення з таких питань.
16. Без обмежень щодо будь-яких дисциплінарних процедур, права на апеляцію чи компенсацію з боку держави згідно з національним законодавством судді повинні користуватися особистим імунітетом від судового переслідування в порядку цивільного судочинства за спричинення фінансових збитків, завданих в результаті неналежних дій чи бездіяльності суддів під час виконання ними своїх судових функцій.

*ДИСЦИПЛІНАРНЕ СТЯГНЕННЯ, ВІДСТОРОНЕННЯ
ВІД ПОСАДИ ТА ЗВІЛЬНЕННЯ*

17. Обвинувачення чи скарга, що надійшли проти судді під час виконання його/її судових і професійних обов'язків, підлягають невідкладному і неупередженому розгляду згідно з відповідною процедурою. Суддя має право на справедливий розгляд справи. Розгляд питання на початковому етапі має бути конфіденційним, якщо суддя не звернеться з проханням про інше.
18. Судді можуть бути відсторонені від виконання обов'язків чи звільнені лише на підставі їх нездатності виконувати обов'язки або через поведінку, яка свідчить про їх непридатність виконувати відповідні обов'язки.
19. Усі провадження щодо дисциплінарних стягнень, відсторонення чи звільнення з посади мають відповідати встановленим стандартам поведінки суддів.
20. Рішення у справах про дисциплінарні стягнення, відсторонення від посади чи звільнення підлягають незалежній перевірці. Цей принцип може не застосовуватися щодо рішень Верховного суду та рішень законодавчих органів, які було прийнято під час процедури імпичменту або подібної процедури.

ПРИНЦИПИ, НАВЕДЕНІ НИЖЧЕ, призначені встановити стандарти етичної поведінки суддів. Вони адресовані суддям для використання в якості основних принципів регламентації суддівської поведінки. Крім того, вони призначені сприяти покращеному розумінню та підтримці суддів з боку представників виконавчої та законодавчої влади, юристів і суспільства в цілому. Ці принципи передбачають, що у своїй поведінці судді підзвітні відповідним органам, які було створено для підтримки судових стандартів, які є незалежними та неупередженими як такі і які мають на меті доповнювати, а не відступати від існуючих правових норм і правил поведінки, які є обов'язковими для суддів.

Коментарі

Основоположні та універсальні цінності

18. Нижче наведено принципи, які ґрунтуються на шести основоположних та універсальних цінностях, а також рекомендації щодо застосування кожного принципу. Вони призначені стати посібником для суддів та забезпечити для них основу регламентації поведінки у вигляді національного кодексу поведінки чи іншого механізму. Вказівки щодо застосування кожного принципу не є аж настільки загальними, щоб бути малоприматними як рекомендації, і вони не настільки конкретні, щоб стати недоречними для вирішення численних і різноманітних питань, з якими суддя має справу в своєму повсякденному житті. Водночас, вони можуть вимагати пристосування з урахуванням специфіки тієї чи іншої юрисдикції.

Не кожне порушення вимагає дисциплінарних стягнень

19. Незважаючи на те, що принципи суддівської поведінки призначені бути обов'язковими для виконання суддями, вони не передбачають застосування дисциплінарних стягнень за кожне ймовірне порушення. Не кожний випадок недотримання суддею цих принципів слід розглядати як провину (чи неправомірну поведінку). Питання про доречність чи недоречність застосування дисциплінарних стягнень може залежати від інших чинників на

кшталт серйозності порушення, повторюваності неналежних дій та їх наслідків для інших осіб і судової системи в цілому.

Розуміння ролі судової влади

20. Розуміння ролі судової влади у демократичних державах і, зокрема, розуміння обов'язку судді застосовувати закон на засадах справедливості та неупередженості без урахування можливого соціального чи політичного тиску значно різняться залежно від країни. Відтак, рівень довіри до дій судів теж неоднаковий. Належне інформування про функції і роль судової влади можуть справді сприяти глибшому розумінню ролі судів як наріжних каменів демократичних конституційних систем і обмежень у їхній діяльності. Призначення цих принципів – допомогти представникам законодавчої та виконавчої влади, а також юристам, сторонам у судових провадженнях і громадянам краще розуміти суть суддівської посади, високі стандарти, яких судді повинні дотримуватися як у судовій залі, так і за її межами, та обмеження, з урахуванням яких судді повинні виконувати свої функції.

Потреба у стандартах поведінки

21. Один суддя так обґрунтував потребу визначити стандарти поведінки, яка відповідає суддівській посаді:

Немає сумніву, що від суддів чекають поведінки, яка відповідає певним стандартам, як у суді, так і за його межами. Ці очікування – це лише очікування добровільної порядності на особистому рівні чи очікування дотримання певного стандарту поведінки представниками особливої професійної групи як у власних інтересах, так і в інтересах суспільства? Оскільки це питання принципове, потрібно висловити низку основних міркувань.

Ми – певна група у суспільстві. Ми – вибрані представники поважаної професії. Нам довірили щодня здійснювати значні повноваження. Це має неймовірний вплив на життя та долі людей, які постають перед нами. Громадяни не можуть бути впевненими, що одного дня вони чи їх доля не залежатиме від нашого рішення. Вони не бажать, щоб таку владу було покладено на людину, чий чесність, компетентність чи особисті критерії викликають

сумніви. Тому для забезпечення цілісності системи права в тому вигляді, як ми її знаємо, потрібні стандарти поведінки як у суді, так і за його межами, які будуть покликані виправдати ці очікування.⁷

⁷ Дж. Б. Томас «Суддівська етика в Австралії» (J.B. Thomas, Judicial Ethics in Australia; Sydney, Law Book Company, 1988), ст. 7.

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

Принцип:

Незалежність суддів - це обов'язкова передумова верховенства права й основна гарантія справедливого судового розгляду. Тому суддя повинен всіляко підтримувати та демонструвати суддівську незалежність як на особистому, так і на інституційному рівні.

Коментарі

Це не привілей посади судді, а обов'язок, що є її невід'ємною частиною.

22. Незалежність суддів не є привілеєм чи прерогативою окремого судді. Це обов'язок, який покладається на кожного суддю для того, щоб дати йому можливість чесно та неупереджено розглядати справу на основі законів і доказів, без зовнішнього тиску чи впливу та без побоювання будь-якого втручання. Основою принципу незалежності суддів є повна свобода судді у розгляді справ, які надходять до суду; жоден зовнішній суб'єкт – уряд, групи впливу, окремі особи чи навіть інший суддя – не можуть втручатися чи здійснювати спробу втручання у ведення суддею справи і прийняття по ній рішення.⁸

Особиста й інституційна незалежність

23. Незалежність суддів включає як особисту, так й інституційну незалежність, які необхідні для прийняття рішень. Отже, незалежність суддів – це водночас і спосіб мислення, і набір інституційних та функціональних механізмів. Перше стосується фактичної незалежності судді; друге – визначення таких відносин між судовою системою та іншими суб'єктами, зокрема іншими

⁸ Див. справу R v Beaugregard, Верховний Суд Канади, [1987] LRC (Const) 180 at 188, виголошено Головним суддею Діксоном.

гілками влади, які б гарантували реальність незалежності та її сприйняття. Взаємозв'язок між цими двома аспектами суддівської незалежності полягає в тому, що окремий суддя може мати відповідний спосіб мислення, але якщо суд, очолюваний ним, не є незалежним від інших гілок влади у своїх базових функціях, то такого суддю не можна вважати незалежним.⁹

Різниця між незалежністю та неупередженістю

24. Поняття «незалежності» та «неупередженості» дуже тісно пов'язані, але в той же час відмінні та окремо існуючі. «Неупередженість» стосується способу мислення або ставлення суду до питань і сторін у конкретній справі. Слово «неупереджений» передбачає відсутність упередженості, як реальної, так і суб'єктивної. Слово «незалежність» відображає чи втілює традиційну конституційну цінність – незалежність. Саме по собі, воно передбачає не лише спосіб мислення чи ставлення у процесі безпосереднього виконання суддівських функцій, але й статус чи ставлення до інших, зокрема до виконавчої гілки влади, яка базується на об'єктивних умовах чи гарантіях.

Судді не підпорядковуються діючій владі

25. Проголошення в Конституції незалежності суддів не означає автоматичного створення чи забезпечення незалежної судової системи. Усі три гілки влади повинні визнавати і поважати незалежність суддів. Зокрема, судова система повинна розуміти, що судді не підпорядковуються діючій владі.

Вони спостерігають за владою, яка з'являється, наче приплив, а потім розвіюється за вітром. Вони не зобов'язані виявляти вірність міністрам, і навіть не ту тимчасову вірність, яку очікують від держслужбовців. . . Крім того, судді – це леви, які охороняють трон; однак, в їхніх очах цей трон займає не прем'єр-міністр, а закон і їхнє бачення суспільного блага. Саме цьому закону і суспільному благу вони вірно служать. Саме в цьому і полягає їхня сила та слабкість, їхня цінність та загроза.¹⁰

⁹ Див. справу *Valente v The Queen*, Верховний Суд Канади, [1985] 2 SCR 673.

¹⁰ Дж. А. Г. Гріффіт, Політика судової системи, 3е вид. (J.A.G. Griffith, *The Politics of the Judiciary*, 3rd ed.; London, Fontana Press, 1985), ст.199.

Як зауважив один суддя під час Другої світової війни,¹¹

В умовах бойових дій, закони в цій країні не мовчать. Вони можуть змінюватися, але говорять тією ж мовою – як під час війни, так і в мирний час. Одною із основ свободи, одним із принципів вільності, за яку ми зараз воюємо, є те, що судді не зважають ні на кого і стоять між особою та будь-якою спробою зазіхання на її свободу зі сторони виконавчої влади, готові прослідкувати за тим, щоб будь-яка примусова дія була обґрунтована в законі.

Умови незалежності суддів

26. Щоб визначити, чи можна судову владу вважати «незалежною» від інших гілок влади, крім всього іншого, слід розглянути спосіб призначення суддів, тривалість каденції, умови служби, гарантії відсутності зовнішнього тиску, а також чи справляє суд враження незалежного.¹² Існують три мінімальні умови незалежності суддів:

а) Гарантія збереження посади: тобто чи займана посада (пожиттєва, до моменту досягнення пенсійного віку чи на фіксований термін) має гарантії відсутності навмисного чи самовільного втручання зі сторони виконавчого чи іншого компетентного органу.

б) Фінансові гарантії: це означає право на отримання заробітної плати та пенсії, визначене законодавством, що не підлягає самовільному втручанням зі сторони влади у такий спосіб, який може вплинути на незалежність суддів. Однак, у межах цієї вимоги, уряди можуть зберегти за собою право розробки конкретних планів компенсації, яка відповідає різним видам судів. Відповідно, різні схеми можуть також задовольняти вимоги щодо фінансового забезпечення, за умови захисту сутності цієї вимоги.

в) Інституційна незалежність: тобто, незалежність від адміністративних питань, що безпосередньо стосуються здійснення функцій судді. Жодна зовнішня сила не має права втручатися у

¹¹ Справа *Liversidge v. Anderson*, Палата лордів, Сполучене Королівство [1942] AC 206, стор. 244, виголошена лордом Аткінном.

¹² Справа *Langborge v Sweden*, Європейський суд з прав людини, (1989) 12 EHRR 416.

справи, що прямо і безпосередньо пов'язані з виконанням функцій правосуддя, наприклад, призначення суддів,¹³ проведення судових засідань та списки справ. Незважаючи на вимушену потребу в існуванні певних інституційних відносин між судовою та виконавчою владою, такі відносини не повинні впливати на свободу судді у вирішенні окремих спорів і у дотриманні законодавства та конституційних цінностей.¹⁴

¹³ У справі *The Queen v Liyanage* (1962) 64 NLR 313, Верховний суд Цейлону (зараз Шрі Ланка) постановив, що закон, який уповноважував міністра юстиції призначати суддів для розгляду конкретної справи, суперечив Конституції, оскільки втручався у процес здійснення суддівських повноважень, відведених судовій системі.

¹⁴ Див. справу *Valente v The Queen*, Верховний суд Канади, [1985] 2 SCR 673.

Застосування:

- 1.1 Суддя повинен здійснювати свою судову функцію незалежно, виходячи виключно з оцінки фактів, відповідно до свідомого розуміння права, незалежно від стороннього впливу, спонукання, тиску, загроз чи втручання, прямого чи опосередкованого, що здійснюється з будь-якої сторони та з будь-якою метою.**

Коментар

Зовнішні фактори не повинні впливати на судові рішення

27. Довіру до судової системи буде підірвано, якщо процес прийняття рішень суддями буде сприйматися як такий, що зазнає неналежного впливу ззовні. Для незалежності суддів і для підтримання довіри суспільства до судової системи дуже важливо, щоб виконавча, законодавча і судова влади не створювали враження, що рішення судді можуть зазнавати такого впливу. Різноманітність факторів, які можуть впливати на суддю, є безмежною. Завдання судді полягає в застосуванні закону у межах свого розуміння, на основі власної оцінки фактів, без страху чи надання переваги кому-небудь, а також не зважаючи на ймовірну (не)популярність остаточного рішення. Наприклад, у відповідь на зауваження, що суспільство Південної Африки не вважає смертну кару за особливо тяжкі вбивства жорстокою, негуманною чи неефективною формою покарання, Голова Конституційного суду ПАР сказав:¹⁵

Однак, питання, що постає перед нами, полягає не в тому, яким, на думку більшості жителів Південної Африки, повинен бути вирок. Питання в тому, чи Конституція дозволяє прийняти такий вирок. Суспільна думка може мати певну вагу в цьому питанні, але сама по собі вона не заміняє обов'язку, яким наділені суди – тлумачити Конституцію та забезпечувати дотримання її положень без страху та надання кому-небудь переваги. Якщо б суспільна думка мала вирішальне значення, то не було б потреби у прийнятті рішень у порядку конституційного нагляду. . . Суд не може дозволити собі відійти від свого

¹⁵ Справа S v. Makwanyane, Конституційний суд ПАР, 1995 (3) S.A. 391, виголошена головою суду Часкалсоном.

обов'язку виконувати роль незалежного арбітра Конституції, приймаючи такі рішення, які будуть прихильно сприйняті суспільством.

Суддя повинен діяти незалежно від суспільного схвалення чи критики

28. Справа може викликати суперечливі настрої в суспільстві та привернути надмірну увагу ЗМІ, і суддя може опинитися в ситуації, яку можна описати як «центр урагану». Іноді вага суспільної думки може схилитися в сторону конкретного бажаного результату. Однак, виконуючи суддівську функцію, суддя повинен бути стійким до впливу такого суспільного резонансу. Суддя не повинен брати до уваги те, наскільки застосовні закони чи сторони судового розгляду популярні чи непопулярні в суспільстві, серед ЗМІ, посадових осіб чи власної сім'ї або друзів судді. Суддя не може коливатися під впливом партійних інтересів, суспільного тиску чи страху критики. Незалежність суддів передбачає незалежність від усіх форм зовнішнього впливу.

Будь-які спроби впливу на судові рішення слід зупиняти

29. Будь-які спроби впливу на суд мають відбуватися привселюдно у залі судового засідання, виключно сторонами чи їхніми адвокатами. У певних випадках сторонні особи можуть спробувати вплинути на рішення судді в питаннях, які розглядає суд. Такі спроби слід однозначно відхиляти, від кого б вони не надходили – міністрів, політиків, державних службовців, журналістів, сім'ї чи з інших джерел. Загроза незалежності суддів може іноді набирати форму непомітної спроби впливу на ставлення судді до певної справи або ж спроб якимось чином отримати прихильність судді. Слід однозначно відхиляти будь-які спроби такого стороннього впливу на суддю, прямого чи непрямого. У деяких випадках, особливо якщо після відмови здійснено повторні спроби, судді слід повідомити про такі спроби відповідні органи. Суддя не може дозволити будь-яким родинним, суспільним чи політичним зв'язкам впливати на будь-яке судові рішення.

Визначення неналежного впливу

30. Іноді може бути складно визначити, що саме становить неналежний вплив. Підтримуючи належну рівновагу між, наприклад, необхідністю захистити судовий процес від спотворення і тиску – політичного, медійного чи з інших джерел – та інтересами публічного обговорення питань, що становлять суспільний інтерес у публічному житті та у вільних ЗМІ, суддя повинен прийняти той факт, що він чи вона є публічною особою, і, відповідно, не може бути надто вразливим чи чутливим. Демократії притаманна критика осіб, які займають державні посади. Отож, у визначених законодавством межах, судді не можуть розраховувати на відсутність критики їхніх рішень, обґрунтування та мотивування та способу ведення справи.

1.2 Суддя дотримується незалежної позиції як щодо суспільства в цілому, так і щодо конкретних сторін судової справи, у якій він або вона повинен чи повинна винести рішення.

Коментар

Повна ізоляція є неможливою і невігідною

31. Наскільки незалежним від суспільства може бути суддя? Професію судді одного разу назвали «чимось, схожим на священство».¹⁶ Інший суддя написав, що «голова суду йде в монастир і присвячує себе суддівській роботі».¹⁷ Такі обмеження у наші дні можуть вважатися надто вимогливими, хоча режим, у який потрапляє суддя, «багато у чому нагадує монастирський»¹⁸. Хоча суддя повинен дотримуватися більш строгого та стриманого способу життя і поведінки порівняно зі звичайними людьми, було б нерозумно вимагати, щоб він чи вона повністю відмовилися від публічного життя і вели замкнутий спосіб життя, обмежений домом, сім'єю та друзями. Повна ізоляція судді від громади, в якій він проживає, є неможливою і небажаною.

Контакт із громадою є необхідним

32. Якщо після роботи суддя не усамітнюватиметься у себе вдома, то на нього впливатимуть сили, що формують думку. Він навіть може сформувавши думку в результаті спілкування з друзями, колегами і ЗМІ. Безумовно, розуміння суспільних настроїв є ключовим для належного здійснення правосуддя. Суддя не просто збагачує свої знання про реальний світ; природа сучасного права вимагає від судді «жити, дихати мислити і взаємодіяти з думками, що існують у цьому світі».¹⁹ У наш час функції судді сягають далеко за

¹⁶ Лорд Хейлсхем, лорд-канцлер Англії, цитується за: A.R.B. Амерасінг, Етика суддівської поведінки та обов'язки (A.R.B. Amerasinghe, *Judicial Conduct Ethics and Responsibilities*; Sri Lanka, Vishvalekha Publishers, 2002), стор. 1.

¹⁷ Вільям Х. Тафт, голова Верховного суду Сполучених Штатів, цитується за виданням: Девід Вуд, Суддівська етика: Матеріали для дискусії (David Wood, *Judicial Ethics: A Discussion Paper* (Victoria, Australian Institute of Judicial Administration Incorporated, 1996), стор. 3.

¹⁸ Майкл Д. Кірбі, суддя Вищого суду Австралії, цитується за виданням: Девід Вуд, Суддівська етика, стор. 3.

¹⁹ Див. Сполучені Штати Америки, Верховний суд штату Вісконсин, Консультативний комітет з поведінки суддів, Висновок 1998-10R.

межі вирішення спорів. Усе частіше судді доводиться займатися широким колом питань суспільних цінностей та прав людини, вирішувати суперечливі моральні проблеми, до того ж, робити це в умовах зростаючого плюралізму в суспільстві. Малоймовірно, що суддя, відірваний від суспільної реальності, буде ефективно виконувати свої обов'язки. Якщо суддя буде надміру ізольоватися від суспільства, якому служить, постраждає як його чи її особистісний розвиток, так і суспільний інтерес. Правові норми часто вимагають застосування тесту, в основі якого лежить розсуд, розуміння чи точка зору розумної особи. Судове встановлення фактів, важлива частина роботи судді, вимагає оцінки наявних доказів з точки зору здорового глузду та досвіду. Отож, суддя повинен підтримувати тісний зв'язок із суспільством, у тих межах, які сумісні з особливою роллю судді.

Моральна дилема

33. Цю моральну дилему дуже лаконічно сформулювали:²⁰

Чи можна суддів очікувати, з одної сторони, щоб вони володіли такими якостями, як такт, скромність, рішучість, чутливість, здоровий глузд та інтелектуальну строгість чи виховували їх у собі, а з іншої сторони, не справляли враження байдужої, замкнутої, вузьколобої, обмеженої, похмурої чи гордовитої людини? Безумовно, одночасне виконання ролей зразкового та звичайного громадянина виглядає як неможлива паралельна дія. Поведінку, яка одним видається пристойною та ввічливою, інші вважатимуть зарозумілою та офіціозною. У свою чергу, те, що одні засуджуватимуть як негідну поведінку, яка свідчить про брак поваги до посади судді, інші радісно вітатимуть як вияв почуття гумору та здатності не сприймати себе надто серйозно зі сторони посадових осіб суду.

Олівер Венделл Холмс, мабуть, сильно випередив свій час, коли порадив суддям «поділяти пристрасті та динаміку [свого] часу, щоб уникнути осуду за те, що [вони] не жили».

Приклад позитивної практики

34. Надані нижче вказівки містять узагальнені приклади того, як

²⁰ Девід Вуд, Судова етика, ст. 2.

суддя повинен реагувати на суспільні вимоги. Ці вказівки рекомендовано консультативним комітетом з поведінки суддів у країні, де представники груп впливу часто звертаються до суддів із проханням про зустріч у їхньому кабінеті:²¹

1. Суддя не зобов'язаний задовольняти прохання про приватну зустріч.
2. Перед тим, як прийняти рішення задовольнити прохання, судді рекомендується довідатися про мету такої зустрічі.
3. Суддя може розглянути можливість присутності на зустрічі представників обвинувачення та захисту. Часто така зустріч стосується справ, які розглядає кримінальний суд (напр., представників організації «Матері проти водіння у нетверезому стані» (Mothers Against Drunk Driving)).
4. Прохання від груп впливу має бути у письмовій формі для уникнення можливого непорозуміння, а суддя повинен письмово підтвердити зустріч та базові правила обговорення.
5. Слід дотримуватися повної заборони на спілкування про конкретні справи з однією із сторін, за відсутності іншої чи інших сторін. Це слід чітко озвучити особі, яка подала прохання, до початку зустрічі.
6. Суддя може розглянути можливість присутності на зустрічі секретаря судового засідання. Це допоможе уникнути будь-яких майбутніх непорозумінь щодо того, що саме обговорювалося під час зустрічі. Крім того, це захистить суддю від незручного становища у випадку спотвореного цитування його чи її слів.

Довіра суспільства є надзвичайно важливою

35. Незалежність суддів передбачає цілковиту неупередженість зі сторони судді. Розглядаючи спір між сторонами, судді не повинні мати будь-які зв'язки, схильності чи упередження, які впливають – або можуть бути сприйняті як такі, що впливають – на його чи її

²¹ Див. Сполучені Штати Америки, Верховний суд штату Вісконсин, Консультативний комітет з поведінки суддів, Висновок 1998-13.

здатність прийняти незалежне рішення. З цієї точки зору, незалежність суддів – це підтвердження базового принципу «ніхто не може бути суддею у своїй власній справі». До того ж, важливе значення цього принципу простягається значно далі, ніж на конкретні сторони в будь-якому спорі, оскільки суспільство загалом має довіряти судовій системі.

1.3 Суддя не тільки виключає будь-які взаємовідносини, що не відповідають посаді, чи втручання з боку органів законодавчої та виконавчої влади, а й робить це так, щоб це було зрозуміло навіть сторонньому спостерігачу.

Коментар

Розподіл повноважень чи функцій

36. В основі концепції незалежності суддів лежить теорія розподілу повноважень між гілками влади; тобто, судова система – один із трьох основних рівноправних «китів» сучасної демократичної держави – повинна функціонувати незалежно від інших двох «китів»: законодавчої та виконавчої гілок влади. Відносини між трьома гілками влади повинні базуватися на взаємній повазі. Кожна із гілок має визнавати і поважати відповідну роль двох інших. Це є необхідним, оскільки судова влада виконує важливу роль і функції відносно інших двох гілок влади. Вона забезпечує відповідальність уряду й адміністрації за їхні вчинки, а стосовно законодавчої системи вона допомагає забезпечити належне виконання діючих законів, і, більшою чи меншою мірою, забезпечити відповідність цих законів національній Конституції та, залежно від обставин, місцевим та міжнародним угодам, які становлять частину внутрішнього права. Для виконання своєї ролі в цих аспектах і для забезпечення абсолютно вільного і безперешкодного здійснення своїх повноважень із винесення незалежних рішень, судова система повинна бути вільна від неналежних зв'язків і впливу зі сторони інших гілок влади. Таким чином, незалежність служить гарантією неупередженості.

Суспільне сприйняття незалежності суддів

37. Сприйняття судової системи як незалежної є дуже важливим, а тест на незалежність повинен містити таке сприйняття. Це означає сприйняття того, чи має конкретний суд базові об'єктивні умови або гарантії незалежності суддів, а не сприйняття того, як він діятиме фактично, незалежно від наявності таких умов або гарантій. Будь-яка особа, що бажає поставити під сумнів незалежність суду, не повинна доводити реальний брак незалежності, хоча він, у випадку доведення,

буде вирішальним для оскарження. Тест на визначення цього критерію аналогічний до тесту на упередженість особи, яка приймає рішення. Запитання полягає в тому, чи сторонній спостерігач сприймає, чи, у деяких юрисдикціях, «може сприймати» суд як незалежний. Хоча незалежність суддів – це статус чи відносини, які базуються на об'єктивних умовах чи гарантіях, а також способі мислення чи ставлення під час виконання функцій судді на практиці, тест на незалежність полягає у тому, чи може розумний спостерігач сприймати суд як незалежний.

Деякі приклади неналежних зв'язків та впливу

38. Нижче наведено приклади «неналежних зв'язків і впливу» зі сторони виконавчої та законодавчої гілок влади, у відповідності до визначення, наданого судами чи консультативними комітетами із суддівської етики. Ці приклади носять рекомендаційний характер. У кожному випадку результат залежить від усіх обставин справи, у відповідності до того, як ці обставини можуть виглядати в очах розумного спостерігача:

а) Якщо законодавець пише судді та від імені свого виборця інформує його про свою зацікавленість у винесенні швидкого та справедливого рішення у справі про розлучення та опіку, яка стосується цього виборця, суддя може відповісти, просто поінформувавши законодавця – особисто або, бажано, через представника – що принципи суддівської поведінки забороняють йому або їй отримувати, розглядати подібне повідомлення чи відповідати на нього. Заборона також поширюється на відповідь на запит законодавця про статус розгляду справи або дату можливого винесення рішення, оскільки це створює враження, що законодавець може вплинути на прискорене винесення рішення суддею, таким чином забезпечивши переважне ставлення для одної із сторін судового розгляду.²²

б) Принцип незалежності суддів несумісний із прийняттям суддею на час відпустки високої штатної керівної посади у виконавчому чи законодавчому органі влади (наприклад, у ролі спеціального консультанта із питань, що стосуються реформи у сфері правосуддя). Почергова робота на високій керівній виконавчій/законодавчій посаді та на посаді судді породжує саме те

²² Див. Сполучені Штати Америки, Співдружність Вірджинії, Консультативний комітет з поведінки суддів, Висновок 2000-7.

змішування функцій, якого покликана уникнути концепція розподілу гілок влади. Таке змішування може вплинути на сприйняття незалежної ролі судді як зі сторони самого судді, так і чиновників, з якими він працює. І навіть якщо такого впливу вдасться уникнути, така робота негативно вплине на сприйняття суспільством незалежності судів від виконавчої і законодавчої гілок влади. Таке працевлаштування відрізняється від ситуації, коли суддя працював у виконавчій чи законодавчій гілці влади до того, як став суддею, або займав такі посади після завершення своєї суддівської кар'єри. У таких випадках процес призначення і відставки є чіткою лінією розмежування між роботою в одній гілці влади і роботою в іншій, як для самого судді, так і для тих, хто спостерігає за судовою системою.²³

в) Якщо дружина/чоловік судді веде активну політичну діяльність, суддя повинен чітко відмежуватися від поведінки членів своєї родини, щоб уникнути формування суспільної думки про те, що суддя підтримує політичного кандидата. Якщо дружина/чоловік судді відвідує політичні збори, сам(а) суддя не може супроводжувати її/його. Такі збори не можуть проводитися у судді вдома. Якщо чоловік/дружина наполягає на проведенні таких заходів у домі судді, то суддя повинен вжити усіх розумних кроків для відмежування від заходів, у тому числі не з'являтися перед учасниками і, якщо потрібно, покинути приміщення на час проведення заходів. Будь-які політичні внески, які робить чоловік/дружина судді, мають бути зроблені від імені чоловіка/дружини з його/її власних коштів, а не, наприклад, із спільного з суддею банківського рахунку. Слід зауважити, що така діяльність не зміцнює імідж судів і правосуддя в очах суспільства.²⁴ З іншого боку, у таких випадках відвідання суддею разом із своїм подружжям чисто церемоніальних заходів, наприклад, відкриття парламенту чи прийому на честь керівника держави, який прибув з візитом, може не вважатися неналежним, залежно від обставин.

г) Міністр юстиції, який нагороджує чи рекомендує до нагородження суддю за його/її суддівську діяльність, порушує принцип незалежності суддів. Дискреційне визнання суддівської роботи судді виконавчою владою без суттєвої участі судової влади у час його роботи суддею ставить під загрозу незалежність судової влади.²⁵ З іншого боку, нагородження судді нагородою від імені чи за

²³ Див. Сполучені Штати Америки, Массачусетс, Консультативний комітет з поведінки суддів, Висновок 2000-15.

²⁴ Див. Сполучені Штати Америки, Массачусетс, Консультативний комітет з поведінки суддів, Висновок 1998-4.

²⁵ Рішення Конституційного суду Угорщини, 18 жовтня 1994, справа № 45/1994,

рекомендацією органу, утвореного незалежно від діючого уряду, може не вважатися неналежним, залежно від обставин.

д) Виплата виконавчою владою «премії» (тобто, окремого заохочення) судді у зв'язку з відправленням ним правосуддя є несумісною з принципом незалежності суддів.²⁶

е) Якщо у процесі судового засідання виникне питання щодо тлумачення міжнародної угоди, і суд постановить, що тлумачення угод знаходиться поза межами його суддівських функцій, та звернеться за висновком до міністра зовнішніх справ, а потім на основі цього висновку винесе рішення, то по суті суд звернувся до представника виконавчої влади для вирішення юридичної проблеми, яка постала перед ним. Той факт, що міністр долучився до результату юридичного розгляду у такий спосіб, який впливає на рішення і не може оспорюватися сторонами, означає, що справа не розглядалася незалежним судом, який володіє повною юрисдикцією.²⁷

(1994) 3 Бюлетень конституційного прецедентного права (3 *Bulletin on Constitutional Case-Law*), 240.

²⁶ Рішення Конституційного суду Литви, 6 грудня 1995 р., справа № 3/1995, (1995) 3 Бюлетень конституційного прецедентного права (3 *Bulletin on Constitutional Case-Law*), 323.

²⁷ Справа *Beaumartin v France*, Європейський суд з прав людини, (1984) 19 ЄСПЛ 485.

1.4 У тих випадках, коли рішення у справі має бути прийняте суддею одноособово, він діє незалежно від своїх колег по суду.

Коментар

Суддя повинен бути незалежним від інших суддів

39. Завдання суддівства передбачає певну самостійність, яка включає лише совість судді.²⁸ Отож, незалежність суддів вимагає не лише незалежності судової системи як установи від інших гілок влади; вона також вимагає незалежності суддів один від одного. Іншими словами, незалежність суддів залежить не лише від свободи від неналежного стороннього впливу, але й від свободи від стороннього впливу, що може бути спричинений діями чи ставленням інших суддів. Хоча іноді суддя може вважати за потрібне «почерпнути ідеї» у колеги стосовно гіпотетичної справи, прийняття рішення – це обов'язок конкретного судді, у т. ч. і кожного судді, який засідає у колегіальному апеляційному суді.

Ієрархічна організація судової системи є несуттєвою

40. Коли суддя виконує свої обов'язки, він або вона не підпорядковується нікому. Суддя є слугою закону та власної совісті, до якої він чи вона мусить постійно звертатися, та відповідає лише перед нею. Очевидно, що суддя, який приймає рішення у справі, не підпорядковується наказам чи вказівкам жодної третьої сторони у межах судової системи чи поза нею, за винятком апеляційної та касаційної судової інстанції. Будь-яка ієрархічна організація судової системи чи будь-яка відмінність у посаді чи званні не може жодним чином впливати на право судді проголосити рішення вільно, без жодних сторонніх зауважень чи впливу.

²⁸ Роджер Перрот, «Роль Верховного суду у гарантіях уніфікованого тлумачення законодавства», Шосте засідання голів європейських Верховних Судів, Варшава, жовтень 2000.

Суддя не зобов'язаний звітувати з питань суті справи

41. Обов'язок звітувати будь-кому, зокрема тому, хто може залишитися незадоволеним діями судді, суперечить поняттю незалежності суддів. За винятком обґрунтування судового рішення або в рамках інших передбачених законом процедур, суддя не зобов'язаний звітувати по суті справи, навіть перед іншими суддями. Якщо рішення було настільки некомпетентним, що свідчить про дисциплінарне порушення, то у такому дуже мало ймовірному випадку суддя буде не «звітувати», а відповідати на звинувачення чи формальне розслідування, проведені у відповідності до законодавства.

Належний розгляд справи переважає над кількістю справ

42. Системи перевірки судів, у тих країнах, де вони існують, не повинні займатися суттю чи правильністю конкретних судових рішень. Вони не повинні спонукати суддю під приводом ефективності приділяти більшу увагу кількості справ, а не належному виконанню своєї ролі, яка зводиться до ретельно зваженого рішення у кожній справі відповідно до закону і суті справи.

1.5 Суддя відстоює та підтримує гарантії виконання суддями своїх обов'язків з метою збереження та підвищення інституціональної та операційної незалежності суддів.

Коментар

Слід протистояти спробам зашкодити незалежності суддів

43. Судді слід бути пильним і приділяти увагу будь-яким спробам підірвати його чи її інституційну чи операційну незалежність. Хоча слід виявляти обережність, щоб не перетворити незалежність суддів на банальність шляхом посилення на неї у відповідь на будь-яку запропоновану зміну в інституційній структурі, що впливає на судову систему, суддя повинен рішуче захищати власну незалежність.

Слід заохочувати суспільне розуміння незалежності суддів

44. Суддя повинен розуміти, що не всі знайомі з цими поняттями та їхнім впливом на обов'язки судді. Саме тому освіта суспільства у питаннях судової системи та незалежності суддів стає важливою функцією як влади та її установ, так і самої судової системи, оскільки хибне розуміння може підірвати довіру суспільства до судової системи. Громадськість може отримати не повністю збалансовані погляди на принципи незалежності суддів із ЗМІ, які, можливо, некоректно їх змальовують як захист суддів від перегляду їхніх рішень та публічного обговорення їхніх дій. Отож, суддя, враховуючи інтереси громадськості, повинен користуватися відповідною нагодою, щоб допомогти суспільству зрозуміти фундаментальну важливість незалежності суддів.

1.6 Суддя виявляє та підтримує високі стандарти поведінки суддів з метою укріплення суспільної довіри до судових органів, що має першочергове значення для підтримки незалежності судових органів.

Коментар

Високі стандарти поведінки суддів є необхідними для збереження довіри громадськості

45. Публічне сприйняття судових рішень та їхня підтримка залежить від довіри суспільства до доброчесності та незалежності судді. Це, своєю чергою, залежить від судді, який дотримується високих стандартів поведінки у суді. Отож, суддя повинен демонструвати і підтримувати високі стандарти поведінки судді як один з елементів гарантування незалежності судової системи.

Мінімальні вимоги до справедливого судового розгляду

46. Такі високі стандарти суддівської поведінки вимагають дотримання мінімальних гарантій справедливого судового розгляду. Наприклад, суддя повинен визнавати право кожної із сторін на таке:²⁹

- а) отримувати адекватне повідомлення про природу і цілі судового розгляду;
- б) мати адекватну можливість підготуватися до розгляду справи;
- в) представляти аргументи і докази, та відповідати на аргументи та докази протилежної сторони – письмово та/або усно;
- г) отримувати консультації від захисника чи інших кваліфікованих осіб на власний вибір та бути ним представленим на всіх етапах судового розгляду;
- д) консультиватися з перекладачем на усіх етапах судового розгляду у випадку, якщо сторона не розмовляє мовою

²⁹ Див. проект Зводу принципів ООН про право на справедливий суд і рішення, Документ ООН E/CN.4/Sub.2/1994/24 від 3 червня 1994 р.

судового засідання або не розуміє її;

- е) мати гарантію, що на його/її права чи обов'язки вплине лише рішення, яке ґрунтується виключно на доказах, які відомі сторонам відкритого судового розгляду;
- ж) отримати винесене судом рішення без неналежної затримки; сторонам судового розгляду слід надати адекватне повідомлення про винесення рішення і причини його винесення; і
- з) оскаржити рішення чи добитися права на його апеляційне оскарження у вищій судовій інстанції, за винятком рішень, ухвалених апеляційним судом останньої інстанції.

Позбавлення волі повинно ґрунтуватися на законі

47. Суддя не може позбавити особу волі, за винятком підстав, визначених у законодавстві та у відповідності до передбаченої у ньому процедури. Відповідно, постанова суду про позбавлення особи волі не може бути винесена без об'єктивної оцінки її необхідності та обґрунтованості. Аналогічно, постанова про взяття особи під варту, винесена недобросовісно чи через неправильне застосування відповідного закону, є самовільною, оскільки це участь у процесі без об'єктивної оцінки наявних доказів.

Права обвинувачених

48. Частина 1 статті 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права містить визначення права на справедливий судовий розгляд. У ньому визнається, що «всі особи» є «рівними» перед судом і мають право на «справедливе та публічне слухання» у розгляді будь-яких «кримінальних звинувачень» чи визначенні «прав та обов'язків у цивільному процесі» «компетентним, незалежним та неупередженим» судом «створеним на підставі закону».³⁰

³⁰ Для авторитетного тлумачення МПГПП 14, див. Комітет з прав людини, Загальний коментар 13 (1984). Незабаром очікується публікація оновленого і більш детального загального коментаря. Порівняльний аналіз юридичних принципів, що стосуються права на справедливий судовий розгляд – див. Ніхал Джаявікрама, «Застосування права про захист прав людини: національна, регіональна та міжнародна юриспруденція» (Nihal Jayawickrama, *The Judicial Application of Human Rights Law: National, Regional and International Jurisprudence*; Cambridge University Press, 2002), ст.

49. Частини 2-7 статті 14 та стаття 15 Пакту містять наступні конкретні способи застосування у кримінальному провадженні загального принципу справедливого судового розгляду, про який йдеться у ч. 1 статті 14. Вони застосовуються на всіх етапах кримінального провадження, у т. ч. і під час попереднього розгляду, якщо такий існує, а також на кожному з етапів самого судового розгляду. Однак, це мінімальні гарантії, дотримання яких не завжди є достатнім для забезпечення справедливого судового розгляду.

- а) Право на те, щоб вважатися невинуватим, аж доки провина не буде доведена у відповідності до законодавства.
- б) Право не притягатися до суду повторно за злочин, за який особу було засуджено чи виправдано.
- в) Право на невідкладне отримання детальної інформації мовою, яка зрозуміла особі, про природу та причини обвинувачень проти особи.
- г) Право на адекватний час і засоби для підготовки свого захисту.
- д) Право на спілкування із самостійно вибраним захисником.
- е) Право на розгляд своєї справи судом без неналежної затримки.
- ж) Право на розгляд своєї справи судом за особистої присутності.
- з) Право захищати себе особисто або за допомогою самостійно вибраного захисника; якщо особа не має захисника – повідомлення її про таке право.
- и) Право на отримання призначеного захисника у всіх випадках, коли цього вимагають інтереси правосуддя, безкоштовно для цієї особи, якщо вона не має достатніх засобів для оплати послуг захисника.
- к) Право на допит свідків, які свідчать проти особи або право на те, щоб ці свідки були допитані.
- л) Право на виклик і допит свідків своєї сторони на таких же

умовах, що і для свідків протилежної сторони.

- м) Право на безкоштовну допомогу перекладача, якщо особа не розуміє мови, що використовується в суді, або не розмовляє нею.
- н) Право на відсутність примусу свідчити проти себе чи визнавати свою вину.
- о) Право неповнолітнього на процедуру, яка відбувається з врахуванням його віку та бажання сприяти його перевихованню.
- п) Право не бути визнаним винним у вчиненні будь-якого злочину внаслідок будь-якої дії чи бездіяльності, які не становили кримінального правопорушення відповідно до національного чи міжнародного законодавства на момент його вчинення.
- р) Право на публічне винесення судового рішення.
- с) Право засудженої за злочин особи на перегляд вироку судом вищої інстанції у відповідності до законодавства.

Права, які стосуються винесення вироку

50. Статті 6 (частина 5), 7, 14 (частина 7) та 15 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права визнають такі права засуджених:

- а) Право на призначення покарання, яке є не більш суворим, ніж те, що діяло на момент вчинення кримінального правопорушення.
- б) Право не бути покараним повторно за злочин, за який особу вже було засуджено чи виправдано.
- в) Право не бути підданим жорстокому, негуманному чи принизливому покаранню.
- г) У тих країнах, які ще не скасували смертну кару, право не бути засудженим до смерті, якщо особі не виповнилося 18 років, і навіть у такому випадку – лише за найбільш тяжкі злочини і

за умови, що таке покарання передбачалося законом на момент вчинення злочину.

НЕУПЕРЕДЖЕНІСТЬ

Принцип:

Неупередженість судді є необхідною умовою для належного виконання ним або нею своїх обов'язків. Вона виявляється не лише у змісті рішення, але й в процесуальних діях, що супроводжують його прийняття.

Коментарі

Незалежність – необхідна передумова неупередженості

51. Незалежність та неупередженість – це два окремих і різних показника. Однак вони пов'язані як атрибути суддівської посади, які посилюють один одного. Незалежність – необхідна передумова неупередженості і її забезпечення. Суддя може бути незалежним, проте не бути неупередженим (у тому чи іншому випадку). Однак суддя, який не є незалежним, не може за визначенням бути неупередженим (на інституційній основі).³¹

Сприйняття неупередженості

52. Неупередженість – це основоположна риса, яку повинен мати суддя, це ключова ознака представників судової системи. Неупередженість повинна існувати і як факт, і в сприйнятті розумної особи. Якщо є підстави вважати, що має місце упередженість, таке сприйняття ймовірно викличе незадоволення та відчуття несправедливості і відповідно підірве довіру до судової системи. Сприйняття неупередженості визначається за критерієм розумного спостерігача. Враження, що суддя упереджений, може виникнути з різних причин, наприклад через імовірний конфлікт інтересів, поведінку судді в судовому засіданні чи його або її зв'язки чи дії за межами суду.

³¹ Див.: Закон про територіальні суди (*Territorial Court Act, NWT*), Верховний суд Північно-Західних територій, Канада, (1997) DLR (4th) 132 на 146, суддя Вертес.

Вимоги щодо неупередженості

53. Європейський суд з прав людини пояснив, що вимоги щодо неупередженості мають два аспекти. По-перше, суд має бути неупередженим у суб'єктивному плані, тобто жоден член суду не повинен мати будь-яких особистих упереджень. Припускається, що особиста неупередженість існує, якщо немає доказів протилежного. По-друге, суд має бути неупередженим з об'єктивної точки зору, тобто він повинен запропонувати достатні гарантії для того, щоб виключити будь-який обґрунтований сумнів щодо цього.³² За цим критерієм слід визначити, чи існують, незалежно від поведінки судді, будь-які факти, які можна перевірити та які можуть викликати сумніви щодо неупередженості судді. У цьому випадку навіть зовнішні ознаки мають значення. Адже на карту поставлено довіру, яку суди в демократичному суспільстві повинні вселяти громадськості та обвинувачуваній особі зокрема. Тому кожний суддя, щодо неупередженості якого існують обґрунтовані сумніви, повинен відмовитися від ведення справи.³³

Сприйняття обвинуваченим

54. При вирішенні питання щодо того, чи існують вагомі обставини побоюватися, що тому чи іншому судді в кримінальній справі бракує неупередженості, точка зору обвинуваченого важлива, проте не вирішальна. Вирішальне значення тут має те, чи розумна особа, яка представляє громадськість, вважатиме таке побоювання об'єктивно виправданим.

³² Справа «Грегорі проти Сполученого Королівства» (Gregory v United Kingdom), Європейський суд з прав людини, (1997) 25 EHRR 577.

³³ Справа «Кастільйо Альгар проти Іспанії» (Castillo Algar v Spain), Європейський суд з прав людини, (1998) 30 EHRR 827.

Застосування:

2.1 Суддя має виконувати свої суддівські обов'язки без надання переваг, упередженості чи забобонів.

Коментарі

Сприйняття упередженості руйнує довіру громадськості

55. Якщо суддю сприймають як упередженого, громадську довіру до судової влади буде підірвано. Відтак, суддя повинен утримуватися від будь-яких дій, які дають підстави вважати, що на його рішення можуть впливати зовнішні чинники на кшталт особистих відносин з тією чи іншою стороною чи зацікавленості у результатах розгляду справи.

Побоювання щодо упередженості

56. Неупередженість пов'язана не лише з фактичною відсутністю ознак упередженості та наявності упереджених міркувань, але і з враженням відсутності таких ознак. Такий двоїстий аспект можна виразити за допомогою часто повторюваного вислову, що правосуддя має бути не лише здійсненим, але й однозначно сприйматися як здійснене.³⁴ Критерій, який зазвичай застосовується, полягає в тому, чи виникли б у розумного спостерігача, який реалістично і практично дивиться на справу, побоювання щодо браку об'єктивності з боку судді. Питання в тому, чи існують побоювання щодо упередженості, має вирішуватися з точки зору розумного спостерігача.

Значення «упередженості чи забобонів»

57. Упередженість чи забобони визначається як симпатія, прихильність, нахил або схильність у ставленні до тієї чи іншої сторони чи певного результату. У контексті судового провадження це поняття означає схильність вирішити питання або справу у такий

³⁴ Справа «Корона проти суддів Сассекса, в односторонньому порядку МакКарті» (R v Sussex Justices, ex parte McCarthy), Відділення королівської лави Високого суду Англії та Уельсу (1924) 1 KB 256 – 259, лорд-головний суддя Гьюворт.

спосіб, який не залишає судді можливості цілком вільно відкритися для переконання. Упередженість – це стан мислення, ставлення чи точка зору, що скеровує або впливає на судження, внаслідок чого суддя не здатний неупереджено виконувати свої обов'язки у зв'язку з конкретною справою.³⁵ Водночас, стверджувати це не можна без урахування точного характеру цієї упередженості. Якщо, приміром, суддя схильний підтримувати основні права людини, це не створює підстав обґрунтовано вважати, що існує упередженість, заборонена законом, якщо тільки закон чітко й однозначно не вимагає іншого підходу.

Прояви упередженості чи забобонності

58. Упередженість може виявлятися у словесній або фізичній формі. Прикладом можуть бути епітети, образливі звертання, принизливі прізвиська, створення негативних стереотипів, невдалі жарти на основі стереотипів (які стосуються, наприклад, статі, приналежності до певної культури або раси і т.ін.), погрози, залякування або ворожї дії, які дають можливість зробити висновок про наявність зв'язку між расовою або національною приналежністю та злочином, а також згадки про певні особисті якості, що не стосуються справи. Забобонність чи упередженість також можуть виявлятися у жестах, вигляді чи поведінки у суді або поза ним. Манера поведінки може вказувати на недовіру до свідка і тим самим впливати неналежним чином на суд присяжних. Вираз обличчя може сприйматися сторонами у справі, адвокатами, які беруть участь у справі, присяжними, представниками ЗМІ та іншими особами як свідчення упередженості. Забобонність чи упередженість можуть бути скеровані проти тієї чи іншої сторони, свідка або адвоката.

Зловживання повноваженнями щодо покарання за прояв неповаги до суду є виявом упередженості

59. Повноваження щодо притягнення до відповідальності за прояв неповаги до суду, якщо такі існують, дають судді можливість контролювати ситуацію в залі суду та забезпечувати дотримання норм поведінки. Оскільки неповага до суду тягне за собою санкції, які є кримінальними за суттю та наслідками, їх слід застосовувати як

³⁵ Справа «Корона проти Бертрама» (R v Bertram) [1989] OJ No.2133 (QL), цитати судді Корі у справі «Корона проти С» (R v S), Верховний суд Канади, [1997] 3 SCR 484, п. 106.

крайній захід, лише за умови наявності достатніх з правової точки зору підстав і у строгій відповідності до процедурних вимог. Ці повноваження слід використовувати з великою розсудливістю та обережністю. Зловживання повноваженнями щодо притягнення до відповідальності за прояви неповаги до суду є виявом упередженості. Таке зловживання може статися коли суддя втрачає контроль над собою та намагається звести особисті рахунки, зокрема, у відповідь стороні, адвокату чи свідку, з яким суддя вступив в особистий конфлікт.

Що може не вважатися упередженістю чи забобонністю

60. Особисті цінності, яких дотримується суддя, його/її світогляд чи уявлення про закон не можуть вважатися упередженістю. Той факт, що суддя має певну загальну думку щодо правового чи соціального питання, яке безпосередньо стосується справи, не позбавляє його/її права розглядати справу.³⁶ Думку, яка є прийнятною, слід відрізнити від упередженості, яка є непринятною. Як кажуть, «доказ того, що розум судді – це *tabula rasa* («чиста дошка»), був би ознакою некомпетентності радше ніж неупередженості».³⁷ Ухвали суду чи оцінювання доказів суддею під час судового провадження, також не є об'єктом дії цієї заборони, якщо тільки суддя не буде ігнорувати всі наявні докази або відмовиться їх розглядати.

³⁶ Див. Джефрі М. Шаман, Стівен Лубет і Джеймс Дж. Алфіні «Суддівська поведінка та етика» (Jeffrey M. Shaman, Steven Lubet and James J. Alfini, *Judicial Conduct and Ethics*), 3^е вид. (Шарлотсвілл, Вірджинія, The Michie Company, 2000)

³⁷ Справа «Лейрд проти Татума» (*Laird v Tatum*), Верховний суд Сполучених Штатів Америки (1972) 409 US 824.

2.2 Поведінка судді в процесі засідання та за стінами суду має сприяти підтримки та зростанню довіри суспільства, представників юридичної професії та сторін у справі до об'єктивності суддів та судових органів.

Коментарі

Суддя повинен підтримувати точну рівновагу

61. Суддя має вести справу впорядковано та ефективно, не зловживаючи процесуальними правилами. Для цього потрібна певна твердість. Суддя, що має ефективно вести процес і водночас запобігати створенню у розумної, справедливої та поінформованої особи будь-якого враження про брак неупередженості, має зберігати чітку рівновагу. Слід уникати будь-яких дій, які, на думку розумного спостерігача, викликали б (або могли викликати) обґрунтовану підозру про те, що під час виконання своїх суддівських обов'язків суддя не виявляє належної об'єктивності. Якщо виникають такі враження, вони відбиваються не лише на сторонах судового провадження, але й на довірі громадськості до судової системи в цілому.

Поведінка, якої слід уникати в суді

62. Сторони у судовому провадженні пов'язують зі судом великі сподівання. Деякі з них готові цілком необґрунтовано сприйняти судові рішення як упереджене, якщо його винесено не на їхню користь. Тому слід докласти всіх зусиль, щоб виключити або звести до мінімуму будь-які обґрунтовані підстави для такого сприйняття. Суддя повинен утримуватися від дій, які можуть бути сприйняті як вияв упередженості чи забобонності. Необґрунтовані зауваження в бік адвокатів, образливі та недоречні вислови щодо сторін процесу і свідків, заяви, які свідчать про упередженість, нестримана та нетерпляча поведінка можуть зруйнувати враження про неупередженість, а тому їх слід уникати.

Слід утримуватися від постійного втручання в хід процесу

63. Суддя має право задавати питання для уточнення, однак якщо він/вона постійно втручається і фактично бере на себе ведення цивільної справи чи виконує роль обвинувачення в кримінальній справі, а також використовує результати власного допиту для того, щоб зробити той чи інший висновок у справі, то суддя стає одночасно адвокатом, свідком і суддею, а сторона у справі не отримує права на справедливий судовий розгляд.

Слід уникати спілкування зі стороною у справі за відсутності іншої сторони або сторін

64. Принцип об'єктивності, як правило, забороняє приватне спілкування між суддею та будь-якої стороною чи її законними представниками, свідками або присяжними. Якщо суддя отримує приватне повідомлення, важливо забезпечити, щоб інші відповідні сторони були повною мірою та невідкладно проінформовані про це і щоб у протоколі судового засідання було зроблено відповідний запис.

Поведінка, якої слід уникати за межами суду

65. Поза судом судді також слід уникати свідомих висловлювань та вчинків, які можуть стати приводом для сумнівів у його/її неупередженості. Будь-що, починаючи від зв'язків та бізнес-інтересів і закінчуючи коментарями, які можуть здаватися судді «невинним жартом», може дискредитувати суддівську неупередженість. Після вступу на посаду судді слід припинити будь-яку партійну політичну діяльність і будь-які зв'язки політичного характеру. Партійна політична діяльність судді чи заяви, зроблені за межами суду щодо питань, які стосуються публічних міжпартійних розбіжностей, можуть поставити під сумнів об'єктивність такого судді та викликати у представників громадськості сум'яття щодо відносин між судовою владою з одного боку та виконавчою й законодавчою владою з іншого. Дії й заяви, які свідчать про певну прихильність, за визначенням означають, що суддя публічно обирає ту чи іншу сторону в дискусії. Враження про необ'єктивність посиляться, якщо (а цього практично неможливо уникнути) дії судді стануть об'єктом критики чи спростувань. Словом, суддя, який використовує свою привілейовану посаду для виходу на арену політичної боротьби, ставить під удар громадську довіру до неупередженості судової системи. Є й винятки. До них належать випадки, коли суддя виступає

у належному випадку на захист інституту судової влади, пояснює суспільству або спеціальній аудиторії конкретні питання щодо права чи рішень, або ж захищає основні права людини й верховенство права. Водночас, навіть у таких випадках судді слід уникати, наскільки це можливо, участі в полеміці, яка обґрунтовано може вважатися політичною. Суддя служить усім, незалежно від їхніх політичних чи соціальних поглядів. Саме тому суддя має докладати всіх можливих зусиль, щоб зберегти довіру та впевненість усіх людей настільки, наскільки це розумно можливо.

2.3 Суддя за можливості обмежує себе в здійсненні дій, що можуть стати приводом для позбавлення його права брати участь у судовому засіданні та виносити рішення у справах.

Коментарі

Слід уникати частих відводів

66. Суддя має бути готовим приймати рішення у справах, які предстали перед судом. Однак бувають ситуації, коли з метою захисту прав сторін і збереження громадської упевненості в чесності судової влади виникає необхідність відсторонення судді від участі у розгляді певної справи та винесення рішення в ній. З іншого боку, часті відводи суддів можуть викликати осуд суду та особисто судді з боку громадськості та призвести до необґрунтованого завантаження колег таких суддів. У сторін судового провадження може виникнути враження, що вони можуть знайти та обрати суддю для розгляду їхньої справи, а це небажано. Відтак, суддя повинен так облаштувати свої особисті й ділові справи, щоб звести до мінімуму можливість їх несумісності з суддівськими обов'язками.

Конфлікти інтересів

67. Можливість конфлікту інтересів виникає, коли особисті інтереси судді (або його близьких) суперечать обов'язку судді неупереджено здійснювати правосуддя. Суддівська неупередженість пов'язана як із фактичною об'єктивністю, так і з об'єктивністю, як її сприймає розумний спостерігач. У судових справах перевірка на конфлікт інтересів повинна стосуватися як фактичних конфліктів між приватними інтересами судді та обов'язком здійснення неупередженого правосуддя, так і обставин, за яких розумний спостерігач обґрунтовано (міг би) спостерігав би конфлікт. Наприклад, незважаючи на те, що рідні судді мають повне право на політичну діяльність, суддя повинен усвідомлювати, що політична діяльність його рідних може, нехай навіть помилково, негативно відбитися на сприйнятті громадськістю його чи її неупередженості.

Обов'язок зменшувати ризик конфлікту інтересів, пов'язаного з фінансовою діяльністю

68. Так само суддя повинен запобігати тому, щоб його чи її фінансова діяльність шкодили обов'язку розглядати справи, які надходять до суду. Незважаючи на те, що в окремих випадках відводу не уникнути, суддя має зменшити кількість зайвих привідів до конфлікту інтересів, які виникають тоді, коли суддя зберігає фінансову зацікавленість в організаціях та інших суб'єктах, які регулярно з'являються в суді, шляхом передачі майна чи майнових прав. Наприклад, простий факт володіння одним відсотком чи меншою кількістю випущених в обіг акцій відкритого акціонерного товариства зазвичай вважається незначною часткою та не вимагає відводу судді у справі, яка стосується цього акціонерного товариства. Однак часто питання про відвід пов'язане з цілою низкою міркувань, і будь-яке з них може створити підставу для відводу судді. Частка акцій, якою володіє суддя, незважаючи на те, що вона вважається незначною порівняно з обсягами акціонерного товариства, може мати для судді таке значення, що це вимагатиме відводу. Суддя також має усвідомлювати, що громадськість може розглядати факт володіння акціями як інтерес, який слугує підставою для відводу судді. Тим не менше, суддя не повинен використовувати факт володіння очевидно незначною часткою в акціонерному капіталі як привід уникати розгляду справ. Якщо суддя часто заявляє про самовідвід через факт володіння акціями, він чи вона має передати такі акції іншій особі.³⁸

Обов'язок обмежувати членів своєї сім'ї у певній діяльності

69. Суддя повинен переконувати членів своєї сім'ї в необхідності утримуватися від участі у таких угодах, які можуть обґрунтовано сприйматися як використання його посадового положення в особистих цілях. Це потрібно для того, щоб не створювати враження використання посадового положення чи виявлення фаворитизму, а також щоб зменшити до мінімуму можливість відводу.

³⁸ Сполучені Штати Америки, Консультативний комітет з суддівської етики Співдружності Вірджинія, Висновок 2000-5. Див. справу «Ебнер проти офіційного конкурсного управляючого» (*Ebner v Official Trustee in Bankruptcy*), Верховний суд Австралії, [2001] 2 LRC 369, (2000) 205 CLR 337.

2.4 Перед розглядом справи (про який відомо, що він відбудеться, або це тільки передбачається) суддя утримується від будь-яких коментарів, що могли б з огляду на розумну оцінку ситуації якимсь чином вплинути на перебіг цієї справи чи поставити під сумнів справедливе ведення процесу. Суддя утримується від публічних та інших коментарів, оскільки це може перешкодити неупередженому розгляду справи стосовно певної особи чи питання.

Коментарі

Коли суддя «веде провадження»?

70. Суддя веде провадження до завершення апеляційного розгляду справи. Також можна вважати, що суддя веде провадження, якщо є підстави вважати, що може бути порушено справу, наприклад, коли ведеться розслідування злочину, однак обвинувачення ще не висунуто, коли особу арештовано, проте обвинувачення ще не висунуто, або коли поставлено під сумнів репутацію певної особи і може бути порушено провадження у справі про наклеп, але воно не почалося.

Приклад неналежної заяви

71. Заява суддів про те, що вони згодні з призначенням покарання у вигляді ув'язнення кожній особі, визнаній винною в скоєнні певного злочину (незалежно від того, чи такий злочин було скоєно вперше чи повторно), зазвичай дає, залежно від обставин, право підсудному клопотати про відвід судді на підставі того, що він чи вона висловив(-ла) упереджену думку щодо належної міри покарання за злочин, у якому обвинувачено підсудного. Це стосується навіть тих випадків, коли судді заявляють, що конкретний термін покарання буде встановлено на розгляд судді, який розглядає справу, та залежно від фактичних обставин справи й норм закону, які застосовуються до злочинів цієї категорії. Таку заяву вважатимуть неналежною, оскільки за нею можна припустити, що судді піддаються протестам громадськості або побоюються публічної критики. Крім того, така заява буде неприпустимим публічним коментарем щодо судового

провадження, яке триває.³⁹

Допустимі заяви

72. Згадана вище заборона не поширюється на публічні заяви, які суддя робить під час виконання своїх посадових обов'язків для роз'яснення порядку судового провадження чи під час наукових доповідей з юриспруденції в навчальних цілях. Судді також не заборонено виступати з коментарями щодо судового процесу, в якому він є однією зі сторін і діє особисто. Однак під час провадження про перегляд судового рішення, в якому суддя є однією зі сторін як офіційна особа, такий суддя не повинен давати коментарів, які не долучаються до справи.

Переписка зі сторонами процесу

73. Якщо після закінчення провадження у справі суддя отримує листи або інші повідомлення від незадоволених сторін або інших осіб, які критикують судові рішення або рішення, винесені колегами, суддя не повинен вступати в суперечку в рамках переписки з авторами таких повідомлень.

Критика у ЗМІ

74. Функція і право засобів масової інформації полягає в тому, щоб збирати інформацію та надавати її суспільству, а також висловлюватися з питань здійснення правосуддя, зокрема, у зв'язку зі справами, які розглядають на досудовому етапі, в суді чи після судового провадження, без порушення принципу презумпції невинуватості. Відступати від принципу свободи інформації можна лише в тих випадках, які передбачено Міжнародним пактом про громадянські і політичні права. Якщо ЗМІ або зацікавлені представники громадськості виступають із критикою рішення, яке виніс суд, суддя має утримуватися від відповіді на таку критику шляхом письмової заяви в засобах масової інформації чи приватних зауважень щодо такої критики під час судового засідання. Суддя має висловлювати свою думку лише шляхом викладення своїх доводів під час розгляду справ у суді. Загалом

³⁹ Див. Сполучені Штати Америки, Консультативний комітет з питань кодексу суддівської поведінки, Нью-Мексико, Консультативний висновок суддів 1991-2.

судді не варто також виступати з публічним захистом обґрунтованості винесених рішень.

Викривлення відомостей у ЗМІ

75. Якщо у засобах масової інформації з'являються відомості, які викривляють перебіг судового провадження чи рішення, винесеного судом, і суддя вважає за потрібне виправити помилку, секретар суду може поширити прес-реліз і представити реальний стан справ або вжити заходів для усунення такого викривлення.

Відносини із ЗМІ

76. Незважаючи на те, що питання відносин зі ЗМІ прямо не висвітлене в пункті 2.4 Бангалорських принципів, воно, тим не менше, залишається актуальним. У зв'язку з цим слід виділити три аспекти проблеми:

- а) Перший аспект полягає у використанні засобів масової інформації (під час судового засідання чи поза стінами суду) для створення бажаного іміджу судді в очах громадськості та його/її просування про службі або у зв'язку з можливою реакцією ЗМІ на винесене рішення. Якщо суддя дозволить собі потрапити під той чи інший вплив з боку ЗМІ, то він найімовірніше порушить пункт 1.1 Бангалорських принципів, а також інші пункти, зокрема, 2.1, 2.2, 3.2 та 4.1.
- б) Другий аспект стосується контактів судді з засобами масової інформації поза стінами суду. У більшості юрисдикцій засоби масової інформації отримують відомості з протоколів судових засідань і документів, які надають пресі, а також завдяки відкритому характеру судового провадження. У деяких країнах (зокрема, у тих, де судові матеріали зберігаються в таємниці) існує система, коли в кожному суді конкретному судді доручено інформувати ЗМІ про реальний стан справ у зв'язку з тією чи іншою справою. Окрім інформації такого характеру, будь-які коментарі, які суддя зробить поза межами суду у зв'язку зі справами, які розглядає він/вона чи його/її колеги, зазвичай вважаються неприпустимими.
- в) Третій аспект стосується коментарів, які суддя робить у

зв'язку з власним рішенням чи рішенням іншого судді, навіть якщо такі коментарі включено до наукової статті. Зазвичай, це припустимо лише в тому випадку, коли такі коментарі стосуються правового питання, що представляє загальний інтерес, щодо якого винесено рішення або яке розглядається в конкретній справі. Водночас, загальноприйняті норми, які стосуються обговорення винесених у минулому рішень у суто науковому контексті, дещо змінюються. Різні судді дотримуються різних поглядів щодо того чи іншого питання. Неможливо встановити абсолютні правила. Загалом судді не варто вступати в зайві дискусії щодо минулих рішень, особливо якщо ці дискусії можуть сприйматися як спроба доповнити обґрунтування, викладене в опублікованому рішенні судді.

2.5 Суддя має заявити самовідвід від участі в розгляді справи в тому випадку, якщо для нього або неї не є можливим винесення неупередженого рішення у справі, або в тому випадку, коли у розумного спостерігача могли б виникнути сумніви в неупередженості судді.

Коментарі

Розумний спостерігач

77. У проєкті Бангалорських принципів згадано «розумну, об'єктивну та інформовану особу», яка «може вважати», що суддя нездатний вирішити питання неупереджено. Формулювання, яке міститься у Бангалорських принципах – «коли у розумного спостерігача могли б виникнути сумніви» – було узгоджено на нараді, яка відбулася в Гаазі у листопаді 2002 року, на підставі того, що «розумний спостерігач» буде означати й об'єктивну та інформовану особу.

«Ніхто не може бути суддею у власній справі»

78. Основоположний принцип полягає в тому, що ніхто не може бути суддею у власній справі. Цей принцип, розроблений судами, має два надзвичайно схожі, але не ідентичні наслідки. По-перше, його можна застосовувати буквально: якщо суддя є фактично стороною у справі або фінансово зацікавлений у певному її вирішенні, тоді він або вона справді виступає суддею у власній справі. Це слугує достатньою підставою для відводу судді. По-друге, цей принцип можна також застосовувати у випадках, коли суддя не є стороною у справі та не має фінансової зацікавленості в результатах розгляду, однак поводить себе таким чином, що це дає підстави для підозри у його/її необ'єктивності, наприклад через дружній стосунки з однією зі сторін. Друга ситуація, власне, не є прикладом застосування принципу, за яким ніхто не може бути суддею у власній справі, оскільки реальна чи видима необ'єктивність судді, як правило, приносить користь не судді, а іншій особі.⁴⁰

⁴⁰ Справа «Корона проти оплачуваного судді з кримінального поліцейського суду, в односторонньому порядку, Августо Піночет Угарте (№ 2)» (R v. Bow Street Stipendiary Magistrate, Ex parte Augusto Pinochet Ugarte (No.2)), Палата лордів, Сполучене

Згода сторін не має значення

79. Навіть якщо сторони висловлюють згоду на участь у судовому процесі судді, який/яка вважає, що потрібно заявити самовідвід, подальша участь такого судді в розгляді справи не є виправданою. Справа в тому, що суспільство також зацікавлене в очевидно об'єктивному здійсненні правосуддя. Однак у більшості країн сторони судового процесу мають право офіційно відмовитися від вимог у зв'язку з будь-яким питанням щодо неупередженості. Така відмова, якщо вона належним чином обґрунтована, усуне заперечення щодо заявленої підстави для можливого відводу.

Коли суддя має розкрити інформацію

80. Суддя має розкрити інформацію з занесенням у протокол і запропонувати сторонам надати свої міркування у двох ситуаціях: по-перше, якщо суддя сумнівається в наявності спірних підстав для самовідводу, і по-друге, якщо незадовго до розгляду справи в суді або під час судового розгляду несподівано виникає певна проблема. Звертаючись до сторін з проханням надати свої міркування, судді слід підкреслити, що він/вона просить у них чи їхніх адвокатів не згоди, а допомоги у вирішенні питання щодо того, чи існують спірні підстави для самовідводу і чи застосовується принцип необхідності за таких обставин. У разі наявності реальних причин для сумнівів ці сумніви зазвичай вирішуються на користь відводу судді.

Обґрунтована підозра в упередженості

81. Загальноприйнятим критерієм для відводу судді є наявність обґрунтованої підозри в його/її упередженості. Для того, щоб встановити наявність упередження, застосовують різні формулювання. До них, зокрема, належать такі як «висока ймовірність» упередження та «реальна ймовірність», «значна можливість» та «обґрунтована підозра» в упередженості. Підозри щодо упередженості мають бути обґрунтовані і висловлені розумними, справедливими та обізнаними людьми, що знаються на питанні і володіють необхідною інформацією. Критерій полягає в тому, що «які б висновки зробила така особа, яка має реалістичні і практичні погляди на справу? Чи вважатиме така особа, що, на його/її думку, існує велика ймовірність того, що особа, яка приймає

рішення, свідомо чи не свідомо вчинить несправедливо».⁴¹ Існування такого гіпотетичного розумного спостерігача за поведінкою судді припускається з метою підкреслити, що цей критерій об'єктивний, ґрунтується на потребі забезпечити суспільну довіру до судової системи і передбачає не лише оцінку компетентності чи роботи судді його/її колегами.

82. На думку Верховного Суду Канади⁴², питання щодо визначення того, чи справді суддя буде упереджено розглядати справу, рідко стає проблемою. Звісно, якщо це можна встановити, суддю, безумовно, буде позбавлено права брати участь у розгляді справи. Однак у більшості випадків обговорення питання про відвід судді починається, як правило, з того, що всі сторони визнають відсутність у судді фактичного упередження, а потім розглядають питання про обґрунтованість підозри в упередженості. Часом ця процедура носить формальний характер лише тому, що сторона, яка має підозри про існування фактичного упередження, не може довести цього і тому обмежується заявою про наявність обґрунтованої підозри в упередженості, яку легше встановити. Оскільки ці два питання тісно пов'язані між собою, для того, щоб зрозуміти, що означає обґрунтована підозра в упередженості, слід з'ясувати, що мається на увазі коли говорять, що відвід не оскаржено на основі реального упередження. Коли кажуть, що немає «фактичного упередження», це може означати три речі: встановлювати наявність фактичного упередження не потрібно, оскільки обґрунтовану підозру можна розглядати як його заміну; можливість існування у судді неусвідомленого упередження може існувати навіть тоді, коли суддя діє добросовісно; або ж наявність чи відсутність фактичного

⁴¹ Див. справу «Locabail (UK) Ltd проти Bayfield Properties» (Locabail (UK) Ltd v Bayfield Properties) Апеляційний суд Англії та Уельсу [2000] QB 451, [2000] 3 LRC 482; Справа щодо медикаментів та пов'язаних класів товарів (No.2) (Re Medicaments and Related Classes of Goods (No.2)), Палата лордів, Сполучене Королівство [2001] 1 WLR 700; справа «Портер проти Магілла» (Porter v Magill), Палата лордів, Сполучене Королівство [2002] 2 AC 357; справа «Вебб проти Короли» (Webb v The Queen), Верховний суд Австралії (1994) 181 CLR 41; справа «Newfoundland Telephone Co проти Ньюфаундленда (Рада уповноважених з питань комунальних послуг)» (Newfoundland Telephone Co v Newfoundland (Board of Commissioners of Public Utilities), Верховний суд Канади [1992] 1 SCR 623; справа «Корона проти Гоу» (R v Gough), Палата лордів, Сполучене Королівство [1993] AC 646; справа «Корона проти оплачуваного судді з кримінального поліцейського суду, в односторонньому порядку, Августо Піночет Угарте (№2)» (R v Bow Street Stipendiary Magistrate, Ex parte Augusto Pinochet Ugarte (No.2)), Палата лордів [2001] 1 AC 119.

⁴² Справа «Wewaykum Indian Band проти Канади» (Wewaykum Indian Band v. Canada), Верховний суд Канади, [2004] 2 LRC 692, голова Верховного суду МакЛахлін.

упередження не має значення.

83. По-перше, коли сторони стверджують, що у судді немає фактичного упередження, вони можуть мати на увазі, що діючий щодо відводу судді стандарт не вимагає від них доведення наявності упередження. У цьому сенсі «обґрунтовану підозру в упередженості» можна розглядати як заміну фактичного упередження, якщо виходити з припущення, що вимога надати такі докази нерозумна або нездійсненна. Безумовно, неможливо точно дізнатися, про що саме думає суддя, зокрема, тому, що закон не дозволяє допитувати суддю щодо стороннього впливу на його позицію, а також тому, що закон призначений захищати сторони судового процесу, які несуть легший тягар доведення існування реальної небезпеки упередженості та не повинні доводити фактичне існування такого упередження.

84. По-друге, коли сторони стверджують, що у судді немає фактичного упередження, вони можуть погоджуватися з тим, що суддя діє добросовісно і не має усвідомленого упередження. Упередженість є або може бути неусвідомленою, і суддя може щиро стверджувати, що не має фактичного упередження і не дозволяє власним інтересам впливати на його позицію, проте це може відбуватися неусвідомлено.

85. Нарешті, коли сторони погоджуються, що у судді немає фактичного упередження, вони можуть мати на увазі, що питання про існування фактичного упередження не має значення. Вони керуються афоризмом про те, що «правосуддя не лише має бути здійсненим, але й сприйматися як очевидно і без сумніву здійснене». Іншими словами, у разі, коли виникає питання про відвід, значення має не те, чи справді у судді є усвідомлене або неусвідомлене упередження, а те, чи виникла б у розумної та належним чином поінформованої особи підозра про існування такого упередження. У цьому сенсі обґрунтована підозра в упередженості не просто замінює відсутні докази чи доказовий засіб для встановлення вірогідності неусвідомленого упередження, а є виявом пильнішої уваги до іміджу правосуддя, тобто домінуючої зацікавленості громадськості в тому, щоб існувала впевненість у чесності процесу здійснення правосуддя.

86. З-поміж трьох згаданих обґрунтувань об'єктивного критерію щодо обґрунтованої підозри в упередженості останнє є найбільш жорстким для судової системи, оскільки воно допускає можливість того, що громадськість може не сприймати правосуддя як здійснене навіть тоді, коли воно без сумніву було здійснене. Іншими словами,

це обґрунтування припускає можливість того, що суддя може бути цілком об'єктивним у ситуації, яка, тим не менше, викликає обґрунтовану підозру в упередженості, що вимагає відводу судді. Але навіть якщо розуміти цей принцип таким чином, критерієм для відводу все ж слугує внутрішня позиція судді, хоч і її оцінює з об'єктивної точки зору розумна особа. Розумна особа має уявити стан мислення судді з урахуванням конкретних обставин. У цьому відношенні часто цитована думка про те, що «правосуддя має сприйматися як здійснене», є невід'ємною від критерію, який стосується обґрунтованої підозри в упередженості.

Судді не слід реагувати надто гостро на клопотання про відвід

87. Судді не слід реагувати надто гостро і не сприймати клопотання про відвід як особисту образу. Якщо суддя сприйме клопотання про відвід як особисту образу, його чи її рішення, ймовірно, матиме емоційне забарвлення. Якщо суддя відкрито продемонструє це обурення сторонам, це, найвірогідніше, викличе підозру в особи, яка подає клопотання. Коли сторона посилається на обґрунтовану підозру в упередженості, суддю головним чином хвилює те, як сприймає його особа, яка подала клопотання про відвід. Для судді не менш важливо забезпечити, щоб правосуддя сприймалося як здійснене, адже це є одним із головних принципів права й публічного порядку. Відтак, суддя повинен вести судовий розгляд таким чином, щоб відсутність упередженості, об'єктивність і справедливість були очевидними для всіх, кого цікавить процес і його результат, аж надто для особи, яка подала клопотання. Відповідно, суддя, щодо якого подали клопотання про відвід, має пам'ятати, що від нього вимагають очевидної об'єктивності, особливо під час розгляду клопотання про відвід.⁴³

Політична приналежність судді в минулому не може слугувати підставою для його відводу

88. Будь-які обов'язки та інтереси, які суддя міг мати протягом своєї професійної кар'єри до його призначення на посаду судді, можуть враховуватися для оцінки його неупередженості. У країнах, де суддівський корпус формують з представників галузі приватної адвокатури, суддя до свого призначення на суддівську посаду цілком

⁴³ Див. справу «Коул проти Калліна та ін.» (Cole v Cullinan et al), Апеляційний суд Лесото, [2004] 1 LRC 550.

міг обіймати посади, які б дозволяли йому публічно висловлювати особисту думку чи діяти від імені певних партій або груп. Без сумніву, так воно і є, якщо суддя брав участь у політичному житті. Досвід, набутий за межами сфери права, чи то в політиці, чи то в будь-якій іншій діяльності, може обґрунтовано вважатися як фактор, який покращує, а не применшує кваліфікацію судді. Однак слід визнати та погодитися з тим, що суддя повинен залишити позаду та відкласти політичні симпатії чи партійні інтереси, коли приносить присягу та бере на себе обов'язок виконувати суддівські функції незалежно та неупереджено. Це – один із тих аспектів, на які має зважати розумна, об'єктивна та інформована особа, відповідаючи на питання, чи існує обґрунтована підозра в упередженості.⁴⁴

Підстави, які не стосуються справи

89. Віросповідання, етнічне чи національне походження, стать, вік, класова приналежність, майновий стан чи сексуальна орієнтація судді зазвичай як такі не можуть слугувати підставою для його відводу. Заперечення так само, як правило, не може ґрунтуватися на соціальному походженні судді, його освіті, трудовому стажі, членстві у громадських, спортивних чи благодійних організаціях, судових рішеннях, які він раніше виніс, чи заявах, зроблених не під час виконання суддівських обов'язків. Однак ці загальні міркування залежать від обставин конкретної справи і від справи, яка перебуває на розгляді судді.

Дружба, ворожнеча та інші підстави для відводу судді, які стосуються справи

90. Залежно від обставин, обґрунтована підозра в упередженості може виникати в таких випадках:

- а) якщо між суддею та громадянином, який бере участь у справі, існують особисті дружні або ворожі відносини;
- б) якщо суддя близько знайомий із громадянином, який бере участь у справі, зокрема, коли достовірність свідчень такого громадянина може мати суттєве значення для результатів

⁴⁴ Див. справу «Пантон проти Міністерства фінансів» (Panton v Minister of Finance), Таємна рада, розгляд апеляції на рішення Апеляційного суду Ямайки, [2001] 5 LRC 132; справа «Картін'єрі проти Австралійського Союзу» (Kartinyeri v Commonwealth of Australia), Верховний суд Австралії, (1998) 156 ALR 300.

вирішення справи;

- в) якщо суддя повинен визначити ступінь достовірності свідчень особи і відхилив його свідчення у попередній справі у настільки різкій формі, що це змушує сумніватися у здатності судді неупереджено поставитися у подальшому до свідчень такої особи;
- г) якщо суддя, зокрема під час слухання, висловив думку щодо будь-якого спірного питання настільки різко й невірноважено, що це викликає обґрунтовані сумніви в його здатності об'єктивно розглядати відповідне питання; або
- д) якщо з будь-якої іншої причини існують реальні підстави сумніватися у здатності судді відкинути сторонні міркування, упередження чи прихильність і в здатності судді винести об'єктивне рішення щодо питань, які розглядаються.

За рівності всіх інших умов, що більше часу минуло з моменту подій, які начебто слугують підставою для упередженості, то менш вагомими є підстави для заперечення.⁴⁵

Пропозиції щодо працевлаштування після звільнення з посади судді можуть слугувати підставою для відводу

91. Питання, які вимагають аналогічних підходів, можуть виникати в разі, коли діючий суддя отримує пропозиції щодо майбутньої роботи після того, як піде з посади судді. Такі ініціативи можуть надходити від юридичних фірм чи майбутніх роботодавців як із приватного, так і державного сектора. Існує певний ризик того, що з точки розумної, об'єктивної та інформованої особи, яка оцінює таку ситуацію, особисті інтереси та обов'язки судді можуть суперечити одні одним. Судді слід враховувати це під час розгляду подібних пропозицій, оскільки поведінка колишніх суддів часто впливає на сприймання суспільством суддів, які залишаються на своїх посадах, після того як він сам залишає свою посаду.

⁴⁵ Справа «Locabail (UK) Ltd проти Bayfield Properties Ltd» (Locabail (UK) Ltd v Bayfield Properties Ltd), Апеляційний суд Англії та Уельсу [2000] 3 LRC 482.

Такі випадки включають наступні приклади, але не обмежуються ними:

2.5.1. У судді склалося реальне упереджене ставлення до якоїсь зі сторін або судді з його власних джерел стали відомі певні докази чи факти стосовно справи, яка розглядається.

Коментарі

Реальне упередження

92. Реальне упередження має мати особистий характер і бути скероване проти однієї зі сторін чи то в її індивідуальній якості, чи то як щодо представника певної групи. Для відводу судді на підставі упередженості слід мати об'єктивний доказ того, що суддя не здатен неупереджено розглядати справу: чи виникнуть у розумного спостерігача, якому відомі всі обставини, сумніви щодо неупередженості судді?

Судді особисто відомі факти спору

93. Ця норма застосовується щодо інформації, яку суддя отримав до передачі йому справи, а також відомостей, отриманих із позасудових джерел або в результаті особисто проведеної суддею перевірки на етапі розгляду справи. Вона застосовується навіть у тих випадках, коли таку інформацію було отримано завдяки незалежному дослідженню, яке було проведене з метою, не пов'язаною з судовим розглядом (наприклад, під час написання книги),⁴⁶ і таку інформацію не було доведено до відома сторін, коли це доречно було б зробити, щоб вони мали можливість використати її для своїх аргументів. Потреби у відводі немає, якщо інформація стала відома судді з попередніх ухвал чи постанов у тій самій справі, з рішення у певній справі між сторонами тієї ж угоди або з причини появи сторони в суді в межах справи, яку він розглядав раніше. Однак зазвичай, якщо інформація не є очевидною, добре відомою чи такою,

⁴⁶ Див. справу «Прокуратура проти Сесая» (Prosecutor v Sesay), Спеціалізований суд Сьєрра-Леоне (Апеляційна палата) [2004] 3 LRC 678

яка було предметом обговорення чи є загальнодоступною, її слід внести в протокол для представлення сторонами їхніх аргументів. Існують очевидні обмеження щодо того, що може бути обґрунтовано необхідним у цьому відношенні. Приміром, від судді не можна під час слухання справи вимагати розголошення всіх положень закону, які, як йому відомо, мають відношення до справи, чи всіх загальновідомих фактів, які можуть мати значення для судового рішення. Критерій, яким слід керуватися в цьому випадку, може полягати в тому, яка інформація є обґрунтовано необхідною з точки зору розумного спостерігача.

2.5.2. Раніше при розгляді цього самого предмету спору суддя виступав як адвокат чи залучався до справи як важливий свідок.

Коментарі

Адвокат не несе відповідальності за інших членів тієї ж адвокатської контори

94. Якщо суддя раніше займався приватною адвокатською практикою, його незалежний статус самостійно зайнятої особи як адвоката, який практикує в адвокатській конторі, звільняє суддю від будь-якої відповідальності за справи інших членів тієї ж контори і зазвичай за будь-яку докладну ознайомленість із цими справами.

Юристи несуть відповідальність за професійні дії партнерів

95. Адвокат або подібний юрисконсульт, який практикує в юридичній фірмі чи компанії, може нести юридичну відповідальність за професійні дії інших партнерів. Відтак, він або вона як партнер може мати обов'язки перед клієнтами фірми навіть у тому випадку, якщо йому/їй ніколи не доводилося особисто захищати їхні інтереси і нічого не відомо про їхні справи. Відповідно, суддя, який раніше працював у такій фірмі чи компанії, не може розглядати будь-які справи, в яких він/вона чи його колишня фірма брали безпосередню участь до його/її призначення на посаду судді, щонайменше протягом періоду часу, після завершення якого можна буде обґрунтовано припустити, що будь-які підозри у попередній обізнаності не будуть мати підстав.

Попередня робота у державній установі чи юридичній консультації

96. Для оцінки можливого упередженого ставлення судді, пов'язаного з попередньою роботою в державній установі чи юридичній консультації слід брати до уваги особливості юридичної практики в такій установі чи консультації, а також будь-які адміністративні, консультаційні чи керівні функції, які раніше виконував суддя.

Суддя як важливий свідок щодо предмету спору

97. Причиною для такої норми є те, що суддя не може оцінювати доказове значення власних свідчень як свідка. Якщо суддя виступає як свідок, він може опинитися в незручному становищі в разі виникнення чи можливого виникнення такої ситуації.

2.5.3. Суддя чи члени його родини матеріально зацікавлені в рішенні у відповідній справі

Коментарі

Коли матеріальна зацікавленість слугує підставою для відводу судді

98. Як правило, суддя повинен заявити самовідвід щодо справи, в результаті рішення в якій суддя (або член його сім'ї) може отримати матеріальну вигоду або понести матеріальні втрати. Така ситуація може виникнути, наприклад, коли суддя володіє значною часткою компанії, що є однією зі сторін у справі, а тому результат розгляду справи може реально вплинути чи може обґрунтовано сприйматися як такий, що впливає на інтереси судді. Якщо стороною у справі виступає компанія, акції якої котуються на біржі, і суддя володіє відносно невеликою часткою в її акціонерному капіталі, його не можна позбавити права брати участь у розгляді справи, оскільки результати її розгляду навряд чи вплинуть на інтереси судді. Однак справа може бути й іншою, коли судовий процес стосується життєздатності чи збереження компанії, і в такому випадку та залежно від обставин результати вирішення справи можуть розглядатися як такі, що справді впливають на інтереси судді.

Що не є «матеріальною зацікавленістю»

99. Поняття «матеріальна зацікавленість» не поширюється на жодні активи чи частки, які суддя може мати, наприклад, у фондах взаємних чи спільних інвестицій, депозитах у фінансових установах, взаємних ощадних товариствах чи кредитних спілках, а також на державні цінні папери, власником яких є суддя, якщо тільки судовий процес не може значно вплинути на вартість таких активів чи часток. Потреби у відводі судді також немає, якщо суддя є звичайним клієнтом банку, страхової компанії, компанії з обслуговування кредитних карток та подібних компаній, які виступають стороною у справі, за умови, що немає невирішених спорів або особливих операцій, в яких суддя бере участь. Той факт, що власником цінних паперів може бути освітня, благодійна чи громадська організація, в якій чоловік/жінка, батько/мати чи дитини судді є директором, посадовою особою, консультантом або іншим учасником, не означає, залежно від обставин, що суддя матеріально зацікавлений(-а) в такій

організації. Так само у справах, фінансові наслідки яких значно залежать від обставин і віддалені в часі на момент винесення рішення, застосування цього критерію загалом не призводить до відводу судді. Однак у таких випадках судді варто повідомити сторони про всі такі обставини на відкритому судовому засіданні з занесенням у протокол цих відомостей, щоб сповістити про них не лише адвокатів сторін, але й самі сторони. Часом звичайні клієнти бувають більш підозрілими і недовірливими, ніж колеги судді.

Суддя не може бути відсторонений від участі у розгляді справи в тому випадку, коли жодний інший суд не може бути призначений для розгляду даної справи або через терміновий характер справи, коли зволікання в її вирішенні може призвести до серйозної судової помилки.

Коментарі

Концепція необхідності

100. Надзвичайні обставини можуть вимагати відступлення від принципу, викладеного вище. Концепція необхідності дає можливість судді, який у будь-якому іншому випадку був би відсторонений, розглядати справу та виносити рішення в ній, оскільки в протилежному випадку це може призвести до відмови у правосудді. Така необхідність може виникнути в разі відсутності іншого судді, якого не відсторонено аналогічним чином від участі в судовому провадженні, якщо відтермінування судового процесу чи неналежний судовий розгляд призведе до серйозних труднощів або ж якщо неможливо призначити суд для розгляду справи й винесення рішення в ній через відсутність відповідного судді.⁴⁷ Звичайно, така необхідність з'являється рідко і в окремих випадках. Однак подібна ситуація може час від часу виникати в судах останньої інстанції, де працює обмежена кількість суддів, на які покладено важливі конституційні та апеляційні функції, які не підлягають делегуванню іншим суддям.

⁴⁷ Див. справу «Судді проти генерального прокурора провінції Саскачеван» (The Judges v Attorney-General of Saskatchewan), Таємна рада, розгляд апеляції на рішення Верховного суду Канади, (1937) 53 TLR 464; «Ебнер проти офіційного конкурсного управляючого» (Ebner v Official Trustee in Bankruptcy), Верховний суд Австралії, [2001] 2 LRC 369; «Пантон проти Міністерства фінансів» (Panton v Minister of Finance), Таємна рада, розгляд апеляції на рішення Апеляційного суду Ямайки, [2002] 5 LRC 132.

ЧЕСНІСТЬ І НЕПІДКУПНІСТЬ

Принцип:

Чесність і непідкупність є необхідними умовами для виконання суддею своїх обов'язків.

Коментарі

Поняття «чесності і непідкупності»

101. Чесність і непідкупність – ознаки порядності та справедливості. Складовими елементами чесності та непідкупності є добропорядність і моральні принципи суддів. Суддя завжди, а не лише при виконанні своїх посадових обов'язків, має поводитись достойно і відповідно до своєї суддівської посади, бути вільним від обману чи шахрайства і проявляти гідність і добропорядність у своїй поведінці і характері. Чесність и непідкупність не знає ступенів. Це абсолютні категорії. Для судової влади і суддів чесність і непідкупність – це більш ніж чеснота: це необхідність.

Відповідність суспільним уявленням

102. Говорити про ідеал чесності і непідкупності в загальних обрисах нескладно, однак сформулювати конкретне визначення – справа не проста, а може, й безнадійна. Те, як сприймається в суспільстві певна поведінка, значною мірою залежить від загальноприйнятих норм, які можуть різнитися залежно від місця і часу. Тут слід зважати на те, як певна поведінка буде сприйнята виваженими, об'єктивними та поінформованими членами суспільства і чи не послабить таке сприйняття авторитет судді і авторитет судової влади загалом в очах суспільства. Поведінки, яка може послабити ступінь поваги до судді, слід уникати.

3.1 Суддя демонструє поведінку, бездоганну навіть з точки зору стороннього спостерігача.

Коментарі

Необхідно дотримуватися високих стандартів як в особистому, так і в публічному житті

103. Суддя має підтримувати високі стандарти поведінки як в особистому, так і в публічному житті. Причина цього криється в широкому спектрі людського досвіду і вчинків, який може знадобитися судді при винесенні рішення. Якщо суддя буде публічно засуджувати вчинки, притаманні йому самому в повсякденному житті, то в очах суспільства він виглядатиме лицеміром. Це неминуче призведе до втрати довіри до цього судді, що може вплинути на репутацію судової системи в цілому.

Суспільних норм слід дотримуватися і в приватному житті

104. Суддя не має порушувати загальноприйняті норми або займатися діяльністю, яка очевидно зашкодить репутації судів і правової системи. У своєму прагненні підтримувати належну рівновагу суддя повинен враховувати, чи певна поведінка не викличе у виважених, об'єктивних та поінформованих членів суспільства сумнівів стосовно його чесності і чи не послабить це його авторитет. Якщо так, то такої поведінки слід уникати.

Уніфікованих суспільних норм не існує

105. З огляду на культурну різноманітність і постійну еволюцію моральних цінностей стандарти поведінки суддів в їхньому приватному житті не можна чітко сформулювати.⁴⁸ Однак цей

⁴⁸ Це особливо очевидно, коли йдеться про сексуальне життя. Наприклад, на Філіппінах було визнано, що суддя, які афішує свої позашлюбні стосунки, не уособлює суддівську чесність і непідкупність, а це вимагає звільнення його із судової системи (Complaint against Judge Ferdinand Marcos, Supreme Court of the Philippines, A.M. 97- 2-53-RJC, 6 July 2001) У штаті Флорида (США) судді було оголошено догану за

принцип не слід трактувати настільки широко, щоб засуджувати чи карати суддю за не зовсім звичний спосіб життя або за те, що він у приватному житті цікавиться чи захоплюється речами, які можуть здаватися образливими певним сегментам суспільства. Судження стосовно таких питань безпосередньо пов'язані з конкретним суспільством і конкретним часом, і всього кілька із них можна застосовувати як універсальні.

Альтернативний критерій

106. Було висловлено думку, що основне питання полягає не в тому, чи певний вчинок є моральним чи аморальним в аспекті певних релігійних чи етичних принципів або ж прийнятним чи неприйнятним в аспекті загальноприйнятих суспільних норм (що може призвести до самовільного нав'язування вузького розуміння моралі), а в тому, як цей вчинок відбивається на головних елементах здатності судді виконувати довірену йому роботу (об'єктивність, незалежність і повага до суспільства), а також на сприйнятті суспільством професійної відповідності судді. Тому, перш ніж робити висновки щодо цього питання, слід врахувати шість факторів:

- а) визначити, чи це вчинок публічного чи приватного характеру, і основне – чи не суперечить він чинному законодавству;
- б) визначити, якою мірою така поведінка захищена як право особистості;

сексуальні зносини із жінкою, котра не була його дружиною, у припаркованому автомобілі (в: *Inquiry Concerning a Judge*, 336 So. 2d 1175 (Fla. 1976), cited in *Amerasinghe, Judicial Conduct*, 53). У штаті Коннектикут одружений суддя отримав дисциплінарне покарання за зв'язок із одруженою стенографісткою (*In re Flanagan*, 240 Conn. 157, 690 A. 2d 865 (1997), цитовано в *Amerasinghe, Judicial Conduct*, 53). У Цинциннаті суддя, який був одружений, але з дружиною більше не проживав, отримав дисциплінарне покарання за те, що тричі брав із собою в ділові поїздки за кордон свою коханку (із якою згодом одружився), хоча вони жодного разі не проживали в одному номері. (*Cincinnati Bar Association v Heitzler*, 32 Ohio St. 2d 214, 291 N.E. 2d 477 (1972); 411 US 967 (1973), цитовано в *Amerasinghe, Judicial Conduct*, 53). Однак у Пенсильванії, також у Сполучених Штатах, Верховний суд відмовився застосовувати дисциплінарне покарання до судді, який мав позашлюбні сексуальні взаємини, зокрема під час дводенних поїздок і тижневої відпустки за кордоном (в: *Dalessandro*, 483 Pa. 431, 397 A. 2d 743 (1979), цитовано в *Amerasinghe, Judicial Conduct*, 53). У низці країн деякі з цих прикладів будуть розглядатися не як такі, що суперечать громадянським обов'язкам судді, а як такі, що стосуються лише приватної сфери взаємин дорослих людей, які здійснюються за взаємної згоди і не мають злочинного характеру.

- в) визначити, якою мірою суддя демонструє розсудливість і обережність;
- г) визначити, чи вчинок завдав шкоди особам, яких він безпосередньо стосується, і чи можна його обґрунтовано вважати образливим для інших;
- д) визначити, якою мірою поведінка свідчить про повагу чи неповагу до суспільства загалом чи до окремих його членів;
- е) визначити, якою мірою поведінка демонструє ознаки заангажованості, упередженості або неналежного впливу.

Деякі автори стверджують, що оцінка поведінки з урахуванням цих та аналогічних факторів допоможе встановити баланс між очікуваннями суспільства і правами судді.⁴⁹

Поведінка в суді

107. У суді, залежно від чинних судових норм, суддя, як правило, не повинен змінювати суть усно викладеного обґрунтування рішення. Водночас допускається виправлення випадкових помилок, невдалих формулювань, граматичних і синтаксичних помилок, а також додавання цитат, які були опущені під час усного викладу обґрунтування рішення. Так само внесений до протоколу текст настанови присяжним не може бути жодним чином змінений, окрім випадків, коли цей текст неправильно відтворює те, що насправді сказав суддя. Суддя не має у приватному порядку контактувати з апеляційним судом або суддею апеляційного суду у зв'язку з будь-якою апеляційною скаргою, яка очікує на рішення цього судді. Суддя повинен зважити, чи коректно приймати на роботу в якості секретаря суду свого родича, і забезпечити дотримання належних принципів прийому на роботу, перш ніж при прийомі на роботу надати перевагу особі, яка має з ним родинний зв'язок.

Необхідно ретельно дотримуватися закону

108. Порушуючи закон, суддя може завдати шкоди авторитету

⁴⁹ Див. Джефрі М. Шаман, Стівен Лубет і Джеймс Дж. Алфіні «Суддівська поведінка та етика» (Jeffrey M. Shaman, Steven Lubet and James J. Alfini, *Judicial Conduct and Ethics*), 3^е вид. (Шарлотсвілл, Вірджинія, The Michie Company, 2000)

суддівської посади, сприяти неповазі до закону і підірвати довіру суспільства щодо чесності і непідкупності судових органів як таких. Однак цю норму також не слід сприймати беззаперечно. Суддя в нацистській Німеччині не порушив би принципів поведінки суддів, якби не застосував нюрнберзький закон про расову дискримінацію. Аналогічну ситуацію можна змодельовати для судді в Південній Африці епохи апартеїду. Іноді від суддів, залежно від типу їхньої посади, вимагається забезпечення виконання законів, які суперечать основним правам людини і людській гідності. Якщо суддя зіткнувся з такою ситуацією, його обов'язок, імовірно, полягає в тому, щоб подати у відставку, а не йти на компроміс, забезпечуючи виконання таких законів. Суддя зобов'язаний відстоювати закон. Тому він не має бути поставлений перед умовами, які суперечать дотриманню закону. Вчинок, який стосовно до інших може розцінюватися як незначний проступок, у випадку судді набуває широкого розголосу і таким чином підриває його авторитет і ставить під сумнів чесність і непідкупність цього судді і судової системи загалом.

3.2 Спосіб дій та поведінка судді мають підтримувати впевненість суспільства в чесності та непідкупності судових органів. Недостатньо просто здійснювати правосуддя, потрібно робити це відкрито для суспільства.

Коментарі

Особиста поведінка судді впливає на судову систему загалом

109. В основі довіри суспільства до судової системи лежить не лише компетентність і скрупульозність суддів, але також їхня чесність, непідкупність і моральність. Суддя має бути не лише «добрим суддею», але й «доброю людиною», незважаючи на те, що значення цих слів може по-різному сприйматися в різних прошарках суспільства. На думку суспільства, суддя взяв на себе обов'язок не лише служити ідеалам справедливості і правди, які є основою для верховенства права і принципів демократії, але й уособлювати їх. Тому особисті якості, поведінка та образ судді репрезентують судову систему загалом і відповідно впливають на рівень суспільної довіри до неї. Суспільство висловлює щодо поведінки судді набагато вищі вимоги, ніж до простих громадян, стандарти його поведінки набагато вищі від тих, які існують у суспільстві загалом. По суті, суспільство очікує від судді фактично бездоганної поведінки. Виглядає так, наче суддівська функція, яка полягає в тому, щоб судити інших, накладає на суддю обов'язок поводитися так, щоб виключити будь-які обґрунтовані оцінювальні судження з боку інших осіб у питаннях, які можуть певним чином впливати на роль судді і його посаду.

Правосуддя має сприйматися як таке, що успішно реалізується

110. Оскільки сприйняття виконання суддівських функцій в очах суспільства таке ж важливе, як і їх реальне виконання, суддя має бути поза будь-якими підозрами. Суддя не лише має бути чесним, але й сприйматися таким. Обов'язок судді полягає не лише у винесенні справедливого і об'єктивного рішення, але й в тому, щоб винести його таким чином, щоб виключити будь-які сумніви в справедливості і неупередженості цього рішення, а також у чесності і непідкупності судді. Тому суддя має володіти високою кваліфікацією в питаннях права, щоб компетентно трактувати і застосовувати закони; не менш важливо для судді діяти і поводитись так, щоб сторони процесу були впевнені в його або її неупередженості.

Четверта цінність

ДОТРИМАННЯ ЕТИЧНИХ НОРМ

Принцип:

Дотримання етичних норм, демонстрація дотримання етичних норм є невід'ємною частиною діяльності суддів.

Коментарі

Як це може виглядати в очах суспільства?

111. Дотримання етичних норм і демонстрація їх дотримання як у професійному, так і в особистому плані є важливими елементами життя судді. Головне не те, що робить і чого не робить суддя, а те, що, на думку інших, суддя зробив або може зробити. Наприклад, якщо суддя в приватному порядку ретельно обговорює щось з однією зі сторін процесу, це виглядає як надання переваги цій стороні, навіть якщо насправді бесіда взагалі не стосується судової справи. Оскільки суспільство очікує від судді високого стандарту поведінки, суддя, який вагається, чи варто йому бути присутнім на певному заході або ж чи прийняти той чи інший подарунок, навіть зовсім незначний, має поставити собі питання: «Як це буде виглядати в очах суспільства?».

Застосування:

4.1 Суддя дотримується етичних норм, не допускаючи навіть видимості некоректної поведінки при здійсненні будь-якої діяльності, що пов'язана з його посадою.

Коментарі

Критерій некоректної поведінки

112. Критерій некоректної поведінки полягає у визначенні, чи не шкодить певна поведінка здатності судді виконувати суддівські обов'язки чесно, неупереджено, незалежно і компетентно і чи може об'єктивний спостерігач через цю поведінку скласти враження, що суддя не здатний саме так виконувати свої обов'язки. Наприклад, якщо з представником державної влади поводяться по-іншому, ніж з будь-яким іншим громадянином, надаючи цьому чиновнику особливе місце в залі суду, у звичайного спостерігача складається враження, що цей чиновник має особливий доступ до суду і до процесу винесення судових рішень. З іншого боку, школярам, які часто приходять у суд на екскурсію, дозволяють сидіти на особливих місцях і навіть на місці судді. Діти не наділені владою і тому не будуть сприйматися як такі, що здійснюють неналежний вплив на суд, тим більше, коли зрозуміло, що вони присутні там з освітньою метою.

Неналежні контакти

113. Суддя має відчувати необхідність уникати контактів, які можуть дати суспільству привід припустити наявність будь-яких особливих взаємин між суддею і особою, якій суддя, потенційно може посприяти. Наприклад, судді зазвичай слід утримуватися від поїздок в машині, за кермом якої поліцейський або адвокат, а у громадському транспорті не слід сидіти поруч зі стороною процесу чи свідком.

4.2 Постійна увага з боку суспільства покладає на суддю обов'язок прийняти ряд обмежень, і, незважаючи на те, що пересічному громадянину ці обов'язки могли б здатися обтяжливими, суддя приймає їх добровільно та охоче. Поведінка судді має відповідати високому статусу його посади.

Коментарі

Суддя повинен приймати обмеження щодо своїх дій

114. Суддя повинен бути готовим до того, що він стане об'єктом прискіпливої уваги і обговорення з боку суспільства, і тому він має прийняти ряд обмежень щодо своїх дій, які могли би здатися обтяжливими пересічному громадянину. Суддя має прийняти ці обмеження добровільно і охоче, навіть якщо його/її дії не викликали б осуду, якби їх вчинили інші громадяни чи представники інших професій. Це стосується як професійної, так і особистої поведінки судді. Законність поведінки судді, будучи досить важливим аспектом, не є єдиним мірилом правильності такої поведінки.

Вимога щодо зразкового способу життя

115. Суддя повинен демонструвати зразковий спосіб життя як поза судом, так і на роботі. Суддя повинен поводитись на публіці з почуттям такту і самоконтролю, як цього вимагає суддівська посада, оскільки вияви недоречного темпераменту применшують важливість процесу правосуддя і несумісні з високим статусом посади судді.

Відвідини публічних місць, таких як бари

116. У наш час, принаймні в більшості країн, суддям не заборонено відвідувати паби, бари чи інші схожі заклади, однак їм при цьому слід проявляти розсудливість. Судді слід подумати про те, як такі відвідини можуть бути сприйняті об'єктивним спостерігачем у соціумі, беручи до уваги, наприклад, репутацію закладу, коло його постійних відвідувачів чи наявність застережень щодо незаконної діяльності закладу.

Азартні ігри

117. Суддям не заборонено час від часу грати в азартні ігри у вільний від роботи час, однак їм необхідно проявляти при цьому розсудливість і враховувати, як це може бути сприйнято об'єктивним спостерігачем у соціумі. Одна справа – іноді відвідувати кінні перегони чи ходити в казино під час відпустки за кордоном, чи грати в карти з друзями чи членами сім'ї. Зовсім інша справа – стати частим відвідувачем букмекерської контори чи зятятим гравцем.

Часте відвідування клубів

118. Судді слід проявляти обережність під час відвідин клубів чи інших відпочинково-розважальних закладів. Наприклад, йому слід з обережністю ставитись до відвідування закладів, де збираються працівники поліції, органів боротьби з корупцією, митної служби і акцизного управління, оскільки представники цих органів часто бувають у суді. Суддя може час від часу приймати запрошення пообідати в кафе для поліцейських, однак йому не слід ставати регулярним відвідувачем або членом таких закладів. У більшості країн відвідування заходів, організованих практикуючими юристами, і спілкування з адвокатами вважається нормальною практикою.

4.3 У своїх особистих стосунках з адвокатами, що мають постійну практику в суді, де розглядає справи даний суддя, суддя уникає ситуацій, що могли б викликати обґрунтовану підозру чи створити видимість наявності у судді певних схильностей чи упередженого ставлення.

Коментарі

Спілкування з юристами поза роботою

119. Спілкування між представниками суддівського корпусу і юристами у неробочій обстановці є давньою і гідною підтримки традицією. Оскільки судді живуть не у вежах зі слонової кістки, а в реальному світі, то від них неможливо чекати припинення всіх зв'язків з іншими юристами після призначення чи обрання на суддівську посаду. Крім того, ізолюваність суддів від решти суспільства, зокрема від шкільних друзів, колишніх співробітників чи колег-юристів, не була би абсолютно корисною для роботи суддів. Без сумніву, відвідування громадських заходів разом з адвокатами має низку переваг. Ті заходи надають можливість неформального спілкування, яке допомагає зняти напругу у відносинах між суддями та адвокатами, а також певною мірою зменшити ізолюваність від колишніх колег, яку суддя відчуває після вступу на посаду. Однак судді слід керуватися здоровим глуздом і бути розсудливим.

Соціальні відносини з окремими адвокатами

120. Соціальні відносини судді з адвокатом, який регулярно виступає в суді, у якому цей суддя розглядає справи, є ризикованими і вимагають постійного дотримання балансу. З одного боку, судді не слід відмовлятися від соціальних відносин або позасудового спілкування. З іншого – якщо під час розгляду справи в якості адвоката в суді виступає друг чи колега судді, виникає очевидна проблема, пов'язана з вірогідністю упередженого ставлення чи заступництва з боку судді. Зрештою, сам суддя вирішує, чи справді він перебуває в надто близьких чи особистих взаєминах з адвокатом, чи просто складається таке враження. Саме судді доведеться визначати, де проходить відповідна грань. Критерієм служить те, чи впливають соціальні взаємини з адвокатом на виконання суддівських обов'язків і чи може об'єктивний спостерігач, добре поінформований про характер цих соціальних відносин, обґрунтовано висловити

сумнів щодо реалізації правосуддя в такому випадку. Суддя також має бути свідомим, що за таких обставин він ризикує випадково довідатися поза стінами суду інформацію, яка стосується справи, яку він розглядає або потенційно може розглядати. Мудрим рішенням з боку судді було би уникнення частих контактів з адвокатом, залученим до справи, яку суддя розглядає, якщо такі контакти можуть обґрунтовано сприйматися як підтвердження близьких особистих взаємин між суддею та адвокатом.

Соціальні відносини з адвокатом, який є сусідом судді

121. Якщо близький сусід судді є адвокатом, який регулярно виступає в суді, де цей суддя працює, то суддя не зобов'язаний утримуватися від будь-якого спілкування з ним, за винятком, можливо, того періоду часу, коли цей адвокат виступає в суді у справі, яку розглядає цей суддя. Залежно від обставин у певних межах соціальне спілкування допускається за умови, що воно не стане приводом для частих заяв судді про самовідвід або для обґрунтованого припущення про те, що таке спілкування впливає на неупередженість судді.

Нерегулярна участь у зустрічах адвокатів

122. Не існує ніяких об'єктивних підстав для заперечень щодо присутності судді на прийомах, організованих, наприклад, новопризначеними старшими адвокатами з метою відзначення професійних успіхів. Незважаючи на те, що на таких прийомах можуть бути присутні й ті адвокати, із якими суддя стикається в залі суду, безпосередніх контактів із ними легко уникнути, якщо справа, до якої вони залучені, розглядається саме цим суддею. Якщо такі контакти все-таки відбуваються, судді слід уникати розмов про справу, що розглядається, і, залежно від обставин, за першої ж можливості інформувати про це інші сторони процесу. Основний критерій, яким слід керуватися, полягає в тому, чи справляє таке спілкування враження, що адвокат має особливі взаємини з суддею, чи сприяє воно формуванню такого враження і чи передбачають такі особливі взаємини конкретну готовність судді прийняти доводи адвоката і на них покладатися.

Звичайна соціальна гостинність

123. Зазвичай суддям дозволено приймати запрошення на зустрічі і засідання від адвокатів та інших юристів. Спілкування з адвокатами за таких обставин варто підтримувати з огляду на користь неформальних дискусій, які ведуться на таких заходах. Однак суддя не має приймати подарунки від адвоката, який потенційно може бути залучений до справи, яку розглядає цей суддя, а також бути присутнім на прийомі, організованому юридичною фірмою, якщо масштаби гостинності перевищують загальноприйняті норми поміркованості. Критерієм служить те, як цей захід виглядав би в очах об'єктивного спостерігача, який, можливо, без особливої толерантності ставиться до звичаїв адвокатської спільноти.

Відвідування юридичної фірми

124. Припустимість присутності судді на вечері чи прийомі, який проводить юридична фірма, залежить від того, хто виступає в якості господарів заходу, хто запрошений у якості гостей і який характер заходу загалом. Приймаючи рішення щодо власної присутності на такому заході, суддя має керуватися власними знаннями про місцеві звичаї, а також досвідом перебування на минулих заходах. Залежно від обставин судді варто дізнатись у господаря про те, кого ще запрошено і які рамки проведення заходу. Особливо обережним слід бути в ситуації, коли конкретна фірма може виглядати як така, що пропонує свої послуги потенційним клієнтам. Крім того, існує чітке розмежування між представницькими заходами, які проводять професійні асоціації (на які суддів часто запрошують для виступів на теми, що викликають широкий інтерес), і заходами, які проводять окремі юридичні фірми. Суддя має подбати про те, щоб його присутність на прийомі, який проводить юридична фірма, не вплинула на уявлення про його неупередженість.

Візити до адвокатської контори, фірми чи бюро, де раніше працював суддя

125. Судді варто виявляти обачність при оцінюванні доцільності візиту до адвокатської контори або юридичної фірми, де він раніше працював. Наприклад, зазвичай вважається допустимим, якщо суддя відвідує адвокатську контору або юридичну фірму для участі в такому заході як щорічна зустріч, святкування річниці або призначення працівника фірми на старшу адвокатську чи суддівську

посаду. Однак залежно від обставин, занадто часте відвідування суддею своєї колишньої фірми задля спілкування з давніми колегами може вважатися не зовсім правильним. Аналогічним чином суддя, який раніше працював прокурором, повинен уникати надто близьких контактів зі своїми колишніми колегами по прокурорській роботі, а також з поліцейськими, із якими йому раніше доводилось працювати. Варто виключити навіть натяки на будь-який протекціонізм.

Соціальні відносини зі сторонами процесу

126. Судді слід уникати надто близьких відносин з особами, такими як міністри, урядовці, муніципальні чиновники, слідчі, окружні прокурори і державні адвокати, які часто виступають у судах, у яких розглядає справи цей суддя, якщо такі взаємини можуть обґрунтовано створити враження упередженості судді чи стати причиною для його відводу. Приймаючи рішення, суддя повинен брати до уваги частоту участі певного посадовця чи адвоката у справах, які суддя розглядав, характер та інтенсивність своїх соціальних відносин з цією особою, особливості культури правової спільноти, у якій суддя виконує свої обов'язки, а також резонансність поточного або запланованого судового процесу.

Членство в таємних організаціях

127. Судді не рекомендовано бути членом будь-якого таємного товариства, якщо його членами також є адвокати, залучені до справ, які він розглядає, оскільки це може створити враження, що ці адвокати користуються привілеями згідно з кодексом цього товариства.

4.4 Суддя не бере участі в розгляді справи, якщо будь-хто із членів його родини виступає як представник будь-якої сторони чи в іншій формі має відношення до справи.

Коментарі

У яких випадках самовідвід є обов'язковим

128. Як правило, суддя зобов'язаний заявити про самовідвід, якщо будь-хто із членів його родини (включно з нареченою чи нареченим) бере участь у справі або виступає в якості адвоката.

Якщо член сім'ї пов'язаний із юридичною фірмою

129. Зазвичай працівники юридичної фірми в той чи інший спосіб розподіляють між собою прибутки і затрати, і вони зацікавлені в привабливості клієнтів, зокрема, завдяки успішному вирішенню ввірених їм справ. Однак той факт, що залучений до справи адвокат пов'язаний із певною юридичною фірмою, із якою також пов'язаний будь-хто із членів сім'ї судді, сам по собі не може стати підставою для самовідводу судді. За відповідних обставин суддя може зіткнутися з необхідністю оголошення про самовідвід, якщо його об'єктивність може бути обґрунтовано поставлена під сумнів або якщо йому стає відомо, що хтось із його родичів володіє часткою в юридичній фірмі, на яку може суттєво вплинути результат справи, що розглядається. Крім того, суддя може в кожному конкретному випадку брати до уваги, зокрема, такі фактори:

- а) як буде виглядати в очах суспільства те, що він не заявив про самовідвід;
- б) як буде виглядати в очах інших юристів, суддів і окремих членів суспільства те, що він не заявив про самовідвід;
- в) адміністративне навантаження, яке лягає на суд внаслідок його самовідводу; і
- г) ступінь фінансової, професійної та іншої зацікавленості родича судді у справі, яка розглядається.

Якщо член сім'ї працює в юридичному департаменті державної установи

130. Незважаючи на те, що державні юристи отримують заробітну платню і зазвичай не мають матеріальної зацікавленості у вирішенні кримінальних чи цивільних справ, слід враховувати такий фактор, як прагнення до досягнення професійного успіху. Тому, навіть якщо хтось із членів сім'ї працює в державній прокуратурі чи державному адвокатському бюро і не займає там керівної чи адміністративної посади, судді слід бути обачним і продумати питання про самовідвід від участі в розгляді всіх справ, до яких залучено це державне відомство, із двох причин. По-перше, оскільки працівники цього відомства можуть обмінюватися інформацією у справах, що розглядаються в суді, існує ризик того, що член сім'ї, який працює в цьому відомстві, може ненароком опинитися задіяним в інші справи, які стосуються відомства, і впливати на них, навіть якщо він не виконує прямих наглядових функцій. По-друге, можуть виникнути обґрунтовані сумніви в об'єктивності судді. Критерієм служить таке: чи можуть в об'єктивного спостерігача виникнути обґрунтовані сумніви щодо того, чи в судді є свідоме чи несвідоме упередження стосовно професійних успіхів відомства, у якому постійно працює член його родини?

Романтичні стосунки з адвокатом

131. Якщо суддя зустрічається з адвокатом, із яким він перебуває у романтичних стосунках, він, як правило, не повинен розглядати справи, до яких залучений цей адвокат, за винятком випадків, коли участь адвоката носить виключно формальний характер або окремо прописана в протоколі. Однак від судді, як правило, не вимагається самовідвід у справах, у яких беруть участь інші член фірми чи контори цього адвоката.

Судові округи, у яких є тільки один суддя і один адвокат

132. Існують судові округи, де є тільки один суддя, а в прокуратурі чи адвокатурі – тільки один адвокат. Якщо цей адвокат є сином чи дочкою судді або іншим його близьким родичем, відвід судді від розгляду всіх кримінальних справ є обов'язковим. Це створює труднощі не лише для інших суддів цього регіону (яким доведеться розглядати всі справи замість відведеного судді), але й для підсудних. Крім того, за таких умов складно гарантувати

оперативний розгляд справи судом, право на який мають підсудні. Хоча за таких обставин відвід, імовірно, не стане однозначною вимогою, такого роду ситуацій слід за можливості уникати.

4.5 Суддя не надає місце свого проживання іншим юристам для прийняття клієнтів чи зустрічей з колегами.

Коментарі

Використання місця проживання або телефону судді

133. Ситуація, коли вдома у судді адвокат зустрічається з клієнтами чи іншими адвокатами у робочих питаннях, є неприпустимою. Якщо чоловік, дружина чи інший член сім'ї судді є адвокатом, він не має використовувати домашній телефон судді для вирішення своїх робочих питань, оскільки це може створити враження, що суддя також веде адвокатську практику, і потенційно привести до неумисних контактів з однією зі сторін процесу за відсутності іншої сторони або до виникнення підозр щодо наявності таких контактів.

4.6 Судді, як і будь-якому громадянину, гарантується право вільного вираження думок, віросповідання, участі в зібраннях та асоціаціях, однак у процесі реалізації таких прав суддя завжди турбується про підтримку високого статусу посади судді і не допускає дій, що не сумісні з неупередженістю і незалежністю судових органів.

Коментарі

Суддя має ті самі права, що й інші громадяни

134. Діючий суддя не відмовляється від прав на свободу вільного вираження думок та участь в зібраннях та асоціаціях, якими користуються інші громадяни, не відкидає свої політичні переконання і не перестає цікавитися політикою. Однак судді слід виявляти стриманість для підтримки довіри суспільства до неупередженості і незалежності судової влади. Визначаючи допустимий рівень участі судді в публічних дискусіях необхідно брати до уваги два основні аспекти. Перший: чи може така участь судді обґрунтовано підірвати впевненість у його неупередженості. Другий: чи може така участь призвести до зайвих політичних нападок на суддю і чи не суперечить вона високому статусу суддівської посади. Якщо будь-який із цих факторів присутній, то судді слід уникати такої участі.

Несумісна діяльність

135. Суддівські зобов'язання є несумісними з певними видами політичної діяльності, такими як членство в національному парламенті або в місцевій раді.

Суддям не слід брати участь у публічній полеміці

136. Суддя не має долучатися до публічної полеміки. Причина очевидна. Сенс суддівської посади полягає у здатності судді об'єктивно і розсудливо розглядати предмет спору. Не менш важливою для судді є його здатність виглядати в очах суспільства прибічником відстороненого, неупередженого, незаангажованого, об'єктивного, безпристрасного і

справедливого підходу, як цього вимагає його посада. Якщо суддя виходить на політичну арену і бере участь у публічній дискусії, висловлюючи свою думку щодо суперечливих тем, вступаючи в полеміку з громадськими діячами чи публічно критикуючи владу, він не буде сприйматися відповідним чином під час судових засідань. Також суддя не буде виглядати неупередженим в очах суспільства при розгляді спорів, які стосуються питань, щодо яких суддя публічно висловлював свою думку; більш того, він не буде сприйматися суспільством як неупереджений суддя, коли в якості сторін чи навіть свідків у справі, яку він розглядає, виступлять ті самі громадські діячі або державні установи, які він раніше критикував.

Критика судді іншими особами

137. Представники громадськості, а також законодавчих і виконавчих органів можуть публічно висловлювати свою думку про недоліки, упущення чи помилки судді, а також про винесені ним рішення. Дотримуючись загальноприйнятого правила не висловлюватися з приводу політичних питань, суддя зазвичай не відповідає на критику у свій бік. Незважаючи на те, що право висловлювати критику на адресу судді обмежується нормами щодо вияву неповаги до суду, зараз ці норми застосовуються рідше, ніж у минулому, коли вони використовувалися для припинення критики в бік судових органів чи конкретного судді або покарання за неї. Замість поглиблення конфлікту через відкриття провадження про неповагу до суду, більш раціональним і мудрим рішенням є ігнорування будь-яких скандальних нападок. Як було зауважено: «правосуддя – це не недоторкана чеснота: вона має випробувати на собі прискіпливу увагу суспільства і почути ввічливі, нехай і різкі, зауваження з боку звичайних людей».⁵⁰

Суддя може висловлюватися на теми, які стосуються судової системи

138. Є окремі обставини, за яких судді можуть висловлюватися з приводу суперечливих політичних питань,

⁵⁰ Справа «Ембард проти Генерального прокурора Тринідаду і Тобаго» (Ambard v. Attorney General for Trinidad and Tobago), Таємна рада, апеляція на рішення апеляційного суду Тринідаду і Тобаго [1936]АС 322 at 335, виголошено лордом Еткінгом.

зокрема, коли питання безпосередньо стосуються роботи судів, незалежності суддів (якщо, наприклад, ідеться про заробітну плату і преміальні виплати суддям), фундаментальних аспектів реалізації правосуддя або особистих професійних якостей судді. Однак, навіть висловлюючись стосовно цих питань, суддя значною мірою має виявляти стриманість. Суддя може звертатися до уряду з публічними заявами щодо цих питань, однак його слова і дії не повинні сприйматися як спроба тиску на уряд або вказівка на те, яке рішення він прийме, якщо відповідні питання буде винесено на розгляд суду. Крім того, суддя повинен пам'ятати, що його публічні висловлювання можуть бути сприйняті як вираження поглядів суддівської спільноти загалом; іноді судді буває складно висловити свою думку таким чином, щоб вона була сприйнята виключно як його суб'єктивне міркування, а не як позиція судової системи в цілому.

Суддя може брати участь в обговоренні законів

139. Суддя може брати участь в обговоренні законодавства з освітньою метою або щоб звернути увагу на наявні в законі недоліки. За певних обставин думка судді стосовно законопроекту може бути корисною і вартою уваги, за умови що суддя утримається від пропозиції неофіційного трактування чи висловлення суперечливих позицій щодо конституційності. Зазвичай зауваження судді щодо запропонованого законопроекту чи інших аспектів політики уряду мають стосуватися практичних наслідків недопрацювань і не торкатися суперечливих політичних питань. У цілому, такі зауваження мають бути підсумком колективних або інституційних зусиль всієї суддівської спільноти, а не окремого судді.

Коли суддя може відчувати моральний обов'язок висловитися

140. Бувають ситуації, коли суддя – як людина, яка має совість, моральні принципи, почуття і цінності – вважає своїм моральним обов'язком відкрито висловити свою думку. Реалізуючи своє право на свободу висловлювання, суддя може приєднуватися до пікетування, тримати плакат або підписати петицію, наприклад, щоб висловити свій протест проти війни, підтримати зусилля, спрямовані на раціональне використання енергії або здобуття енергетичної незалежності, або долучитися

до фінансування заходів із боротьби з бідністю. Цим суддя висловлює свою стурбованість у зв'язку з проблемами, які хвилюють місцеве населення або світову спільноту. Якщо будь-яке із цих питань розглядатиметься в суді, у якому цей суддя працює, і об'єктивність судді обґрунтовано опиниться під сумнівом, суддя має заявити про самовідвід і надалі не брати участь у судових розглядах, у контексті яких його минулі дії кидають тінь на його неупередженість, чесність і непідкупність.

4.7 Суддя має бути обізнаний про свої власні матеріальні інтереси та інтереси своїх довіртелів та має вживати розумних заходів для отримання інформації про матеріальні інтереси членів своєї родини.

Коментарі

Обов'язок бути поінформованим про матеріальні інтереси

141. У разі виявлення ймовірності того, що суддя, будь-хто із членів його родини або інша особа, із якою суддя перебуває у фідучіарних відносинах, можуть отримати матеріальну вигоду в результаті винесеного цим суддею рішення у справі, суддя не має іншого вибору, ніж заявити про самовідвід. Тому суддя завжди має бути поінформований про свої власні і фідучіарні матеріальні інтереси, а також про матеріальні інтереси своєї родини. Фідучіарні відносини – це роль виконавця заповіту, адміністратора спадку, довірчого власника, опікуна тощо.

Матеріальні інтереси

142. «Матеріальні інтереси» означає володіння за законом або за правом справедливості певною часткою активів, навіть зовсім незначною, або посада директора, консультанта чи іншої активної сторони в установі чи організації. Нижче наведено перелік винятків:

- (i) наявність права власності у спільному або загальному інвестиційному фонді цінних паперів не означає наявності «матеріальної зацікавленості» щодо цінних паперів, які належать цій організації;
- (ii) посада в освітній, релігійній, благодійній, суспільній чи громадській організації не означає наявності «матеріальної зацікавленості» щодо цінних паперів, які належать цій організації;
- (iii) майновий інтерес у якості власника страхового поліса у взаємній страховій компанії, вкладника у взаємній ощадній асоціації чи будь-який аналогічний майновий інтерес означає наявність «матеріальної зацікавленості»

щодо відповідної організації лише в тому разі, якщо результат будь-якої судової справи може суттєво вплинути на вартість цього інтересу;

- (iv) володіння державними цінними паперами означає наявність «матеріальної зацікавленості» щодо емітента лише в тому разі, якщо результат будь-якої судової справи може суттєво вплинути на вартість цих цінних паперів.

4.8 Суддя не повинен дозволяти членам своєї родини, соціальним чи іншим відносинам певним чином впливати на його діяльність, що пов'язана зі здійсненням функції судді, а також на прийняття ним судових рішень.

Коментарі

Обов'язок уникати неналежного впливу

143. Члени сім'ї, друзі, колеги та інші особи, із якими суддя регулярно спілкується, обговорює важливі питання і яким довіряє, можуть неналежним чином впливати на виконання суддею його службових обов'язків або ж створювати враження щодо наявності такого впливу. Вони можуть чинити так за власною ініціативою або в інтересах сторін чи адвокатів. Судді слід дбати про те, щоб такі взаємини не впливали, навіть підсвідомо, на його поведінку як судді чи на прийняття ним судових рішень.

Обов'язок не переслідувати власні інтереси

144. Суддя, який використовує своє посадове становище для отримання особистої вигоди або з метою помсти, зловживає своїми повноваженнями. Суддя має уникати будь-яких дій, що можуть послужити приводом для припущення, що у своїх рішеннях він керується корисливими інтересами або протекціонізмом, оскільки таке зловживання суддівськими повноваженнями серйозно підриває суспільну довіру до судової влади.

4.9 Суддя не має права використовувати чи дозволяти використовувати авторитет власної посади для досягнення особистих інтересів судді, членів його сім'ї чи інших осіб. Суддя не повинен діяти чи дозволяти іншим діяти у такий спосіб, щоб можна було зробити висновок, що будь-хто неналежно впливає на здійснення суддею його повноважень.

Коментарі

Обов'язок проводити розмежування між належним і неналежним використанням суддівської посади

145. Як правило, суспільство сприймає суддів як людей особливих, і в суді, а можливо, і за межами суду, до них ставляться з певним улесливим схилинням. Тому судді слід чітко розуміти, де проходить межа між належним і неналежним використанням авторитету суддівської посади. Судді не слід використовувати чи намагатись використовувати своє становище для здобуття будь-якої особистої вигоди чи привілейованого ставлення. Наприклад, суддя не має використовувати судові бланки для отримання переваг при вирішенні своїх особистих справ. Він також не має використовувати свою суддівську посаду для спроб (чи того, що може обґрунтовано сприйматися як спроба) виплутатися із будь-яких юридичних чи бюрократичних труднощів. Якщо суддю зупиняють за ймовірне порушення правил дорожнього руху, він не повинен за власною ініціативою повідомляти працівнику правоохоронних органів про свій суддівський статус. Телефонний дзвінок судді до прокурора з питанням «чи не можна щось зробити» у зв'язку з квитанцією на штраф, яку виписали судовому секретарю за порушення правил дорожнього руху, створює неналежне враження, навіть якщо суддя не намагається використати своє службове становище, щоб вплинути на результат цієї справи.

Немає необхідності приховувати свою суддівську посаду

146. Для судді немає необхідності приховувати свою суддівську посаду, однак йому чи їй слід зважати на те, щоб не складалося враження, що він чи вона використовує свій статус

для здобуття певного привілейованого ставлення. Наприклад, якщо сина чи доньку судді заарештують, він відчуватиме притаманні всім батьківські емоції і відповідно матиме право реагувати на будь-яку несправедливість, яка, як йому здається, була виявлена по відношенню до його дитини. Однак, якщо суддя, прямо чи через посередників, вступає в контакт з працівниками правоохоронних структур і, посилаючись на свою посаду, вимагає застосувати дисциплінарне покарання до особи, яка здійснювала арешт, він стирає межу між своїм батьківським і посадовим становищем. Суддя має батьківське право надати своєму сину чи дочці допомогу і звернутися в суд для захисту інтересів своєї дитини, але він не має права вживати будь-які заходи, недоступні для батьків, які не займають суддівської посади. Використання суддею свого службового становища для спроби впливу на інших посадових осіб, які виконують свої законні обов'язки, означає, що цей суддя перетнув межу, яка відділяє належну батьківську турботу й заступництво від зловживання авторитетом суддівської посади.

Використання канцелярського приладдя суду

147. Канцелярське приладдя суду не слід використовувати у спосіб, який є зловживанням авторитетом суддівської посади. Як правило, ці приладдя призначені для використання тоді, коли суддя надсилає письмове звернення в офіційній якості. Слід виважено ставитися до використання канцелярського приладдя суду в разі надсилання письмових звернень в особистій якості. Наприклад, залежно від обставин допустимо використовувати бланк і конверт суду для надсилання листа з висловленням подяки після відвідин суспільного заходу. Однак було б неправильно використовувати бланки суду, якщо це може створити обґрунтоване враження, що суддя прагне звернути увагу адресата на свою посаду з метою певного впливу, наприклад, у разі написання скарги щодо спірної вимоги страхового полісу.

Рекомендаційні листи

148. Не існує заперечень щодо написання суддею рекомендаційних листів, однак при цьому слід виявляти виваженість, оскільки певна особа може звертатися за таким листом не тому, що суддя добре його/її знає, а винятково для

того, щоб скористатися посадовим статусом судді. Як правило, бланк і конверт суду можуть використовуватися для рекомендаційного листа лише в тому разі, якщо суддя мав можливість особисто познайомитися з особою, якій він дає рекомендацію, у процесі роботи в суді. Рекомендовані правила:

1. Суддя не дає рекомендаційних листів особам, яких не знає.
2. Суддя може надати рекомендаційний лист, лише в ситуації, коли він надається як типовий документ у ході роботи установи (наприклад, коли працівнику суду потрібен рекомендаційний лист як додаток до його трудової біографії). Такий лист має містити відомості про обставини і ступінь особистого знайомства з особою, якій надається рекомендація, і, як правило, має бути переданий чи надісланий поштою безпосередньо особі чи організації, для яких ця інформація призначається. Якщо лист стосується безпосереднього співробітника судді, наприклад секретаря канцелярії суду, який влаштовується на іншу роботу, йому може бути надано рекомендаційний лист загального характеру для пред'явлення «за місцем вимоги».
3. Суддя може дати рекомендаційний лист будь-кому, кого він знає не по роботі, а особисто, наприклад родичеві або близькому другу, якщо такий лист носить характер рекомендації на основі особистих взаємин.

Надання свідчень із характеристикою особи

149. Надання суддею свідчень із характеристикою певної особи проектує суддівський авторитет на справу, в рамках якої суддя дає свідчення, тож ці свідчення можуть бути потрактовані як виступ судді в офіційній якості. Більш того, коли суддя дає свідчення в якості свідка, адвокат, який регулярно виступає в суді перед цим суддею, може опинитися в незручному становищі, оскільки йому доведеться вести перехресний допит судді. Тому, як правило, судді не слід давати свідчення з характеристикою особи за власною ініціативою. Коли до судді звертаються з таким проханням, він має погоджуватися лише в тому разі, якщо його відмова виглядатиме як очевидно несправедливе ставлення до особи, якій ці свідчення необхідні, – наприклад, у

ситуації з іншим працівником суду, який має право на свідчення колег про його репутацію. Однак це не звільняє суддю від обов'язку надавати свідчення в разі отримання повістки про виклик до суду в якості свідка.

150. Якщо суддя за власною ініціативою звертається телефоном чи в письмовій формі до посадових осіб колегії адвокатів у рамках дисциплінарного розслідування щодо певного адвоката, то він фактично виступає в якості свідка, який характеризує цього адвоката, і тим самим використовує авторитет суддівської посади в приватних інтересах цієї особи. Аналогічним чином добровільне звернення в будь-який орган від імені кандидата на посаду судді без офіційного запиту з боку цього органу – рівносильне наданню свідчення з характеристикою особи і означає використання авторитету суддівської посади в приватних інтересах іншої особи.

Співавторство в публікаціях

151. Особливої уваги вимагає питання про написання суддею публікації або участі в ній, незалежно від того, чи стосується ця публікація права. Суддя не повинен дозволяти нікому, хто пов'язаний із цією публікацією, зловживати авторитетом суддівської посади. При укладанні угод про публікації своїх робіт суддя повинен узгодити своє право на достатній контроль за рекламою для уникнення зловживання авторитетом суддівської посади.

Виступи на комерційному радіо і телебаченні

152. Виступ судді на комерційному радіо чи телебаченні може сприйматися як просування фінансових інтересів цієї теле- чи радіокомпанії або її спонсорів. Тому судді слід бути обачним у таких ситуаціях. З одного боку, багато громадян черпають інформацію про актуальні події, соціальні проблеми і закони саме з таких джерел. Тому залежно від обставин участь судді в програмі, яка стосується питань права, є цілком допустимою. Приймаючи рішення про те, чи варто брати участь у такій програмі, слід враховувати низку факторів, таких як частота виступів, аудиторія, предмет обговорення, а також те, чи є програма комерційною. Наприклад, залежно від обставин, участь в обговоренні ролі судових органів у структурі державної влади

чи взаємин суду з муніципальними освітніми і виправними установами може бути цілком доречною.

Колишні судді

153. Залежно від місцевих загальноприйнятих норм, колишній суддя може посилатися на свою суддівську посаду в оголошенні, у якому він пропонує послуги посередництва чи арбітражу, оскільки така інформація вказує на наявність відповідного досвіду у сфері встановлення фактів. Однак згадка про звання судді має супроводжуватися словами «у відставці» або «колишній», які вказують на те, що суддя більше не займає посаду. В оголошеннях про надання послуг колишні судді не повинні вживати слово «високоповажний».

4.10 Конфіденційна інформація, що стала відома судді в силу його посади, не може бути використана ним чи розголошена будь-кому з будь-якою метою, що не пов'язана з виконанням обов'язків судді.

Коментарі

Конфіденційна інформація не має використовуватися в особистих інтересах або передаватися іншим особам

154. У процесі виконання суддівських обов'язків суддя може отримувати комерційну чи іншу цінну інформацію, яка недоступна широкому загалу. Суддя не повинен розголошувати таку інформацію або використовувати її в особистих інтересах або з іншою метою, не пов'язаною з обов'язками судді.

Суть цієї заборони

155. Головним чином ця заборона стосується неналежного використання нерозголошених доказів, зокрема тих, які згідно з постановою суду в рамках господарського судового процесу вважаються конфіденційними.

4.11 За умови належного виконання своїх обов'язків суддя має право:

4.11.1 займатися літературною, педагогічною діяльністю, читати лекції, брати участь у діяльності, що пов'язана з правом, законодавством, відправленням правосуддя та іншими подібними питаннями;

Коментарі

Участь у суспільному просвітництві

156. Суддя має унікальні повноваження для того, щоб внести вклад у вдосконалення законодавства, правової системи і реалізації правосуддя як у своєму судовому окрузі, так і за його межами. Такий вклад може мати форму виступів, написання публікацій, викладання або участі в інших видах позасудової діяльності. Якщо це не відволікає суддю від виконання його посадових обов'язків і він може виділити на це відповідний час, то таку діяльність судді слід заохочувати.

Участь у правовому вихованні

157. Суддя може вносити свій вклад у правове виховання і юридичну освіту, читаючи лекції, беручи участь у конференціях і семінарах, розглядаючи навчальні судові слухання за участі студентів у ролі екзаменатора. Суддя може також виступати в ролі автора або редактора юридичної літератури. Така професійна діяльність суддів служить інтересам суспільства і має заохочуватися. Однак суддя за необхідності має дати роз'яснення з приводу того, що висловлені ним в рамках освітнього форуму міркування не мають розглядатися як консультативний висновок або прихильність до конкретної юридичної позиції в судовому процесі, зокрема, тому що судді не висловлюють міркувань і не дають рекомендацій із правових питань, які ще не розглянуті судом. Поки не будуть дані свідчення, не будуть заслухані доводи і, за необхідності, не буде завершено розслідування, суддя не може неупереджено оцінювати конкуруючі докази та доводи і відповідно не може формулювати однозначні висновки. Перш ніж прийняти будь-

яку винагороду, суддя має переконатися в тому, що сума винагороди не перевищує ту, яку би отримав будь-який інший викладач, який не є суддею, за співмірну викладацьку роботу, і що ця сума відповідає конституційним або законним зобов'язанням судді щодо отримання додаткових винагород.

4.11.2 на публічних слуханнях справ виступати перед офіційним органом з питань, що пов'язані з правом, правовою системою, здійсненням правосуддя чи іншими подібними питаннями;

Коментарі

Виступ в офіційному органі в якості судді

158. Суддя може виступити або давати свідчення в офіційному органі за умови, що це загалом сприйматиметься як участь експерта з досвідом у галузі судочинства у розгляді певного питання.

Виступ в офіційному органі в якості приватної особи

159. Суддя може виступати в якості приватної особи для подання свідчень або доказів у державних органах при розгляді питань, які можуть безпосередньо його стосуватися, зокрема пропозицій у сфері містобудування, які торкнуться нерухомості судді, або пропозицій стосовно доступності місцевих послуг охорони здоров'я. Суддя має виважено підійти до цього, зокрема, щоб авторитет суддівської посади не використовувався для просування загальних інтересів у процесі публічних обговорень, на які не поширюються його суддівські повноваження.

4.11.3 бути членом офіційного органу, урядового комітету, комісії, дорадчого органу, якщо таке членство дозволяє судді залишатися неупередженим і зберігати політично нейтральну позицію;

Коментарі

Членство у слідчій комісії

160. З огляду на авторитет, яким користуються судові органи серед населення, а також вагомість судової функції встановлення фактів, до суддів часто звертаються з проханням провести розслідування і виступити з доповіддю щодо питань, які вважаються суспільно важливими, однак виходять за рамки функцій судових органів. Розглядаючи таке прохання, суддя повинен ретельно обдумати, які наслідки матиме його позитивна відповідь для незалежності судових органів. Існують приклади того, як судді були втягнуті у суспільну полеміку, ставали об'єктом критики і опинялися в незручному становищі після публікації звітів слідчих комісій, у складі яких вони працювали. Необхідно також ретельно вивчити обсяг повноважень комісії, а також інші умови, зокрема, часові рамки і ресурси, які надаються для роботи комісії, щоб оцінити, наскільки ця робота сумісна із суддівськими функціями. Зазвичай у судді немає жодних зобов'язань щодо участі в роботі слідчої комісії, за винятком випадків, коли йдеться про питання державної ваги, які можуть виникнути в умовах надзвичайного стану в країні, – у такому разі судді погоджуються надати відповідну послугу. У деяких країнах суддям на основі положень Конституції заборонено проводити розслідування для виконавчої влади,⁵¹ але навіть там, де це дозволено, суддям не рекомендовано брати участь у таких розслідуваннях, залежно від предмета розслідування і процедури призначення відповідного судді.

161. Безумовно, можна навести переконливі докази на користь думки про те, що державні або національні інтереси вимагають повного, чіткого і досконалого розслідування питань, життєво важливих для суспільства, і що таке завдання найкраще

⁵¹ Справа «Вілсон проти Міністра у справах корінних народів» (Wilson v Minister for Aboriginal Affairs), Високий суд Австралії, (1997) 189 CLR 1.

виконає суддя, який завдяки багаторічному досвіду судової роботи та юридичної практики здатний проаналізувати докази і оцінити достовірність показів свідків. Однак важливо пам'ятати, що:

- а) Законна функція судді полягає в тому, щоб судити. Компетентних людей, здатних виконувати цю функцію, вкрай мало: фактично завжди кількість людей, які мають відповідну кваліфікацію і бажання (окрім тих, хто вже займає суддівську посаду), дуже обмежена. З іншого боку, є досить багато компетентних і досвідчених людей, як чоловіків, так і жінок, які можуть чудово впоратися з роботою члена комісії без залучення до цієї роботи суддів.⁵²
- б) Функції слідчої комісії, як правило, стосуються сфери діяльності виконавчої, а не судової влади. Ця функція полягає в розслідуванні і встановленні інформації про факти, які стосуються сфери діяльності виконавчої влади і щодо яких може бути вжито відповідні заходи. Зокрема, ідеться про судові провадження в рамках цивільного чи кримінального правосуддя проти осіб, дії яких розслідувалися комісією. Діяльність комісії може стосуватися різних резонансних питань, як наприклад, будівництво аеропорту чи автомагістралі, розслідування авіакатастрофи, реформи певного аспекту законодавства чи політики, законних потреб особливих груп тощо. Як і будь-які інші види діяльності виконавчої влади, робота слідчої комісії і зроблені нею висновки можуть обґрунтовано стати, і нерідко стають, предметом суспільної полеміки.

162. У 1998 році Канадська суддівська рада виступила із заявою, у якій виклала свою позицію щодо процедури призначення федеральних суддів до складу слідчої комісії.⁵³ Схвалена Радою процедура передбачала такі кроки:

⁵² Сер Мюррей Мак-Інерні, «Призначення суддів до складу слідчих комісій та для виконання інших функцій, не пов'язаних із суддівством» (Sir Murray McInerney, "The Appointment of Judges to Commissions of Inquiry and Other Extra-Judicial Activities") (1978) *The Australian Law Journal*, № 52, стор. 540-553.

⁵³ Позиція Канадської суддівської ради щодо призначення суддів федерального рівня до складу слідчих комісій, затверджена на засіданні Ради в березні 1998 р., www.cjc-ccm.gc.ca

- а) будь-який запит про призначення судді до складу слідчої комісії має бути в першу чергу адресований голові суду;
- б) до запиту має додаватися документ з описом сфери повноважень комісії і зазначенням термінів роботи слідчої комісії (якщо їх визначено);
- в) голова суду після консультації з суддею, якого стосується запит, розглядає питання про те, наскільки серйозно зашкодить роботі суду відсутність цього судді;
- г) голова суду і суддя, кандидатура якого пропонується для членства в комісії, можуть також підняти питання про те, чи призначення в слідчу комісію не завадить судді в його подальшій роботі в якості члена суду. У зв'язку з цим вони можуть розглядати такі аспекти:
 - (i) Чи вимагає предмет розслідування комісії висновків щодо питань суспільного характеру або чи стосується він в основному питань вузькопартійного характеру?
 - (ii) Чи передбачає розслідування розгляд дій органу влади, який призначив слідчу комісію?
 - (iii) Чи передбачає розслідування з'ясування того, чи певні особи вчинили злочин або цивільно-правове правопорушення?
 - (iv) Хто відповідає за підбір юридичного радника і працівників комісії?
 - (v) Чи вимагає це розслідування участі саме цього судді з огляду на його особливу компетентність і досвід? Чи достатньо було би участі будь-якого судді у відставці чи позаштатного судді?
 - (vi) Якщо для роботи комісії потрібен спеціаліст із юридичною освітою, чи повинен суд вважати себе зобов'язаним скерувати саме суддю, чи досвідчений юрист впорається із цим завданням не гірше?

Канадська суддівська рада дотримується думки, що за відсутності надзвичайних обставин жоден федеральний суддя не повинен приймати призначення до складу слідчої комісії,

поки голова суду і суддя, кандидатура якого розглядається, не матимуть достатньо можливостей для вивчення всіх вищезазначених аспектів і не переконуються в тому, що таке призначення не зашкодить функціонуванню суду і подальшій суддівській кар'єрі цього судді.

163. Суддя повинен виважено підійти до питання призначення в урядовий комітет, комісію або на іншу посаду, пов'язану зі встановленням фактів чи питаннями, які не стосуються вдосконалення законодавства, правової системи чи здійснення правосуддя, за винятком випадків, коли таке призначення вимагається законом. У будь-якому разі суддя не повинен приймати таке призначення, якщо його обов'язки на урядовій посаді можуть завадити виконанню ним суддівських обов'язків або підірвати довіру суспільства до чесності, неупередженості і незалежності судової системи. Крім того, якщо суддя тривалий час не виконуватиме своїх посадових обов'язків, йому складно буде повернутися у звичне русло і адаптувати свої погляди і звички до роботи на посаді судді.

Участь в урядовій діяльності

164. Перебуваючи на посаді, суддя не повинен брати участь у діяльності виконавчих і законодавчих органів влади. Однак, якщо це допустимо, суддя може, залишивши роботу в судовій системі, виконувати функції в адміністративному департаменті певного міністерства (наприклад, у департаменті з цивільного і кримінального законодавства в міністерстві юстиції). Це питання набуває більш делікатного характеру, якщо суддя стає штатним працівником особистої канцелярії міністра. У країнах загального права таке призначення судді за будь-яких умов вважатиметься неприйнятним, тоді як у деяких країнах із системою континентального права така ситуація допускається. За таких обставин, перш ніж суддя приступить до виконання службових обов'язків в особистій канцелярії міністра, в країні із онтинентальною системою права, він зобов'язаний отримати висновок від органу, який відповідає за призначення суддів, і від колег із суддівського корпусу для визначення норм поведінки для кожного випадку. До повернення на посаду в судовій системі суддя повинен призупинити будь-яку участь у роботі виконавчих чи законодавчих органів.

Роль представника держави

165. Суддя може представляти свою країну, регіон чи округ в офіційних заходах, пов'язаних із національними, регіональними, історичними, освітніми і культурними подіями.

4.11.4 займатися іншою діяльністю, якщо це є сумісним з високим статусом посади судді і не перешкоджає будь-якою мірою виконанню ним своїх обов'язків.

Коментарі

Участь у позасудовій діяльності

166. Суддя може займатися прийнятними видами позасудової діяльності, щоб не бути ізольованим від суспільства. Таким чином, суддя може займатися літературною чи педагогічною діяльністю, читати лекції, виступати на різні теми, які не стосуються сфери права, займатися мистецтвом, спортом та іншими видами відпочинку й розваг, якщо така діяльність не підриває високий статус суддівської посади і не перешкоджає судді виконувати його посадові обов'язки. Насправді, робота в різних сферах забезпечує судді можливості для розширення кругозору і ознайомлення з проблемами суспільства, що в свою чергу доповнює знання, отримані ним у процесі виконання професійних обов'язків. При цьому слід дотримуватися розумного балансу між допустимою мірою залученості в суспільне життя і необхідністю бути, зокрема в очах суспільства, незалежним і об'єктивним при виконанні своїх обов'язків. Наостанок завжди слід поставити запитання: чи залучений суддя до діяльності, яка в конкретному суспільному контексті і в очах об'єктивного спостерігача може обґрунтовано поставити під сумнів його незалежність і неупередженість.

Членство в некомерційній організації

167. Суддя може брати участь у діяльності різноманітних громадських некомерційних організацій у якості члена такої організації або її керівного органу. Прикладами таких організацій можуть бути благодійні організації, університетські або шкільні ради, позацерковні релігійні організації, опікунські ради лікарень, соціальні клуби, спортивні організації та організації, які займаються популяризацією культури і мистецтва. Однак, беручи участь у таких організаціях, слід враховувати такі аспекти:

- а) Судді не слід брати участь в організації, яка переслідує політичні цілі, зокрема, якщо її діяльність може втягнути суддю в суспільну полеміку або якщо ця організація регулярно чи часто залучається до судових процесів.
- б) Суддя має бути впевненим, що робота в організації не буде забирати в нього надто багато часу.
- в) Суддя не повинен працювати в організації юрисконсультантом. Це не позбавляє суддю, як члена організації, права висловлювати свою думку щодо питання, яке може мати юридичні наслідки. Однак при цьому суддя має чітко заявити, що висловлена ним думка не повинна розглядатися як консультативний висновок юриста. За будь-якою юридичною консультацією організація має звертатися до професійного юрисконсульта.
- г) Суддя повинен виважено підходити до участі в заходах, орієнтованих на збір чи залучення коштів, або до здійснення подібних заходів від його імені; і
- д) Суддя не повинен особисто здійснювати клопотання щодо прийняття будь-якої особи в члени організації, якщо таке клопотання може обґрунтовано сприйматися як таке, що має примусовий характер або являє собою механізм для збору чи залучення коштів.

168. Суддя не повинен бути членом організації, яка практикує дискримінацію за ознакою раси, статі, віросповідання, етнічного походження чи з іншої причини, яка суперечить основним правам людини, оскільки членство в такій організації може спричинити враження про відсутність у судді абсолютної неупередженості. Питання про те, чи практика організації має неправомірно дискримінаційний характер, зазвичай досить складне. У цілому організація вважається неправомірно дискримінаційною, якщо вона на власний розсуд відмовляє у членстві особам за ознакою раси, віросповідання, статі, національної приналежності, етнічного походження чи сексуальної орієнтації. Однак суддя може стати членом організації, яка займається охороною і захистом релігійних, етнічних чи культурних цінностей, які становлять інтерес для її членів. Аналогічно суддя не має призначати будь-якій особі

зустріч у клубі, який, як відомо судді, проводить неправомірно дискримінаційну політику; суддя також не може бути регулярним відвідувачем такого клубу.

Фінансова діяльність

169. Суддя має такі самі права щодо своїх приватних фінансових справ, як і будь-який громадянин, за винятком обмежень, необхідних для забезпечення належного виконання суддівських обов'язків. Суддя може володіти і керувати інвестиціями, зокрема нерухомістю, і займатися іншими видами діяльності, які приносять прибуток, однак він не має бути посадовцем, директором, активним компаньйоном, менеджером, консультантом чи працівником у будь-якій компанії, окрім компанії закритого типу, яка належить членам його сім'ї і ними контролюється. Участь судді в діяльності сімейної компанії закритого типу допускається, однак такої участі слід уникати, якщо вона забирає надто багато часу, призводить до зловживання авторитетом судді або якщо ця компанія може виявитися стороною в судовому розгляді. Водночас суддя не повинен входити до складу ради директорів комерційного підприємства, іншими словами, компанії, мета якої полягає в отриманні прибутку. Це правило поширюється як на державні, так і на приватні компанії, незалежно від того, чи наділений директор виконавчими повноваженнями і чи оплачується його робота.

Членство в асоціації мешканців

170. Якщо суддя є власником або займає житлове приміщення в будинку, у якому створено об'єднання власників або мешканців, він може працювати в керівному комітеті цього об'єднання, але не має надавати юридичні консультації. Це не позбавляє суддю, як члена об'єднання, права висловлювати свою думку щодо питання, яке може мати юридичні наслідки. Однак при цьому суддя має чітко заявити, що висловлена ним думка не повинна розглядатися як консультативний висновок юриста. За будь-якою юридичною консультацією організація має звертатися до професійного юрисконсульта. Якщо певне питання викликає чи потенційно може викликати полеміку, судді слід виявити виваженість і не висловлювати свою думку щодо суперечливого питання. Оприлюднення власних міркувань

у таких ситуаціях може поставити суддю і відповідний суд у незручне становище.

Діяльність у якості фідучіара

171. Залежно від обставин суддя може виступати в якості виконавця заповіту, адміністратора спадку, довірчого власника, опікуна або іншого фідучіара щодо майна, фонду довірчої власності або особи, до яких має відношення член його сім'ї або близький друг, якщо така послуга не перешкоджає належному виконанню суддею його посадових обов'язків і за умови, що він не отримує за цю послугу ніякої винагороди. На суддю, який діє в якості фідучіара, поширюються ті самі обмеження щодо фінансової діяльності, що й за умов, коли суддя виступає в особистій якості.

4.12 Суддя не вправі займатися юридичною практикою в період перебування на посаді судді.

Коментарі

Значення фрази «займатися юридичною практикою»

172. Термін «юридична практика» стосується юридичної діяльності, яка ведеться поза межами суду і не має безпосереднього відношення до судових розглядів. Зокрема, йдеться про складання актів передачі прав власності на нерухомість, надання юридичних консультацій із різноманітних питань, складання і оформлення юридичних документів, які охоплюють широкий діапазон ділових і довірчих взаємин, а також інші функції. Штатна робота судді у будь-якій урядовій структурі під час академічної відпустки в якості спеціального консультанта з питань, які стосуються судів та реалізації правосуддя, може розглядатися як «юридична практика». Міркування щодо сфери дії цієї заборони різняться залежно від традицій різних країн. У деяких країнах із системою континентального права навіть суддям, які працюють у судах найвищої інстанції, дозволено виконувати обов'язки арбітра або посередника. Іноді суддям у країнах із системою загального права незадовго до виходу на пенсію дозволено виконувати оплачувану роботу в якості міжнародного арбітра в структурі, заснованій урядом іноземної держави.

Діяльність у якості арбітра або посередника

173. Зазвичай суддя, принаймні в країнах загального права, не має права виступати в якості арбітра або посередника або іншим чином виконувати суддівські обов'язки в особистій якості, якщо це безпосередньо не дозволено законом. Чесність і непідкупність судових органів може опинитися під сумнівом, якщо суддя використовуватиме свою суддівську посаду для надання приватних послуг із врегулювання спорів задля отримання грошової винагороди. Навіть тоді, коли такі послуги надаються безкоштовно, такі дії можуть перешкоджати належному виконання суддівських функцій.

Надання юридичних консультацій членам сім'ї

174. Суддя не має надавати юридичні консультації. Однак, якщо йдеться про близьких родичів чи друзів, суддя може дати їм дружню чи неформальну пораду без будь-якої винагороди, чітко пояснивши при цьому, що висловлена ним думка не має розглядатися як консультативний висновок юриста і що в разі потреби за консультацією з правових питань слід звертатися до професійного юрисконсульта.

Захист власних інтересів судді

175. Суддя має право діяти для захисту власних прав та інтересів, зокрема в якості сторони в судовому розгляді. Однак суддя має виявляти виваженість стосовно участі в судовій справі в якості сторони процесу. Виступаючи в якості сторони в судовому процесі, суддя ризикує створити враження, що він використовує своє посадове становище. Крім того, потенційні висновки колег-суддів, також можуть негативно вплинути на репутацію судді і довіру до нього.

4.13 Суддя має право засновувати чи вступати в асоціації суддів, входити в інші організації, що представляють інтереси суддів.

Коментарі

Членство у професійній спілці

176. Реалізуючи своє право на свободу об'єднання, судді можуть вступати у профспілки або професійні об'єднання, створені з метою забезпечення відповідних умов роботи і заробітної платні суддів, або разом з іншими суддями засновувати профспілку або аналогічні організації. Однак з огляду на публічний і конституційний характер суддівських повноважень для суддів може бути встановлено обмеження щодо права на проведення страйків.

4.14 Суддя та члени його родини не вправі вимагати чи приймати будь-які подарунки, позики, заповіти чи допомогу в іншій формі, якщо це викликано діями, які суддя вчинив або планує вчинити, чи бездіяльністю у зв'язку з виконанням ним своїх посадових обов'язків.

4.15 Суддя не має права дозволяти працівникам суду та іншим особам, які перебувають під впливом судді, підпорядковуються йому або працюють під його безпосереднім керівництвом, вимагати чи приймати будь-які подарунки, позики, заповіти або допомогу в іншій формі у зв'язку з будь-якими діями чи бездіяльністю в контексті виконання ним своїх посадових обов'язків.

Коментарі

Обов'язок інформувати членів родини і співробітників суду про етичні обмеження

177. Подарунок, заповіт, позика чи допомога в іншій формі на користь члена родини судді або інших осіб, що з ним проживають, можуть бути призначені або сприйматися як призначені для реалізації впливу на суддю. Тому суддя повинен проінформувати членів своєї родини про відповідні етичні обмеження і наголосити на неприпустимості порушення цих обмежень з їхнього боку. Однак не можна обґрунтовано очікувати, що суддя знає про всі фінансові чи комерційні справи членів родини, які з ним проживають, і, тим більше, контролює їх.

178. Ті самі міркування стосуються працівників суду та інших осіб, які перебувають під впливом судді, підпорядковуються йому або працюють під його безпосереднім керівництвом.

Що можна приймати

179. Ця заборона не поширюється на такі аспекти:

- а) звичайні вияви гостинності, прийняті у спільноті, до якої

належить суддя, які не пов'язані з будь-якими діловими інтересами і обмежуються скромними частуваннями, як-от закуски чи охолоджувальні напої;

- б) предмети, які самі по собі не мають цінності і призначені винятково для вияву знаків уваги: значки, почесні дипломи, нагородна атрибутика і вітальні листівки;
- в) позики від банків та інших фінансових установ, видані на звичайних умовах і з урахуванням звичайних факторів, безвідносно до статусу судді;
- г) пільги та привілеї, зокрема пільгові тарифи і комерційні знижки, що надаються на основі факторів, які не мають жодного відношення до статусу судді;
- д) нагороди і призи, присуджені учасникам випадкових конкурсів, змагань чи інших заходів, відкритих для публіки, на основі факторів, які не мають жодного відношення до статусу судді;
- е) стипендії, що надаються на рівних умовах і з застосуванням однакових критеріїв щодо всіх кандидатів, безвідносно до статусу судді;
- ж) відшкодування або звільнення від оплати видатків на поїздку, зокрема транспортних витрат, витрат на проживання і харчування судді та його родича, які пов'язані з участю судді в заході, присвяченому вдосконаленню законодавства, правової системи або здійснення правосуддя;
- з) розумна винагорода за законну і припустиму позасудову діяльність.

Вияв гостинності

180. Іноді буває складно провести межу між «звичайним виявом гостинності» і неналежним прагненням здобути прихильність судді. У такому разі велике значення має контекст, і рішення про те, чи варто судді бути присутнім на тому чи іншому заході, зазвичай не залежить від якогось одного фактору. Суддя має відповісти собі на питання, чи не відіб'ється

прийняття запрошення на певний захід на його незалежності і чесності, обов'язку дотримуватися закону, неупередженості, високому статусі судді і на своєчасному виконанні суддівських обов'язків, а також, чи не буде це сприйнято як порушення будь-якого із цих принципів. Слід також взяти до уваги й інші питання: чи є особа, яка запрошує, давнім другом судді чи його новим знайомим? Чи не має ця особа поганої репутації в суспільстві? Це велике зібрання чи зустріч у вузькому колі? Захід спонтанний чи наперед спланований? Чи не є будь-хто із запрошених стороною у справі, яку розглядає цей суддя? Чи не отримує суддя будь-які привілеї, недоступні для інших, що може обґрунтовано викликати підозри чи критику?

4.16 За умови відсутності заборон, що містяться в законі, чи інших законних обмежень, що пов'язані з публічним розкриттям інформації, суддя має право приймати відповідні до випадку пам'ятні подарунки, нагороди та привілеї, якщо вони зроблені без наміру якимось чином вплинути на виконання ним своїх посадових обов'язків та не мали корисливих намірів.

Коментарі

Суддя не має приймати дуже дорогі подарунки

181. Вручення судді або членам його родини, які з ним проживають, дуже дорогого подарунка ставить під сумнів неупередженість судді і чесність та непідкупність суддівської посади і може стати підставою для відводу судді. Тому такі подарунки приймати не слід. Суддя може ввічливо відмовитися від такого подарунка або пропозиції подарунка. Іноді подарунок пропонується спонтанно, без урахування правил і загальноприйнятих норм, яких має дотримуватися суддя. Особа, яка пропонує судді абонемент на відвідування фітнес-клубу, після того як суддя провів церемонію шлюбу чи отримання громадянства (якщо така процедура передбачена законом), можливо, має найкращі наміри, однак судді слід відмовитися від цієї пропозиції і пояснити, що її прийняття означало би отримання гонорару або винагороди за виконання державної функції. З іншого боку, вручення судді пляшки віскі або одного-двох дисків із записами улюбленої суддею музики, скоріш за все, не буде підставою для порушення етичних принципів.

Прийняття помірних гонорарів

182. Судді не заборонено приймати гонорар або винагороду за виступ за умови, що розмір винагороди є співмірним із виконаним завданням. Судді слід подбати про те, щоб у результаті не виникло ніяких колізій. Суддя не має сприйматися суспільством як особа, що використовує своє службове становище для особистої вигоди, і йому не слід на тривалий час відволікатися від своїх суддівських обов'язків для виступів чи написання публікації за винагороду. Крім того, джерело платежу не має викликати будь-яких підозр щодо реалізації неналежного

впливу на здатність чи готовність судді бути неупередженим у питаннях, розгляд яких входить у його службові обов'язки в якості судді.

П'ята цінність

РІВНІСТЬ

Принцип:

Забезпечення рівного ставлення до всіх сторін судового засідання має першочергове значення для належного виконання суддею своїх обов'язків.

Коментарі

Міжнародні норми

183. Суддя повинен знати міжнародні та регіональні правові документи, які забороняють дискримінацію щодо вразливих груп у суспільстві, зокрема такі як Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965 р.), Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.), Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості і дискримінації на основі релігії чи переконань (1981 р.) та Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин (1992 р.). Суддя також повинен керуватися пунктом 1 статті 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, який гарантує, що «всі особи рівні перед судами», а також пунктом 1 статті 2 цього Міжнародного пакту, який спільно з пунктом 1 статті 14 визнає право кожної людини на справедливий судовий розгляд без будь-якої різниці як-от щодо раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних та інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження чи інших обставин. Слова «інші обставини» (або «інший статус») витлумачено як такі, що включають, наприклад, незаконнонародженість, сексуальну орієнтацію, матеріальний стан, непрацездатність та ВІЛ-статус. Відтак, обов'язок судді полягає в тому, щоб виконувати свої суддівські функції з належною повагою до принципу однакового ставлення до всіх сторін судового процесу, уникаючи упередженого ставлення чи дискримінації, підтримуючи рівновагу між сторонами та забезпечуючи кожній стороні неупереджене слухання справи.

Суддя повинен уникати стереотипних уявлень

184. Справедливе та рівне ставлення давно вважається найважливішим атрибутом правосуддя. Рівність за законом – це не лише основа справедливості. Це поняття тісно пов'язане з суддівською неупередженістю під час виконання обов'язків судді. Приміром, суддя, який досягає належного результату, однак упереджений через стереотипи, працює на шкоду суддівській неупередженості по суті чи за враженням. Суддя не повинен піддаватися впливу уявлень, які ґрунтуються на стереотипах, міфах чи забобонах. Відтак, суддя повинен вживати всіх заходів, аби виявляти й демонструвати чутливість до уявлень, а також коригувати їх.

Гендерна дискримінація

185. Суддя грає певну роль у забезпеченні рівного доступу до суду для чоловіків і жінок. Це зобов'язання стосується власних відносин судді зі сторонами судового процесу, адвокатами та працівниками суду, а також відносин працівників суду та адвокатів із іншими особами. Незважаючи на те, що тепер у суді рідко трапляються випадки очевидної упередженості суддів щодо адвокатів на гендерній основі, вислови, які використовує суддя, його жести та інші дії, наприклад поблажливі звертання до адвокатів-жінок (наприклад, «дороженька», «люба», «дівчинко», «сестричко»), або ж зауваження щодо їх зовнішності або одягу, які суддя не дозволив би собі щодо адвоката-чоловіка, можуть сприйматися як сексуальне домагання. Поблажливе ставлення судді («цю заяву, очевидно, склала жінка») заважає жінкам-адвокатам ефективно виконувати свої функції, оскільки часом це знижує їхню самооцінку або впевненість у своїй професійній кваліфікації. Образливі звертання до жінок, які виступають як сторона у судовому провадженні («ця дурна жінка»), можуть також обмежувати їхні законні права або сприйматися як обмеження таких прав. Сексуальні домагання до працівників суду, адвокатів, сторін судового процесу чи колег часто є протиправними та несумісними з моральними нормами.

Застосування

5.1 Суддя має усвідомлювати і уявляти собі різноманітність суспільства та різницю, що випливає з багатьох джерел, включаючи, поміж інших, расову належність, колір шкіри, стать, релігію, національне походження, касту, непрацездатність, вік, сімейний стан, сексуальну орієнтацію, соціально-економічний стан та інші подібні причини («підстави, що не стосуються справи»).

Коментарі

Обов'язок зважати на культурну різноманітність

186. Суддя повинен не лише усвідомлювати та уявляти собі культурну, расову та релігійну різноманітність суспільства, але й бути вільним від упереджень чи забобонів із підстав, що не стосуються справи. Суддя повинен використовувати всі доступні засоби, щоб бути в курсі змін у поглядах і цінностях у суспільстві, а також користуватися наявними можливостями для отримання освіти (які мають бути обґрунтовано доступними), що допоможе судді зберігати неупередженість і сприйматися неупереджено. Водночас, слід потурбуватися про те, щоб ці зусилля посилювали, а не применшували неупередженість судді в очах суспільства.

5.2 При виконанні своїх судових обов'язків суддя не повинен словами чи поведінкою демонструвати прихильність чи упередженість до будь-якої особи чи групи осіб, керуючись причинами, що не стосуються справи.

Коментарі

Обов'язок утримуватися від принизливих зауважень

187. Суддя повинен намагатися діяти так, щоб його поведінка вселяла в будь-якого поміркованого спостерігача обґрунтовану впевненість у його об'єктивності. Судді зобов'язані уникати коментарів, висловів, жестів чи дій, які можна обґрунтовано сприйняти як доказ байдужості чи неповаги до будь-кого. До прикладів можна включити недоречні або принизливі зауваження, пов'язані з расистськими, культурними, сексуальними та іншими стереотипами, а також дії, які дозволяють припустити, що учасники процесу не отримають рівності розгляду та поваги. Зневажливі висловлювання судді про етнічне походження, зокрема, й про своє власне, також є негідними та неввічливими. Суддя повинен бути особливо обережним, аби його зауваження не мали расистського забарвлення та не були, навіть мимоволі, образливими для груп меншості у суспільстві.

Зауваження судді мають бути обережними та ввічливими

188. Суддя не повинен робити необґрунтовані та образливі зауваження про сторони процесу, адвокатів, учасників процесу й свідків. Бували випадки, коли суддя під час проголошення вироку засудженій особі закидав її образливими зауваженнями. Незважаючи на те, що суддя, залежно від місцевих традицій, може висловлювати обґрунтоване обурення суспільства у зв'язку зі здійсненням тяжкого злочину, зауваження судді завжди мають бути обережними, стриманими та ввічливими. Винесення вироку підсудному, якого визнано винним у скоєнні злочину, – це велика відповідальність, яка передбачає виконання юридичної дії від імені суспільства. Це не привід для судді давати волю власним емоціям. Така поведінка може применшити значення найважливіших рис суддівської посади.

5.3 Суддя виконує судові функції, належним чином враховуючи інтереси всіх осіб, а саме сторін у справі, свідків, адвокатів, співробітників суду та колег по суду, не розрізняючи осіб на підставах, що не є суттєвими для належного виконання таких функцій.

Коментарі

Обов'язок гідно ставитися до присутніх у суді

189. Саме суддя визначає тон і створює в своєму суді атмосферу, необхідну для справедливого судового розгляду. Нерівне або неоднакове ставлення до присутніх у залі судового засідання, чи то реальне, чи то видиме, є неприпустимим. Усі присутні в суді – адвокати, сторони судового процесу чи свідки – мають право на ставлення, яке свідчить про повагу до їх людської гідності та основних прав людини. Суддя повинен зробити так, щоб усі особи, які присутні в суді, були захищені від будь-яких проявів упередженого ставлення на основі їх расової приналежності, статі, віросповідання чи інших ознак, що не стосуються справи.

5.4 Суддя не повинен свідомо допускати, щоб співробітники суду чи інші особи, що перебувають під впливом судді, йому підпорядковуються чи підкоряються, диференційовано ставилися до зазначених осіб у справі, що розглядається судом, на будь-яких підставах, які не стосуються справи.

Коментарі

Обов'язок забезпечувати дотримання співробітниками апарату суду встановлених стандартів

190. Часто працівники апарату суду – перші, з ким зустрічається пересічний громадянин, коли звертається у судові органи. Тому особливо важливо, щоб суддя, наскільки це можливо, забезпечив таку поведінку працівників апарату суду, які йому підпорядковані або перебувають під його наглядом, яка буде цілком відповідати наведеним вище стандартам. Поведінка співробітників суду має бути завжди бездоганною. Вони, зокрема, повинні утримуватися від використання висловів, які можуть бути зневажливими для тієї чи іншої статі, а також не допускати поведінки, яка може бути сприйнята як образлива, агресивна, погрозлива, надто фамільярна чи неприпустима з інших причин.

5.5 Суддя вимагає від юристів, які беруть участь у судовому засіданні, утримуватися від демонстрації (на словах чи у поведінці) упередженості чи прихильності на підставах, що не стосуються справи, за винятком тих випадків, що мають значення для предмета судового розгляду та можуть бути законним чином виправдані.

Коментарі

Обов'язок запобігати виявам расизму, сексизму або іншій неналежній поведінці з боку адвокатів

191. Суддя повинен належним чином реагувати на висловлювання адвокатів у суді чи в присутності судді, які не стосуються справи та мають сексистське, расистське чи образливе забарвлення або ж неналежні з інших причин. Забороненими є також слова, жести чи бездіяльність, які можуть бути обґрунтовано сприйняті як приховане схвалення таких висловів. Це не означає, що суддя повинен переривати виступ адвоката чи допустимі свідчення свідка, коли, приміром, у межах судового провадження розглядають питання гендерного, расового чи подібного характеру. Загалом, обов'язок судді полягає в тому, щоб неупереджено заслухати сторони, однак у разі потреби забезпечити контроль над проведенням розгляду та виявити належну твердість і зберегти атмосферу рівності, пристойності та порядку в залі суду. Питання про те, в чому полягає «належна твердість», залежить від конкретних обставин. У деяких випадках достатньо буде ввічливого виправлення. Однак навмисні чи особливо образливі дії вимагають жорсткіших дій, наприклад суддя може зробити конкретну вказівку, особисте попередження, застереження з занесенням у протокол, або, якщо адвокат продовжує поводити себе неналежним чином, незважаючи на попередження, порушити питання про неповагу до суду в тій мірі, наскільки це дозволено законом.

Шоста цінність

КОМПЕТЕНТНІСТЬ І СТАРАННІСТЬ

Принцип:

Компетентність і старанність є необхідними умовами для виконання суддею своїх обов'язків.

Коментарі

Компетентність

192. Компетентність при виконанні суддею своїх обов'язків вимагає знань в області права, відповідних навичок, скрупульозності та підготовки. Професійна компетентність судді має бути очевидною під час виконання ним чи нею своїх обов'язків. Компетентність судді може звузити чи поставити під сумнів вплив наркотиків чи алкоголю або ж якщо на його/її психічне чи фізичне здоров'я діють інші чинники. В окремих рідкісних випадках брак компетентності може бути наслідком недостатнього досвіду, проблем, пов'язаних із особливостями особистості або темпераменту, чи призначення на посаду судді людини, яка не підходить для неї, що й виявляється під час виконання такою особою суддівським обов'язків. У деяких випадках некомпетентність може бути результатом непрацездатності чи інвалідності, і тоді єдиним виходом, хоч і виключним, є звільнення в порядку, передбаченому Конституцією.

Старанність

193. Твереза оцінка, об'єктивність рішень та оперативність дій – це все риси старанного судді. Старанність також включає намагання об'єктивно та справедливо застосовувати закон і запобігати зловживанням процесуальними нормами. Здатність виявляти старанність під час виконання суддівських обов'язків може залежати від об'єму роботи, наявності необхідних ресурсів (зокрема, наявності допоміжного персоналу та технічного забезпечення) і часу, доступного для вивчення, обміркування аргументів сторін, складання тексту рішення та виконання інших суддівських обов'язків на додачу

до слухань у суді.

Значення відпочинку, релаксації і сімейного життя

194. Необхідності усвідомлювати значення відповідальності судді перед його чи її сім'єю. У судді має бути достатньо часу для підтримки свого фізичного та психічного здоров'я, а також належні можливості для вдосконалення професійних навичок і знань, потрібних для ефективного виконання суддівських функцій. Дедалі частіше визнають, що виконання обов'язків судді вимагає значного напруження сил. У разі потреби у судді в стані стресу має бути можливість отримати консультацію та пройти відповідний курс лікування. Раніше судді та працівники правоохоронних структур ставилися до цих питань зі зневагою або ж не надавали їм належного значення. Однак останнім часом емпіричні дослідження, а також сумнозвісні випадки нервових зривів суддів привертають до цих питань загальну увагу.⁵⁴

⁵⁴ М. д. Кірбі «Стрес судді: актуальне» (M.D. Kirby, "Judicial Stress: An Update"), (1997) 71, *Australian Law Journal*, 774, на 791.

6.1 Судові функції судді мають пріоритет над усіма іншими видами діяльності

Коментарі

Головний обов'язок судді – це суд

195. Головний обов'язок судді полягає в належному виконанні судових функцій, основними складовими яких є розгляд справ і винесення рішення у них, що вимагає тлумачення та застосування закону. Якщо влада пропонує судді виконання завдання, яке відволіче його чи її від звичної роботи в суді, судді не слід приймати такої пропозиції, не порадившись попередньо з головою суду та своїми колегами у складі суду з метою переконатися, що вони згодні з тим, що в разі згоди з пропозицією щодо позасудової роботи це не порушить ефективного функціонування суду та не призведе до надмірного навантаження інших членів суду. Судді не варто піддаватися спокусі та присвячувати надто багато уваги позасудовій діяльності, якщо це відбивається на його/її здатності виконувати свої посадові обов'язки. Безумовно, ризик присвячення надмірної уваги такій діяльності зростає, якщо суддя отримує винагороду за це. У таких випадках у розумних спостерігачів може виникнути підозра, що суддя погодився(-лася) виконувати позасудові обов'язки, щоб збільшити свій офіційний дохід. Судова система – це інститут, який служить суспільству. Це не просто ще один зі сегментів конкурентної ринкової економіки.

6.2 Суддя присвячує свою професійну діяльність виконанню судових функцій, до яких належать не тільки виконання судових та посадових обов'язків у судовому розгляді справи та винесення рішень, а й інші завдання, що стосуються судової посади та діяльності суду.

Коментарі

Потрібна професійна компетентність в адміністративних судових функціях

196. Кожний суддя певною мірою повинен займатися не лише розглядом справ і винесенням рішень у них, але й виконанням адміністративних функцій у суді. Суддя відповідає за ефективне здійснення правосуддя у своєму суді. Це включає керування справами (зокрема, їх оперативне вирішення), діловодство, управління фінансовими ресурсами та керування судовим персоналом. Якщо суддя недобросовісно контролює та веде справи, це призводить до зменшення ефективності роботи суду і відповідно до збільшення витрат та завдає шкоди здійсненню правосуддя. З цієї причини суддя повинен мати професійну компетентність у питаннях керування судом і сприяти виконанню адміністративних функцій співробітниками суду.⁵⁵

Зникнення судових протоколів

197. Суддя має вживати розумних і необхідних заходів, щоб запобігти зникненню судових протоколів чи відмові в їх видачі. Такі заходи можуть включати комп'ютеризацію протоколів суду. Крім того, суддя повинен впровадити систему розслідування втрати чи зникнення судових справ. У разі підозри у скоєнні протиправних дій суддя має забезпечити проведення незалежного розслідування за фактом зникнення судових справ, що завжди слід розглядати як серйозну помилку з боку відповідного суду. У разі втрати судових справ суддя має вжити розумних і практичних заходів, щоб відновити втрачені документи і впровадити процедури, щоб запобігти таким втратам у майбутньому.

⁵⁵ Див. «Принципи поведінки судового персоналу» (Principles of Conduct for Court Personnel), Звіт четвертої наради Групи з питань чесності суддів, 27-28 жовтня 2005 р., Відень, Австрія, Додаток А, www.unodc.org/pdf/corruption/publication_jig4.pdf

Неофіційні платежі

198. Враховуючи повідомлення про те, що в багатьох юрисдикціях стягують неофіційні платежі, зокрема працівниками суду або особами, які видають себе за таких, наприклад за видачу матеріалів судової справи, видачу чи вручення повісток у суд, видачу копій доказів, отримання застави, надання завіреної копії судового рішення, прискорення розгляду справи, відтермінування розгляду справи, призначення зручних дат і відновлення втрачених справ, судді варто розглянути можливість впровадження таких заходів:

- а) розмістити в будівлі суду та в інших місцях, де їх помітять відповідні особи, оголошення про неприпустимість таких платежів та наявність процедур конфіденційного подання скарг на такі дії;
- б) призначити спеціальних співробітників з контролю порядку в будівлі суду, створити комітети клієнтів і впровадити системи контролю для боротьби з практикою стягнення неофіційних платежів;
- в) провести комп'ютеризацію протоколів суду, зокрема, розглядів судових засідань;
- г) встановити кінцеві терміни для вживання правових заходів щодо підготовки справи до слухання в суді; та
- д) забезпечити оперативне та ефективне реагування суду на скарги громадян.

6.3 Суддя вживає розумні заходи для збереження та розширення своїх знань, удосконалення практичного досвіду та особистих якостей, необхідних для належного виконання ним своїх обов'язків, використовуючи для цих цілей засоби навчання та інші можливості, що в умовах судового контролю мають бути доступні для суддів.

Коментарі

Кожний суддя має користуватися можливостями для підвищення кваліфікації

199. Незалежність судових органів надає судді права, однак і покладає при цьому обов'язки етичного характеру, зокрема, обов'язок професійно та старанно виконувати свої судові повноваження. Це означає, що суддя має володіти значними професійними здібностями, яких набуває, підтримує та регулярно вдосконалює завдяки можливостям підвищення кваліфікації, якими суддя зобов'язаний і має право використовувати. Вкрай бажано, якщо не необхідно, щоб суддя отримав(-ла) докладну, ґрунтовну та різнобічну підтримку з урахуванням наявного професійного досвіду під час першого призначення на посаду судді, щоб він чи вона могли повноцінно виконувати покладені на них обов'язки. Необхідні знання можуть включати не лише аспекти матеріального і процесуального права, але й питання впливу права й судів на життя суспільства.

200. Довіра, яку громадяни мають до судової системи, посиляться, якщо суддя матиме глибокі й широкі знання не лише в спеціальній області права, але й в інших галузях, і якщо індивідуальні навички та розсудливість (в залі суду й за його межами) дають судді змогу керувати справами та належним чином і чуйно ставитися до усіх відповідних осіб. Словом, професійна підготовка має першочергове значення для об'єктивного, неупередженого та компетентного виконання суддівських функцій та захисту суддів від неналежного впливу. Відтак, сьогодні суддя зазвичай після призначення на посаду отримує підготовку в межах навчальних курсів на тему чутливого ставлення до гендерних і расових питань, традицій корінного населення, релігійного різноманіття, сексуальної орієнтації, статусу ВІЛ/СНІД, інвалідності тощо. У минулому побутувало припущення, що суддя набуває такі знання під час своєї повсякденної роботи як практикуючого юриста. Досвід, однак, засвідчив цінність такої

підготовки, аж надто коли представники таких груп і меншин мають можливість спілкуватися безпосередньо зі суддями, щоб заслухані суддями аргументи й отримані матеріали допомагали їм вирішувати такі питання, коли вони виникнуть згодом на практиці.

201. Суддя потребує підготовки на початках своєї професійної кар'єри та отримує її зазвичай в університеті, однак така ж підготовка потрібна і суддям, обраним з-поміж найкращих і найбільш досвідчених юристів. «Хороший юрист може стати поганим суддею, а посередній юрист – хорошим суддею. Розсудливість і вміння поводити себе в суді можуть мати набагато більше значення, ніж глибокі знання в галузі права».⁵⁶

Зміст програми підготовки суддів

202. Виконання суддівських обов'язків – це нова професія як для молодих суддів, так і для досвідчених юристів, і вимагає особливого підходу в багатьох відношеннях, зокрема, щодо професійної етики суддів, судових процедур і взаємовідносин з усіма особами, які беруть участь у судовому розгляді. Залежно від рівня професійного досвіду новопризначених суддів така підготовка має складатися не лише з вивчення методів ведення справ суддями, але й враховувати потребу в соціальному усвідомленні і ґрунтовному розумінні різноманітних тем, які відображають складність життя суспільства. З іншого боку, важливо брати до уваги конкретні особливості методів відбору суддів і належним чином скеровувати та адаптувати навчальні програми. Досвідчений юрист потребує підготовки лише в тій галузі, яка потрібна для нової професії. Він чи вона може добре орієнтуватися в судових процедурах, доказовому праві, загальноприйнятих нормах і в тому, чого саме очікують від судді. Однак такий юрист, можливо, ніколи не мав особисто справи з людиною, яка має ВІЛ/СНІД, і ніколи не займався питаннями, які стосуються особливих правових та інших потреб таких людей. У цьому сенсі продовження професійної підготовки суддів може стати одкровенням для них. Незважаючи на те, що в багатьох країнах прецедентного права професійну підготовку суддів почали проводити недавно, досвід свідчить про те, що за умови проведення під контролем судової системи як такої, ця підготовка може бути надзвичайно корисною для нових суддів і закладає надійні підвалини для їхньої успішної суддівської роботи.

⁵⁶ Сер Роберт Мераррі (ректор) «Анатомія призначення суддів: зміни, а не занепад» («Anatomy of Judicial Appointment: Change But Not Decay»), лекція Леона Леднера у 1984 р., 19:1 *University of British Columbia Law Review* 113-114.

Підвищення кваліфікації за місцем роботи для суддів усіх рівнів

203. Окрім базових знань, які суддя має набути на початку своєї суддівської кар'єри, йому чи їй доведеться постійно вчитися і після призначення. Таке навчання категорично необхідне, оскільки в області права і технологій постійно відбуваються зміни, а в багатьох країнах на суддю може бути покладено нові обов'язки після вступу на посаду. Відтак, програми підвищення кваліфікації за місцем роботи відкривають можливість отримати підготовку в разі змін у професії, наприклад у разі переходу з суду в кримінальних справах до суду в цивільних справах, у разі зміни відповідних справ, у разі переходу в суд спеціальної юрисдикції (на кшталт суду у сімейних справах або у справах неповнолітніх) чи вступу на посаду голови палати чи суду. Можливості постійного навчання мають бути доступними на всіх рівнях судової системи. Якщо є така практична можливість, всі представники різних рівнів повинні відвідувати одні й ті ж заняття, аби мати змогу обмінюватися міркуваннями, що сприяє подоланню надто жорстких ієрархічних перепон, поінформованості суддів всіх рівнів про проблеми й переживання один одного і розробці більш комплексного і послідовного підходу до роботи у всій судовій системі.

Судова влада має відповідати за професійну підготовку суддів

204. Держава зобов'язана надавати необхідні ресурси та покривати витрати, за підтримки міжнародної спільноти, якщо потрібно, однак представники судової системи повинні відігравати основну роль в організації та контролі професійної підготовки суддів або ж самостійно відповідати за неї. У кожній країні ці обов'язки слід покладати на судову систему або інший незалежний орган, наприклад на комісію з питань надання судових послуг, однак не на міністерство юстиції чи будь-який інший орган, підзвітний законодавчій чи виконавчій владі. Об'єднання суддів також можуть відігравати корисну роль у сприянні та забезпеченні можливостей для підвищення кваліфікації діючих суддів. Враховуючи складність сучасного суспільства, не можна й далі виходити з того, що проведення судових засідань майже щодня допоможе судді підготуватися до того, аби оптимально вирішувати всі питання, які можуть виникнути. Технологічні зміни в інформаційних системах поставили навіть більш ніж досвідчених суддів перед необхідністю в доступі до можливостей перепідготовки та підтримки, і їх слід заохочувати в усвідомленні та прийнятті таких потреб.

Професійну підготовку не може проводити орган, який призначає суддів чи відповідає за суддівську дисципліну

205. Щоб забезпечити належний розподіл компетенції, органом, який відповідає за професійну підготовку суддів, не повинен бути орган, який притягує їх до дисциплінарної відповідальності, призначає їх на посаду або просуває по службі. Професійну підготовку суддів має проводити спеціальна самостійна установа з власним бюджетом, що, відповідно, дає змогу розробляти на основі консультацій із суддями програми професійної підготовки та забезпечувати їх реалізацію, під керівництвом судового або іншого незалежного органу. Важливо, щоб навчання проводили судді та спеціалісти з тієї чи іншої дисципліни. Викладачів має ретельно обирати з-поміж найкращих представників професії орган, який відповідає за підготовку суддів, враховуючи їхні знання предмету та навички педагогічної роботи.

6.4 Суддя має бути в курсі відповідних змін до міжнародного законодавства, включаючи міжнародні конвенції та інші документи, що встановлюють норми, які діють у сфері прав людини.

Коментарі

Значення міжнародного права в галузі прав людини

206. В умовах дедалі активнішої інтернаціоналізації суспільств і зростаючої ролі міжнародного права у взаємовідносинах між особою і державою суддя повинен виконувати покладені на нього повноваження не лише згідно з національним правом, але й, наскільки це дозволяє національне право, згідно з принципами міжнародного права, які визнають сучасні демократичні суспільства. За умови дотримання будь-яких вимог національного права і незалежно від характеру виконуваних функцій суддя не може не брати до уваги чи посилатися на своє незнання положень міжнародного права, включаючи міжнародні норми щодо прав людини, закріплені у міжнародному звичаєвому праві, чинних міжнародних договорах або регіональних конвенціях про права людини. Щоб забезпечити такий важливий аспект обов'язків судді, вивчення права у сфері прав людини слід включити у програму первинної підготовки нових суддів і програми підвищення кваліфікації за місцем роботи, при цьому особливу увагу потрібно присвячувати практичному застосуванню таких норм у повсякденній роботі судді, наскільки це припустимо за національним законодавством.

6.5 Суддя виконує всі свої обов'язки, включаючи винесення відкладених рішень, розумно, справедливо та у розумні строки.

Коментарі

Обов'язок приймати рішення у розумні строки

207. У процесі ефективного, справедливого та оперативного вирішення питань суддя повинен належним чином враховувати права сторін, які беруть участь у судовому розгляді, та забезпечувати приймання рішень без невиправданих затрат або затримок. Суддя повинен стежити за справами та контролювати їх, щоб зменшити або усунути практику затягування, непотрібні відтермінування та необґрунтовані витрати. Суддя має сприяти і прагнути досудового врегулювання, але слід потурбуватися й про те, щоб сторони не відчували, наче їх примушують відмовитися від права на вирішення їхнього спору в суді. Обов'язок проводити всі розгляди справедливо й терпляче не суперечить обов'язку ефективно виконувати завдання суду. Суддя може бути ефективним і діловим, однак залишатися при цьому терплячим та уважним.

Обов'язок пунктуальності

208. Оперативне виконання завдань суду вимагає від судді пунктуального проведення судових засідань і достатнього оперативного вирішення питань, які перебувають на розгляді, а тому суддя має наполягати, щоб працівники суду, сторони судового розгляду та їхні адвокати співпрацювали з суддею. Ненормований робочий день або відсутність робочого графіка призводять до затримок і складають негативне враження про суди. Відтак, у тих юрисдикціях, де графіки регулярних засідань визначені або очікуються, судді повинні ретельно дотримуватися їх та забезпечувати оперативне виконання роботи поза судом.

Обов'язок своєчасно виносити відкладені рішення

209. Суддя має виносити свої відкладені рішення, зважаючи на терміновість питання та інші особливі обставини, як тільки це стає

можливо, беручи до уваги тривалість або складність розгляду справи, а також інші службові обов'язки. Зокрема, суддя має оголосити обґрунтування прийнятого рішення без безпідставних затримок.

Важливість прозорості

210. Суддя має встановити прозорі механізми, які дозволять адвокатам і сторонам судового процесу дізнаватися, на якій стадії перебуває розгляд справи. Суди повинні впровадити загальнодоступні протоколи, за допомогою яких адвокати чи сторони, які представляють самостійно свої інтереси, можуть довідатися про рішення, які, на їхню думку, необґрунтовано відкладено. У таких протоколах слід передбачити можливість подання скарги до відповідного органу у суді, якщо затримка безпідставна або може завдати значної шкоди тій чи іншій стороні.

6.6 Суддя підтримує порядок та дотримується етикету в процесі всіх судових розглядів та поводить себе терпляче, гідно та ввічливо стосовно сторін судового засідання, присяжних, свідків, адвокатів та інших осіб, з якими суддя спілкується в своїй офіційній якості. Суддя має вимагати такої самої поведінки від законних представників сторін, співробітників суду та інших осіб, що перебувають під впливом судді, підпорядковані йому чи є під його наглядом.

Коментарі

Роль судді

211. Роль судді один старший суддя стисло описав так:⁵⁷

Роль судді . . . полягає в тому, щоб уважно вислуховувати свідчення, ставлячи питання свідкам лише тоді, коли потрібно з'ясувати те чи інше питання, яке було опущене або залишилося без достатнього пояснення, турбуватися про те, щоб адвокати поводили себе належним чином і дотримувалися встановлених законом правил, щоб виключити обговорення питань, які не стосуються справи, та не повторюватися, переконуватися шляхом розумного втручання, що він стежить за логікою аргументів адвокатів і може оцінити їх значення, а, врешті-решт, вирішити, на чьому боці правда. Якщо суддя виходить за рамки цієї ролі, він знімає з себе мантію судді та одягає мантію адвоката. А це судді не личить.... Такі наші стандарти.

Обов'язок підтримувати порядок і дотримуватися етикету в суді

212. «Порядок» – це такий рівень дотримання норм і цивілізованості, за якого завдання суду буде виконане згідно з правилами, що регулюють проведення судового розгляду. Поняття «дотримуватися етикету» стосуються атмосфери уважності та

⁵⁷ Справа «Джонс проти Національного управління вугільної промисловості» (Jones v. National Coal Board), Апеляційний суд Англії та Уельсу [1957] 2 QB ст. 55-64, лорд Деннінг.

щирості з метою дати зрозуміти учасникам процесу і публіці, що розгляд справи, переданої до суду, відбувається серйозно і справедливо. Окремі судді можуть мати різні уявлення і керуватися різними нормами щодо доречності конкретної поведінки, висловів та одягу адвокатів і сторін, які присутні в залі суду. Те, що один суддя може сприйняти як очевидне відхилення від правил ввічливості, інший суддя може вважати невинною ексцентричністю, недоречністю або взагалі як дещо звичне. Крім того, в межах одного судового розгляду потрібно більше дотримуватися формальностей, аніж у межах іншого. Таким чином, у певний момент часу в судових засіданнях всієї країни дотримання порядку та етикету буде неминуче виявлятися по-різному. Небажано, та й у будь-якому випадку неможливо запропонувати єдиний критерій того, що є «порядком» та «етикетом». Натомість, потрібно, щоб суддя вживав розумних заходів для забезпечення і підтримки порядку та етикету в суді на рівні, який потрібен для виконання завдання суді так, щоб це було правильно та справедливо і водночас переконувало адвокатів, сторони та публіку в такій правильності і справедливості.

Поведінка стосовно сторін судового процесу

213. Манера поведінки судді має величезне значення для підтримки довіри до його чи її об'єктивності, оскільки саме вона привертає увагу в першу чергу. Неналежна поведінка може підірвати судовий процес, створюючи враження упередженого чи байдужого ставлення. Зневажливе ставлення до тієї чи іншої сторони судового процесу порушує право такої сторони бути почутою і ставить під сумнів поважність та етикет обстановки у залі судового засідання. Неввічливе ставлення також негативно відбивається на задоволеності сторони тим, як відбувається розгляд справи. Воно викликає негативне враження від судів у цілому.

Поведінка стосовно адвокатів

214. Суддя має належним чином стримувати своє роздратування. Немає значення, чим воно викликано: реакція судді має бути розсудливою. Навіть якщо обурення судді викликано грубою поведінкою адвоката, суддя має вжити належних заходів, щоб установити порядок у залі суду, не вдаючись до грубощів у відповідь. Якщо потрібно зробити зауваження, часом краще обрати для цього інший час окремо від слухання справи в суді. Судді в жодному випадку не личить постійно переривати адвоката без будь-яких

підстав, образливо висловлюватися щодо дій чи аргументів адвоката або висміювати їх. З іншого боку, жоден суддя не повинен безперервно допускати зловживання процедурою, вислуховувати аргументи, які є очевидно необґрунтовані з точки зору права, або образи на адресу судді, інших адвокатів, сторін чи свідків.

Терпіння, гідність і ввічливість як основні риси

215. У суді та своєму кабінеті суддя має завжди діяти ввічливо та поважати гідність всіх, хто має з ним справу. Суддя також повинен вимагати такого ж ввічливого ставлення з боку тих, хто з'явився в суд, а також з боку співробітників суду та інших осіб, які підпорядковані або підконтрольні йому. Суддя повинен бути вищим за власне почуття ворожості та не мати фаворитів з-поміж адвокатів, які виступають у суді. Невиправдані зауваження на адресу захисника, образливі вислови про сторони або свідків, грубі жарти, сарказм і нестриманість у поведінці судді підривають порядок та етику в суді. Коли суддя втручається в дебати сторін, він або вона зобов'язані потурбуватися про те, щоб манера такого втручання не відбилася на об'єктивності та сприйнятті об'єктивності громадськістю.

6.7 Суддя не повинен займатися діяльністю, що не сумісна зі старанним виконанням судових функцій.

Коментарі

Справедливий та рівномірний розподіл роботи в суді

216. Суддя, який відповідає за розподіл справ у суді, не повинен поступатися бажанням будь-якої сторони у справі чи будь-якої особи, зацікавленої в результаті розгляду справи. Розподіляти справи можна, наприклад, шляхом жеребкування або в алфавітному порядку чи іншим подібним способом. Або ж голова суду, який розподіляє судову роботу, повинен консультиватися при цьому з колегами та виконувати цей обов'язок чесно й справедливо. У разі потреби можна розподіляти роботу з урахуванням особливих потреб та обставин окремих суддів, проте розподіл роботи між усіма членами суду має бути, наскільки це можливо, рівномірним як щодо об'ємів, так і якості роботи, а результати такого розподілу слід доводити до відома всіх суддів.

Вилучення справи у судді

217. Справу не може бути вилучено у судді без належних для цього підстав як-от важка хвороба або конфлікт інтересів. Будь-які такі підстави та процедури вилучення справи мають бути визначені в законі чи правилах роботи суду, на них не можуть впливати жодні інтереси або заяви представників виконавчої влади або іншого стороннього органу влади, окрім як для забезпечення виконання суддівських функцій згідно з законом і міжнародними нормами у галузі прав людини.

Непрофесійна поведінка іншого судді чи адвоката

218. Суддя має вживати належних заходів, якщо йому чи їй стає відомо про наявність вагомих доказів, які вказують на ймовірність непрофесійної поведінки іншого судді чи адвоката. Такі належні заходи можуть включати безпосереднє спілкування із суддею чи адвокатом, який/яка начебто скоїв/скоїла порушення, інші прямі дії, якщо вони можливі, або ж повідомлення про порушення у відповідні органи.

Неправомірне використання послуг співробітників суду

219. Неправомірне використання послуг співробітників чи майна суду – це зловживання суддівськими повноваженнями, яке ставить такого співробітника в надзвичайно важке становище. Співробітникам суду не слід давати недоречних та надмірних доручень у вигляді особистих послуг, які виходять за межі дрібних доручень, звичних у загальноприйнятій практиці.

ВВЕДЕННЯ В ДІЮ

З огляду на особливості посади судді національним судовим органам потрібно вжити ефективні заходи для створення механізмів введення в дію згаданих вище принципів, якщо такі механізми відсутні в рамках їх юрисдикції.

Коментарі

Процедури ефективного введення в дію Бангалорських принципів

220. На цей час Група з питань доброчесності суддів займається підготовкою інструкції щодо процедур ефективного введення в дію Бангалорських принципів поведінки суддів. Як і власне Принципи, такі процедури не призначені для того, щоб стати обов'язковим документом для тієї чи іншої національної юрисдикційної системи. Їх буде запропоновано як керівні принципи та орієнтири.

ВИЗНАЧЕННЯ

Слова, що використовуються в цій заяві про принципи, мають таке значення (за винятком тих випадків, коли за змістом допускається чи вимагається інше):

Співробітники суду – персонал, що безпосередньо підпорядковується судді, зокрема особи, що займаються судовим діловодством;

Суддя – будь-яка особа, яка наділена судовими повноваженнями або визначена на виконання таких функцій у будь-який інший спосіб;

Члени родини судді – дружина (чоловік), син, дочка, зять, невістка та будь-який інший близький родич чи особа, що проживає в домі у судді і є його партнером чи працює в нього по найму;

Дружина (чоловік) судді – сімейний партнер чи будь-яка інша особа будь-якої статі, що перебуває в тісних особистих стосунках із суддею.

Коментарі

Члени родини судді

221. У визначенні терміну «члени родини судді» слова «що проживає в домі у судді» стосуються лише «будь-якого іншого близького родича чи особи, що...є партнером судді чи працює в нього по найму», але не чоловіка (дружини) судді, сина, дочки, зятя чи невістки.

КУЛЬТУРНІ ТА РЕЛІГІЙНІ ТРАДИЦІЇ

З найдавніших часів у всіх культурних і релігійних традиціях суддю сприймали як людину з високими моральними якостями, яка відрізняється від пересічних людей тим, що дотримується жорсткіших обмежень, аніж інші, і мусить мати строгіший та скромніший стиль життя порівняно з іншими членами суспільства.

Давній Близький Схід

Згідно з документами, які збереглися, близько 1500 року до н.е. фараон Тутмос III дав верховному судді Єгипту Рехмиру такі вказівки:⁵⁸

Потурбуйся про палату верховного судді, уважно стеж за всім, що там відбувається. Пам'ятай, на ній тримається вся земля. . . Пам'ятай: суддя не дослухається до чиновників та радників, а також не намагається зробити своїми прибічниками всіх людей.

. . . Ти самостійно потурбуйся про те, щоб зробити все за законом, зробити все справедливо. . . Пам'ятай, що чиновник відчуває впевненість, коли чинить за законом під час того, як розглядає те, на що скаржиться прохач. . .

Виявлення упередженості огидне Богу. Він вчить: поведь себе однаково зі всіма, стався до того, кого ти знаєш, так само, як і до того, кого не знаєш, а до того, хто поряд із тобою – . . . так само, як і до того, хто далеко від тебе. . . Чиновник, який так робить, досягне великих успіхів на своєму місці.

Не виявляй несправедливий гнів людині, але будь нетерпимий до того, що заслуговує на гнів.

⁵⁸ Дж. Г. Брістед «Давні записи Єгипту» (J.H. Breasted, Ancient Records of Egypt), том II (Вісімнадцята династія) (University of Chicago Press, 1906 p.), стор. 268-270, цитується за К. Г. Вірамантрі «Вступ до права» (C.G. Weeramantry, An Invitation to the Law; Melbourne, Australia, Butterworths, 1982 p.), стор. 239-240.

Індуїстське право

Найбільш вичерпним давнім кодексом в індуїстському праві є «Закони Ману» (бл. 1500 року до н.е.). У своїх коментарях, один із провідних індуїстських правознавців Нарада (бл. 400 року н.е.), так описав правосуддя на основі «Законів Ману»:⁵⁹

- 1. Члени царського суду повинні знати священний закон і дотримуватися правил поміркованості, благородства, чесності, правдивості та об'єктивності як щодо друга, так і щодо ворога.*
- 2. Вважається, що справедливість залежить від них, а цар є першоджерелом справедливості.*
- 3. Якщо у суд звертаються за справедливістю, яку було порушено несправедливістю, а судді не виймуть стрілу з рани, вони самі цією стрілою будуть уражені.*
- 4. Слід або взагалі не входити до зали суду, або винести справедливе рішення. Той, хто залишається німим або виносить несправедливе рішення – грішник.*
- 5. Ті судді, які під час слухання поринають у мовчання та роздуми і не кажуть ні слова, коли слід висловитися – брехуни.*
- 6. Чверть вини за беззаконня лежить на злочинці, друга чверть – на свідку, ще одна чверть – на всіх членах суду, а остання чверть – на цареві.*

Підкреслюючи необхідність бути добросовісним в особистій поведінці, Ману вимагав від суддів «не бути ласолюбними», оскільки покарання не може за справедливістю накладати той, «хто схильний до чуттєвих насолод».⁶⁰

Каутілья в найвідомішому давньоіндійському трактаті про принципи

⁵⁹ «Священні книги Сходу» (Sacred Books of the East), Макс Мюллер (ред.), (Motilal Banarsidass, 1965), том XXXIII, (Другорядний кодекс) ст. 2-3, 5, 16, 37-40, цитата за: Вірамантрі «Вступ до права» ст. 244-245.

⁶⁰ «Закони Ману», «Священні книги Сходу» у 50 томах, під ред. Ф. Макса Мюллера, (Motilal Banarsidass, Делі), 3^є вид. (1970), том. xxv, vii. 26.30, цитата за: Амерасінгхе «Поведінка суддів» (Amerasinghe, Judicial Conduct), ст. 50.

права й управління «Артхашастра» (бл. 326-291 рр. до н.е.) писав про суддів таке:⁶¹

Коли суддя в своєму суді погрожує, залякує, виганяє чи невинувато змушує замовкнути будь-яку сторону у спорі, його в першу чергу слід спочатку покарати грошовим штрафом. Якщо він обмовляє чи ображає будь-якого з них, покарання слід подвоїти. Якщо він не питає того, що слід з'ясувати, питає про те, про що не слід питати, не звертає уваги на те, про що сам запитав, або повчає, нагадує чи вказує будь-кому на раніше сказане, його слід покарати штрафом середньої суми.

Якщо суддя не з'ясовує потрібних обставин, питає про непотрібні обставини, без потреби затягує виконання своїх обов'язків, назло відкладає свою роботу, змушує сторони піти з суду, втомлюючи їх тяганиною, ухиляється або змушує ухилитися від заяв, які б дозволили врегулювати спір, допомагає свідкам, підказуючи їм, або поновлює справи, які вже були врегульовані або вирішені судом, його слід покарати найбільшим грошовим штрафом.

Буддійська філософія

Будда (бл. 500 року до н.е.) вчив необхідності визнавати правильність у всіх аспектах життя людини на «благородному восьмиступеневому шляху» буддизму. Цей шлях складається з восьми ступенів: правильне бачення, правильні думки, правильна мова, правильні вчинки, правильний спосіб життя, правильні спроби, правильне усвідомлення та правильна зосередженість, які в поєднанні утворюють норми поведінки людини упродовж усього її життя. Справедливість для буддиста означає дотримання всіх цих аспектів, кожен із яких був предметом скрупульозного філософського аналізу впродовж багатьох століть існування буддійської філософії. Таке поняття правильної поведінки – невід'ємний принцип, якого дотримуються буддійська влада й правові системи.⁶²

Цар, який здійснює правосуддя, є першим серед рівних (primus inter pares), а тому не стоїть над законом. Кодекс поведінки, який діє для

⁶¹ «Артхашастра», Р. Шамашастрі (перекл.), (The Arthashastra; Mysore Printing and Publishing House, 1967 p.), ст. 254-255, цитата за: Вірамантрі «Вступ до права» ст. 245,

⁶² Вірамантрі «Вступ до права», стор. 23.

царя, включає такі принципи:⁶³

- а) *Він не повинен бути жадібним і прив'язаним до багатства та майна.*
- б) *Він має бути вільним від страху чи пристрастей під час виконання своїх обов'язків, він має бути щирим у своїх намірах і не повинен обманювати громадськість.*
- в) *Він повинен мати доброзичливий характер.*
- г) *Він повинен вести простий спосіб життя, не давати волі розкошам і володіти самоконтролем.*
- д) *Він не повинен відчувати неприязні до будь-кого.*
- е) *Він повинен бути здатним витримувати нестатки, труднощі та образи, не втрачаючи самовладання.*

Коли виникає спір, цар (або інший суддя) повинен «присвятити однакову увагу обом сторонам», «вислухати аргументи кожної сторони та вирішити питання справедливо». Протягом розслідування суддя повинен всіляко уникати «чотирьох стежин до несправедливості». Це – упередженість, ненависть, страх і неуцтво.⁶⁴

Важливість принципу природної справедливості належним чином розкрито в наведеній далі розмові між Буддою та його учнем, шановним Упалі:⁶⁵

Питання: Вчителю, чи може орден у повному складі винести постанову, яку слід винести в присутності обвинуваченого монаха, якщо цей монах відсутній? Учителю, чи є така постанова юридично чинною?

Відповідь: Упалі, будь-яка постанова, винесена орденом у повному складі, має бути винесена в присутності обвинуваченого монаха. Якщо цей монах відсутній, така

⁶³ Валпола Рахула «Як вчив Будда» (Walpola Rahula, What the Buddha Taught; Bedford, The Gordon Fraser Gallery Ltd., 1959 p.), вид. 1967 року, стор. 85.

⁶⁴ Фонд Шрі-Ланки «Права людини та релігії у Шрі-Ланці» (Sri Lanka Foundation, Human Rights and Religions in Sri Lanka) (Коломбо, 1988 p.), стор. 67.

⁶⁵ І. Б. Горнер (переклад) «Книга дисципліни (Віная-Пітака)» (I.B. Horner (trans.), The Book of the Discipline (Vinaya-Pitaka)), том IV: Махавагга або Великий поділ IX (Лондон, Luzac & Co Ltd, 1962 p.), стор. 466-468, цитата за: Джаявікрама «Застосування законодавства про права людини в суді», стор. 7-8.

постанова не матиме юридичної чинності та не буде обґрунтована з дисциплінарної точки зору, а тому орден виходить за рамки належного.

Питання: Вчителю, чи може орден у повному складі винести постанову, яку слід винести на основі допиту обвинуваченого монаха, якщо такий допит не проведено?

Відповідь: Упалі, будь-яка постанова, винесена ордену у повному складі, має бути винесена на основі допиту обвинуваченого монаха. Якщо допит не проведено, така постанова не матиме юридичної чинності та не буде обґрунтована з дисциплінарної точки зору, а тому орден виходить за рамки належного.

Той самий принцип стосується і пересічних людей:

Той, хто судить поспішно, чинить несправедливо. Мудро чинить той, хто аналізує добро і зло. Мудра людина, яка наставляє інших з належною обережністю і за допомогою праведного та справедливого судження, є справжнім хранителем закону⁶⁶

Застосовуючи принципи буддійської філософії, японський принц-регент Сьотоку-тайсі (604 рік) сформулював сімнадцять максим. Вони включають такі положення:

. . . Будь об'єктивним, коли розглядаєш скарги, що їх тобі подали. Щодня до тебе звертаються зі скаргами тисяча людей. Якщо їх так багато в один день, скільки ж їх буде за кілька років? Якщо людина, яка розглядає судові скарги за законом, переслідує власну вигоду і вислуховує доводи з метою отримати хабар, тоді скарги багатого будуть наче камінь, кинутий у воду, а скарги бідняка – наче вода, вилита на камінь. За таких обставин бідний не буде знати, до кого йому звернутися. В цьому ж виявляється неналежне виконання міністром його обов'язків.⁶⁷

⁶⁶ Дхаммапада (Dhammapada), вірші 256, 257.

⁶⁷ В. Г. Астон (переклад) «Нихонгі. Хроніки Японії з найдавніших часів до 697 року н.е.» (W.G. Aston (trans.), Nihongi, Chronicles of Japan from the Earliest Times to A.D. 697; Kegan Paul, Trench, Trubner & Co., 1896 p.), цитата за: Вірамантрі «Вступ до права», стор. 249-250.

Римське право

Закони Дванадцяти таблиць (450 рік до н.е.) містять таке положення:⁶⁸

Захід сонця – це кінцевий термін, коли суддя повинен винести своє рішення.

Китайське право

Знаменитий китайський старійшина та шанований суддя Сунь Цзи (бл. 312 року до н.е.) писав так:⁶⁹

Справедливість – це та вага, на якій слід зважувати прохання; належна гармонійність – це лінія, за якою їх оцінюють. Там, де є закони, їх слід дотримуватися. Там, де їх нема – керуватися прецедентом та аналогією. Ось найкращий спосіб розглядати клопотання. Найгірше, що ти можеш зробити – це виявити покровительство і прихильність та не мати жодних непорушних принципів. Можна мати хороші закони і при цьому безлад у державі.

На відміну від нього, принц царського роду Хань Фей (бл. 280 року до н.е.), проповідував підхід, який ґрунтувався більше на ретельному дотриманні закону:⁷⁰

Хоча вправний тесля вміє визначити пряму лінію просто на око, він завжди користується лінійкою. Так і хоча людина великої мудрості може вирішувати справи, покладаючись виключно на свій природний розум, вона завжди керуватиметься законом, виданим попередніми царями. Скористайся виском, і вигнута дерев'яна поверхня стане рівною. Приклади нівелір, і всі нерівності буде згладжено. Налаштуй вагу, і важке й легке буде врівноважено. Візьми мірну склянку, і різницю в кількості буде виправлено. Так само слід використовувати закони для управління державою і вирішувати всі питання виключно на їх

⁶⁸ Цивільне право. С. П. Скотт (переклад) (The Civil Law, S.P. Scott (trans.); Cincinnati, Central Trust Co., 1932 p.), том 1, стор. 57-59, цитата за: Вірамантрі «Вступ до права», стор. 265-266.

⁶⁹ «Основні твори Мен Цзи, Сунь Цзи та Хань Фейя» (Basic Writings of Mo Tzu, Hsun Tzu and Han Fei Tzu), Бартон Ватсон (переклад) (Columbia University Press 1967 p.), стор. 35, цитата за: Вірамантрі «Вступ до права», стор. 253,

⁷⁰ там же, стор. 253-254.

основі.

Закон не робить винятків для високопоставлених осіб, як і нівелір не враховує кривизни поверхні. Те, що встановив закон, ні мудрець не може, ні сміливець не насмілиться оскаржити. Якщо вину слід покарати, покарання не уникне навіть найбільш високопоставлений міністр. Якщо добре слід винагородити, найбідніший селянин не залишиться без уваги. Тому ніщо не можна порівняти з законом, коли потрібно виправити вину вищих, покарати за провини підлеглих, відновити порядок, виявити помилку, стримати надмірність, усунути зло та встановити єдині стандарти для людей.

Африканське право

Як зазначалося,⁷¹ в Африці процвітали численні цивілізації та правові системи. Деякі з них існували одночасно з грецькою та римською цивілізацією, інші – з європейським Середньовіччям. Однією з різноманітних правових доктрин є доктрина розсудливої поведінки.

Поняття розсудливої людини в народності Бароце має два аспекти: розсудлива людина в принципі і «розсудлива людина, що має особливе соціальне положення». Якщо, приміром, висунуто звинувачення в тому, що людина, яка займає високу посаду члена ради, поводи́ла себе так, як не належить особі на такій посаді, судді повинні запитати себе, чи поводи́ла себе така особа за певних обставин так, як має себе поводити розсудливий член ради. У громаді є власні уявлення про те, як має себе поводити така людина: гідно, терпляче, ввічливо по відношенню до прохача. Член ради, який не запрошує прохача сісти і не вислуховує його скаргу, не є в очах Бароце «розсудливим членом ради». Таким чином, всі прийняті у громаді норми, які не стосуються по суті питань права, відображаються в процесі винесення судового рішення, забезпечуючи гнучкість підходу, що дозволяє переглянути давні норми з урахуванням умов сучасного життя. Поняття розсудливої людини, яке згодом перейшло в загальне право, надає йому гнучкості, яка вже давно властива традиційному африканському праву, тоді як загальне право досі не оформило поняття розсудливості в цілісну концепцію.

⁷¹ Вірамантрі «Вступ до права», стор. 23. 35-36.

Юдейське право

Нижче наведено витяг з праці «Мішне Тора»,⁷² написаної видатним єврейським правознавцем Моше Маймонідом (1135-1205 pp.):

1. *Божественною присутністю проникнутий будь-який компетентний юдейський суд. Тому суддям належить засідати в суді в мантіях, прикрашених по краю бахромою, та бути сповненими страху й благоговіння, у найбільш серйозному стані духу. Їм заборонено поводити себе легковажно, жартувати чи розмовляти про неважливе. Вони повинні зосередитися повністю на питаннях Тори та мудрості.*
2. *Синедріон або цар, . . . який призначає на посаду судді негідну людину (за її моральними якостями) або ж людину, яка не знає Тору, як належить судді, хоча в усіх інших відношеннях ця людина може бути приємною та мати якості, що викликають захоплення, порушує заборону, сказано бо: «Приймаючи рішення, не потрібно бути упередженим». Традиція вчить, що цей вислів звернено до того, хто уповноважений призначати суддів.*

Рабини кажуть так: «Не кажи «цей має гарне обличчя, я зроблю його суддею», не кажи «цей хоробрий, я зроблю його суддею», не кажи «цей пов'язаний зі мною, я зроблю його суддею», не кажи «цей володіє мовами, я зроблю його суддею». Якщо зробиш так, він буде виправдовувати винних і засуджувати невинних. Не тому, що він підлий, а тому, що йому бракує знань.»

3. *Заборонено вставати перед суддею, який заплатив за те, щоб отримати свою посаду. Рабини навчають нас ігнорувати та зневажати їх і ставитися до їхньої суддівської мантії як до сідла в'ючного віслюка.*

⁷² І. Тверські (ред.) «Читач Маймоніда» (I. Twersky (ed.), A Maimonides Reader; Behram House Inc., 1972 p.), стор. 193-194, цитата за: Вірамантрі «Вступ до права» стор. 257-258.

Християнство

У Біблії в книзі «Вихід» (1:14) згадано про людей, які презирливо вказують пальцем на суддю, який збився з путі:

Хто поставив тебе начальником і суддею над нами?

У Посланні до Римлян (2:1) сказано:

Отже, немає тобі виправдання, всякий чоловіче, що судиш іншого; бо тим же судом, яким судиш іншого, осуджуєш себе, чиниш бо те саме й ти, що судиш.

У своїй Нагірній проповіді Христос каже (Євангеліє від Матфея 7:12):

Отже, все чого бажаєте, щоб вам робили люди, так і ви робіть їм, – бо в цьому є Закон і Пророки.

У наведеному вислові стисло викладено вчення Старого Завіту про цивільне правосуддя. Наприклад, у книзі «Левит» (19:15) сказано:

Не чини неправди на суді; не будь упереджений до жебрака і не догоджай лицю великого; за правдою суди ближнього твого.

А у книзі «Второзаконня» (1:16) сказано:

Вислуховуйте братів ваших і судіть справедливо, як брата з братом, так і прибулого його; не розрізняйте осіб на суді, як малого, так і великого вислуховуйте: не бійтеся лиця людського.

Оскільки всі, хто не може неправомірно впливати на суддю, віддадуть перевагу тому, щоб бути судимими за цими принципами, лише їх слід застосовувати під час суду над іншими.

Ісламське право

Ісламські правознавці виділили декілька характеристик, які повинні мати судді, щоб належним чином виконувати свої обов'язки. Вони

включають таке:⁷³

Зрілість. Неповнолітню особу не можна призначати суддею. Людині, яка не відповідає за свої вчинки, не можна давати влади над іншими. Суддя повинен не лише бути здоровий психічно і фізично, але й бути надзвичайно проникливим. Судді не обов'язково бути людиною поважного віку, однак вік збільшує повагу до посади судді та його авторитет.

Здоровий глузд. Людина, здатність судження якої пошкоджено внаслідок старості чи хвороби, не може виконувати обов'язки судді. Для того, щоб відповідати цим вимогам, ця людина має мати достатньо здоровий глузд, щоб мати змогу нести юридичну відповідальність за свої дії. Ця особа має мати високий рівень інтелекту та вміти виокремлювати, що саме потрібне, щоб розрізнити речі. Така людина не може бути неухважною чи недбалою.

Свобода. Суддя повинен бути цілком вільним.

Чесність. Суддя повинен бути чесним, безумовно порядним, вільним від гріховності та розбещеності, утримуватися від сумнівних вчинків, дотримуватися суспільних норм і бути прикладом належної поведінки у релігійних і світських справах.

Здатність до незалежної юридичної аргументації. Суддя повинен вміти виводити право з його джерела. Він має вміти проводити правові аналогії.

Повноцінне сенсорне сприйняття. Суддя повинен вміти бачити, слухати та розмовляти. Глухий не почує, що йому кажуть інші. Сліпий не розрізнить зорово позивача від відповідача, не розпізнає того, хто відстоює своє право, чи свідка від того, на користь кого чи проти кого дають свідчення. Німий не зможе оголосити судове рішення, а його мова жестів не буде зрозуміла більшості людей.

Для того, щоб дії та поведінка судді були прийнятними для

⁷³ «Судова система в ісламі» (The Judicial System in Islam), проект «Відкрий іслам», www.islamtoday.com

громадськості і не давали підстав сумніватися в його чесності або об'єктивності, ісламські правознавці кажуть так:⁷⁴

- 1. Суддя не має права займатися комерційною діяльністю. Якщо він робить це, немає впевненості в тому, що він не буде користуватися прихильним або особливим ставленням тих, хто, в свою чергу, може схилити його до прихильного ставлення до них у залі суду.*
- 2. Суддя не має права отримувати подарунки. Будь-яку вигоду, яку суддя може отримати від іншої особи в межах його юрисдикції, слід розглядати так само, як і подарунок.*
- 3. Суддя не може здійснювати будь-які дії, які є неприйнятними для суспільства. Він не повинен мати надто тісних відносин із іншими людьми. Це захищає його від їх впливу на нього, адже це може відбитися на його об'єктивності. Він однаково не повинен ухилятися від публічних зібрань, де його присутність є доречною. Він зобов'язаний утримуватися від жартів і від того, щоб смішити інших, коли він перебуває у їхньому товаристві або вони в його. Коли він говорить, то має виявляти, наскільки це можливо, найвищу культуру мови без будь-яких помилок чи недоліків. Він також не повинен висміювати інших та бути зарозумілим.*
- 4. Судова зала – це царина серйозності, стриманості й поваги. Тут не місце для фривольної поведінки, розтягнутих промов і виявів невихованості. Це однаково стосується сторін судової справи, свідків і всіх присутніх. Коли суддя займає свої місце, він має виглядати гідно, бути цілком готовим слухати справи та враховувати всі докази, які йому надають. Суддя не має права піддаватися гніву, виявляти нетерплячість, надмірну втіху, сум або хвилювання. Він не повинен доводити себе до стану, коли йому потрібна заміна чи він надто втомлений. Усі ці обставини можуть вплинути на його розумовий стан і здатність адекватно оцінювати свідчення сторін.*
- 5. Суддя повинен бути зосередженим. Він має говорити якомога менше та обмежуватися доречними запитаннями та відповідями. Він не має права підвищувати голос, окрім*

⁷⁴ Там же.

як у випадках, коли потрібно стримати зухвальство. Він повинен завжди мати серйозний вигляд, однак не показувати гнів. Суддя повинен сидіти зі спокійною та величною поставою. Він не повинен жартувати чи висловлюватися щодо питань, які не стосуються справи, яку він розглядає.

- 6. Суддя повинен поводитися так, щоб викликати повагу інших, навіть якщо це стосується його одягу чи доглянутого вигляду.*
- 7. Суддя повинен всіляко однаково ставитися до сторін у справі, нехай це буде батько й син, халіф і його підданий, мусульманин і невірний. Це стосується й того, як він дивиться на них, звертається до них і спілкується з ними. Він не має права посміхатися до одного і насуплено дивитися на іншого. Він не повинен присвячувати більше уваги одному, ніж іншому. Він не може звертатися до одного мовою, яка буде незрозумілою для іншого, якщо може розмовляти мовою, яка зрозуміла обом сторонам у справі.*
- 8. Суддя може використовувати лише ті докази, які законно приймає суд. Він не має права виносити рішення на основі власних знань.*
- 9. Суддя повинен оперативно приймати рішення. Мета призначення судді полягає в першу чергу в тому, щоб вирішувати спори та припиняти конфлікти між людьми. Що швидше буде винесено належне рішення, то швидше люди зможуть отримати їм належне.*

Щоб незалежність суддів була видимою, в ісламському праві політичній владі заборонено знімати з посади справедливого суддю, окрім як в інтересах суспільного блага. Поважною причиною для звільнення може бути необхідність заспокоїти значну частину населення чи призначити іншу особу, яка є значно кваліфікованішою для цієї посади. Якщо суддю звільнили без поважної причини, він залишається на своїй посаді.⁷⁵

Суддя повинен займатися лише своїми посадовими обов'язками. Йому заборонено заробляти на комерції, він повинен дотримуватися

⁷⁵ Там же.

найвищих стандартів етикету та пристойності у звичному спілкуванні з іншими людьми. Відтак, суддя повинен отримувати заробітну плату з державної скарбниці у сумі, достатній для його рівня життя, щоб він не був змушений отримувати кошти у спосіб, неналежний для його посади.⁷⁶

Судові слухання мають бути відкритими для громадськості. Якщо, однак, суддя бачить, що в найкращих інтересах учасників справи зробити слухання закритим, він може це зробити та видалити з зали навіть працівників суду і проводити засідання лише у присутності сторін. Це припустимо у випадках, коли розглядається питання, яке слід зберегти у конфіденційності, наприклад коли мова йде про ганебну поведінку між чоловіками та жінками. Це також можливе у безглузких ситуаціях, які можуть викликати сміх присутніх у залі суду.⁷⁷

У Корані правосуддя не припускає дискримінації на основі раси, чину, кольору шкіри, національності, статусу чи релігії. Усі люди – це слуги Божі, а тому мають право на рівне ставлення в судах і всі однаковою мірою відповідають за свої вчинки.⁷⁸ «Адаб аль-Каді» (Adab al-Qadi або норми судової етики), автором яких є видатний правознавець Абу Бакр Адмад ібн аш-Шайбані аль-Хассаф – це посібник, яким повинні керуватися судді для здійснення правосуддя на основі закону, складеного Пророком Мухаммадом. Цей кодекс поведінки, окрім усього іншого, включає такі правила для суддів:⁷⁹

Ствердні норми

1. Суддя має бути владним, знаючим і виявляти терпіння в суді.
2. Він повинен забезпечити всім безперешкодний доступ до суду.
3. Він повинен визнати попереднє рішення суду як таке, що не має сили, якщо помилковість цього рішення є очевидною для нього.

⁷⁶ Там же.

⁷⁷ Там же.

⁷⁸ Муххамад Ібрагім Г. І. Сарті «Етичний кодекс та організована процедура ранніх ісламських законів з посиланням на Адаб аль-Каді аль-Хасафа» (Muhammad Ibrahim H.I. Surty, "The Ethical Code and Organised Procedure of Early Islamic Law Courts, with Reference to al-Khassaf's Adab al-Qadi"), Мухаммад Абдель Галеєм, Адель Омар Шеріф і Кейт Деніелз (ред.), «Кримінальне правосуддя в ісламі» (Criminal Justice in Islam) (London and New York, I.B. Tauris & Co Ltd., 2003), стор. 149-166, стор. 151-153.

⁷⁹ Там же, стор. 163.

4. Він повинен знати звичаї та традиції народу, для якого він призначений суддею (каді).
5. Він повинен пильно стежити за щоденними справами співробітників його суду.
6. Він має бути знайомий з іншими правознавцями, а також із благочесними, авторитетними і добродійними людьми у місті.
7. Він може бути присутній на похоронах і відвідувати хворих, але при цьому він не повинен обговорювати судові справи учасників судового процесу.
8. Він може відвідувати звичайні прийоми. Згідно з Аль-Сарахсі, «якщо офіційний прийом може відбутися без присутності каді, то він вважається звичайним. Однак, якщо присутність каді на ньому неминуча, тоді прийом слід називати «особливим», тобто таким, що влаштований спеціально для каді.

Заборонні норми

1. Суддя не повинен приймати рішення у стані гніву чи під впливом емоційного напруження. Це тому, що в разі, якщо каді перебуває у стані роздратування чи емоційного напруження, це негативно впливає на його здатність судити тверезо і приймати відповідне рішення.
2. Він не повинен приймати рішення у справі, якщо його долає сон або якщо він надто втомлений чи у стані радісного збудження.
3. Він не повинен приймати рішення у стані голоду чи переїдання.
4. Він не повинен брати хабарів.
5. Він не повинен висміювати сторони судового процесу чи кепкувати з них.
6. У період розгляду справ він не повинен ослаблювати себе необов'язковим постом.

7. Він не повинен підказувати потерпілому чи передбачати відповідь, а також не повинен вказувати на жодну зі сторін процесу.
8. Він не повинен дозволяти будь-якій стороні процесу приходити до нього додому, хоча люди, які не мають відношення до справи, можуть відвідувати суддю, щоб привітати його або з іншою метою.
9. Він не повинен розважати ту чи іншу сторону процесу в себе вдома. Однак, він може приймати одночасно обидві сторони.
10. Він не повинен наполягати на незнанні чогось, а має спитати тих, хто має такі знання.
11. Він не повинен жадати багатства чи бути рабом своєї пристрасті.
12. Він не повинен боятися будь-кого.
13. Він не повинен боятися звільнення, вихваляти будь-кого чи ненавидіти своїх критиків.
14. Він не повинен приймати подарунків, хоча може приймати подарунки від своїх рідних, окрім тих, які очікують на результат судового розгляду. Він може також приймати подарунки від тих, хто дарував йому будь-що до призначення його суддею, однак, якщо вартість подарунків після його призначення збільшується, суддя не має права приймати такі подарунки.
15. Він не може ухилятися від істини через побоювання про те, що хтось розгнівається, і не повинен ходити вулицями один. Відтак, він збереже свою гідність та не дозволить, щоб зацікавлені особи безпідставно підходили до нього.
16. Він не повинен брати до уваги емоції сторін у справі.

ВИБРАНА БІБЛІОГРАФІЯ

Книги та монографії

А.Р.Б. Амерасингхе, «Етичні норми і обов'язки суддів» (Amerasinghe, A.R.B., Judicial Conduct Ethics and Responsibilities), Коломбо, Шрі-Ланка, 2002.

Джеффри Шаман, Стівен Лубет і Джеймс Алфіні «Етичні норми поведінки суддів» (Shaman, Jeffrey, Lubet, Steven and Alfini, James, Judicial Conduct and Ethics), 3-тє видання, Вірджинія, США, 2000.

Дж.Б. Томас, «Суддівська етика в Австралії» (Thomas, J.B., Judicial Ethics in Australia), Сідней, Австралія, 1988.

Девід Вуд «Суддівська етика: матеріали для обговорення» (Wood, David, Judicial Ethics: A Discussion Paper), Вікторія, Австралія, 1996.

Стандарти і доповіді

Американська асоціація адвокатів, Типовий кодекс суддівської етики (Model Code of Judicial Conduct), попередній проект, 2005.

Арабський центр за незалежність суддів і професії юриста, Бейрутська декларація про правосуддя (Beirut Declaration for Justice), 1999.

Австралійська асоціація адвокатів, Хартія про суддівську незалежність (Charter of Judicial Independence), 2004

Австралійський інститут судочинства, «Посібник на тему суддівської етики», (Guide to Judicial Conduct), 2002.

Канадська суддівська рада, «Коментарі на тему суддівської етики» (Commentaries on Judicial Conduct), Квебек, 1991.

Канадська суддівська рада, «Етичні принципи для суддів» (Ethical Principles for Judges), 1998.

Канадська суддівська рада, «Політика дотримання рівноправ'я в суді» (Model Policy on Equality within the Court), 1998.

Консультативна рада європейських суддів:

Висновок №9 PROV (2006): «Роль національних суддів у забезпеченні ефективного застосування міжнародного і європейського права» (The Role of National Judges in Ensuring an Effective Application of International and European Law)

Висновок №7 (2005): Правосуддя і суспільство (Justice and Society); Висновок №6 (2004): «Справедливий судовий розгляд у належні строки» (Fair Trial within a Reasonable Time);

Висновок №4 (2003): «Належна початкова підготовка і підвищення кваліфікації суддів на державному та європейському рівнях» (Appropriate Initial and In-Service Training for Judges at National and European Levels);

Висновок №3 (2002): «Принципи і правила, які регламентують професійну поведінку суддів, зокрема етичні норми, неприпустимість певної поведінки та об'єктивність суддів".

Висновок №2 (2001): «Фінансування судів і керування ними для забезпечення ефективності судових органів і виконання статті 6 Європейської конвенції з прав людини» (Funding and Management of Courts with reference to the Efficiency of the Judiciary and to Article 6 of the European Convention on Human Rights);

Висновок №1 (2001): «Стандарти незалежності судових органів і незмінності суддів» (Standards concerning the Independence of the Judiciary and the Irremovability of Judges).

Гонконг (спеціальний адміністративний регіон Китаю), «Посібник на тему суддівської поведінки» (Guide to Judicial Conduct), 2004.

Міжнародна фундація виборчих систем, «Передовий міжнародний досвід: стандарти чесного судочинства і принципи консенсусу» (IFES: Global Best Practices: Judicial Integrity Standards and Consensus Principles), 2004.

Міжнародна асоціація суддів, «Загальна хартія суддів» (The Universal Charter of the Judge), 1999.

Міжнародний центр «Етика, правосуддя і суспільне життя», «Розробка етичних норм для міжнародних судів» (Toward the

Development of Ethics Guidelines for International Courts), доповідь на семінарі в Інституті Брандейса для міжнародних суддів, Зальцбург, Австрія, 2003.

Міжнародна комісія юристів, «Міжнародні принципи незалежності і підзвітності суддів, адвокатів та прокурорів» (International Principles on the Independence and Accountability of Judges, Lawyers and Prosecutors), Женева, 2004.

«Суддівська етика в Південній Африці» (Judicial Ethics in South Africa), автори: головний суддя і голова Конституційного суду, голови Високих судів Апеляційного суду з трудових спорів і Суду з земельних спорів, 2000.

Мадридські принципи взаємин між ЗМІ та судьями в контексті дотримання принципів суддівської незалежності (Madrid Principles on the Relationship between the Media and Judicial Independence), 1994

Сувська декларація про принципи суддівської незалежності і доступності правосуддя (Suva Statement of Principles on Judicial Independence and Access to Justice), 2004.

Висновки консультативних комітетів із суддівської етики

Консультативні висновки:

Конференція суддів Сполучених Штатів Америки

Суддівська слідча комісія штату Алабама
Комісія з питань поведінки суддів штату Аляска
Консультативний комітет із суддівської етики штату Аризона
Консультативний комітет із суддівської етики штату Арканзас
Рада з питань суддівської етики штату Колорадо
Консультативний комітет із суддівської етики штату Делавер
Консультативний комітет із суддівської етики штату Флорида
Суддівська кваліфікаційна комісія штату Джорджія
Комітет із суддівської етики штату Іллінойс
Комісія з питань суддівської кваліфікації штату Індіана
Консультативний комітет із суддівської етики штату Канзас
Комітет із суддівської етики штату Кентуккі
Комітет із суддівської етики штату Меріленд
Комітет із суддівської етики Верховного суду штату Массачусетс
Комітет із суддівської етики штату Небраска

Постійний комітет із суддівської етики штату Невада
Консультативний комітет із суддівської етики штату Нью-Гемпшир
Консультативний комітет із суддівської етики штату Нью-Мексико
Консультативний комітет із суддівської етики штату Нью-Йорк
Консультативні ради з питань суддівської етики штату Оклахома
Комітет із суддівської етики Конференції суддів першої інстанції
штату Пенсильванія
Консультативний комітет зі стандартів поведінки суддів штату
Південна Кароліна
Комітет із суддівської етики штату Теннесі
Комітет із суддівської етики штату Техас
Комітет із суддівської етики штату Юта
Комітет із суддівської етики штату Вермонт
Консультативний комітет із суддівської етики штату Вірджинія
Консультативний комітет із суддівської етики штату Вашингтон
Комісія із судових розслідувань штату Західна Вірджинія
Консультативний комітет із суддівської етики Верховного суду штату
Вісконсин

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК⁸⁰

адвокат

- використання суддівського помешкання як місця ведення юридичної практики, 133
- поведінка, 191
- романтичні стосунки із суддею, 131
- расизм, сексизм та інша неналежна поведінка, 191
- соціальні взаємини з суддею, 120-125

адвокатська контора

- відвідування суддею, 125
- суддя в якості гостя, 124
- член сім'ї судді пов'язаний з, 129

азартні ігри і судді, 117

- Американська конвенція прав людини, 8
- антикорупційна агенція, соціальні контакти з, 118
- арбітр, 173
- Африканська хартія прав людини і народів, 9

- баланс, обов'язок підтримувати належний, 61
- банківські позики, 179
- бари, відвідування громадських місць суддями, 116

введення в дію, процедура, 220

- верховенство права, 11
- визнання виконавчою владою, 38
- винагорода за позасудову діяльність, 157, 179, 182
- винесення вироку, пов'язані із цим права, 50
- виплата гонорарів, 182

висловлювання

- неналежні, 71
- припустимі, 72

висловлювання, свобода, 134, 136, 138-140

відвід

- дружба, 90
- згода сторін не має значення, 79
- коли суддя має зробити таку заяву, 80
- концепція необхідності, 100, 132

⁸⁰ Цифри в цьому покажчику вказують на номери параграфів.

матеріальне зацікавлення у результаті справи, 98
невідповідність підстав, 89
неприятність, 90
обґрунтоване враження про упередженість, 81
об'єктивний спостерігач, 77
попередні посади в урядових структурах, 96
попередня участь у політичній діяльності, 88
попередня робота в якості адвоката, 94-95
попередня участь в якості важливого свідка в суді, 97
пропозиція працевлаштування після завершення суддівської кар'єри, 91
складні ситуації, 132
суддя у власній справі, 78

див. також упередженість, самовідвід

відкладені рішення, обов'язок приймати рішення без затримки, 209
відкликання справи у судді, 217
відпочинок і розваги, важливість, 194
власні інтереси, обов'язок не переслідувати, 144
вплив

визначення того, що вважається неналежним впливом, 30

діяльність або поведінка інших суддів, 39

неналежний зовнішній вплив, 27, 38

обов'язок уникати неналежного впливу, 143

спроба впливу, 29

схвалення або критика з боку суспільства, 28

втручання, постійне, 63

етична дилема, 33

етичні норми

- азартні ігри, 117
- бари, відвідування, 116
- вимоги щодо зразкового способу життя, 115
- гостинність, 180
- демонстрація дотримання, 111
- збір коштів, 167
- зловживання суддівською посадою, 145-152
- канцелярське приладдя суду, використання, 147
- клуби, часте відвідування, 118
- комерційна діяльність, 160
- конфіденційна інформація, 154-155
- критерій щодо, 112
- матеріальні інтереси, 141, 143
- невідповідні контакти, 113
- неприбуткові організації, членство в, 167-168, 170
- несумісна діяльність, 135-136,
- обмеження діяльності, 114
- особистий інтерес, 144
- офіційне відомство, виступ в, 158-159
- подарунки, прийняття, 177, 179-182
- позасудова діяльність, 166
- помешкання, використання 133
- правове виховання, участь у, 157
- професійні спілки, участь у, 176
- публікації, участь у, 151
- радіо і телебачення, виступи на, 152
- рекомендаційні листи, 148
- роль представника держави, 165
- свідчення з характеристикою особи, надання, 149
- слідча комісія, членство в, 160-163
- соціальні контакти з юристами, 119, 122-125
- соціальні взаємини з окремими адвокатами, 120-121, 131
- соціальні взаємини зі сторонами процесу, 126
- суспільне просвітництво, участь у, 156
- урядова діяльність, участь у, 164
- фідуціар, 171
- фундаментальні права людини, наявність, 134, 136-140
- члени сім'ї, 129-130, 143
- членство в таємних організаціях, 127
- юридична практика, 172-175

Європейська конвенція з прав людини, 7

Загальна декларація прав людини

правовий статус, 2

стаття 19, 1

загальноприйняті цінності, 18

законодавство

обов'язок забезпечувати дотримання, 108

обов'язок підтримувати, 108

пом'якшене застосування, 108

законодавство про права людини, важливість, 206

законодавчий орган, переписка з, 38

заохочувальні виплати, 38

зауваження судді, обов'язок стримуватися, 188

звітування судді щодо суті справи, 41

ЗМІ

взаємини з суддею, 76

критика судді, 74

спотворення висловів судді, 75

зникнення судових протоколів, 197

зовнішні впливи, 27

ієрархічна організація судової влади, 40

ізоляція неможлива і небажана, 31

канцелярське приладдя суду, використання, 145, 147-148

клуби, часте відвідування, 118

кодекс поведінки, обов'язок судових органів щодо розробки, 16

колективна відповідальність щодо дотримання стандартів, 14

компетентність

відпочинок, розваги і сімейне життя, відповідність, 194

значення, 192

міжнародні акти про права людини, відповідність, 206

навчання, 199-205

пріоритетність суддівських обов'язків, 19

реалізація судочинства, 196-198

конституціоналізм, 10

контакти з однією зі сторін процесу, 64

конфіденційна інформація, 154-155

конфлікт інтересів

критерій щодо, 67

обов'язок мінімізувати, 68
кореспонденція
використання канцелярського приладдя суду, 145, 147-148
законодавчий орган, 38
ЗМІ, 75
рекомендації, 148, 150
сторони процесу, 73
культурна різноманітність, 186

матеріальне зацікавлення, 98-99
матеріальні інтереси
визначення, 142
обов'язок бути поінформованим про сімейні, 141
міжнародне законодавство про права людини, важливість, 206
міжнародне законодавство, статус, 6
Міжнародний пакт про громадянські і політичні права,
відповідність, 206
положення, 3, 48, 49, 50, 183
зобов'язання держави, 5
моральні цінності, 105-106

нагороди, 38
належна практика, приклад, 34
настанова присяжним, зміна тексту протоколу, 107
невідповідні зв'язки та впливи, приклади, 38
незалежність
високий стандарт суддівської поведінки, 45-50
діяти незалежно, незважаючи на схвалення чи критику
суспільства, 28
довіра суспільства – визначальна, 35
ефективність та продуктивність, 42
зовнішні впливи, 27
індивідуальна та інституційна, 23
контакт із суспільством необхідний, 32-34
критерії суддівської незалежності, 26
на противагу об'єктивності, 24
невідповідні зв'язки, 38
незалежність від інших суддів, 39-41
неналежний вплив, 30
не привілей, а відповідальність судді, 22
повна ізоляція неможлива і небажана, 31
розподіл обов'язків та повноважень, 36

сприйняття суспільством суддівської незалежності, 37
спроба впливу на суддю, 29
спроба підірвати суддівську незалежність, 43
суддя не підзвітний уряду, 25
суспільна поінформованість про принцип незалежності
судової влади, 44

незалежність від інших суддів, 39
незалежність і об'єктивність органів судочинства

АКПЛ
АКПЛН 7(1), 9
ЄКПР 6(1), 7
Концепція, 12
МПГПП, 14(1), 3

незначні проступки, 19
неналежне ставлення до працівників, 219
неналежна поведінка
 критерій щодо, 111-112
 невідповідні контакти, 113
неналежний вплив – *див.* вплив
неналежні висловлювання, 71
необ'єктивність, сприйняття, 55
необхідність, концепція, 100, 132
необхідність довіри суспільства, 35
необхідність професійної компетенції, 196
неприбуткова організація, членство в, 167-168
непрофесійна поведінка судді або адвоката, 218

обвинувачуваний
 побоювання, 54
 права, 49

об'єднання мешканців, членство в, 170

об'єктивний спостерігач, 77

об'єктивність
 вимоги, 53
 заангажованість або упередженість, 57-60
 зловживання покаранням за неповагу до суду, 59
 ЗМІ, взаємини з, 74-76
 контакти з однією зі сторін процесу, 64
 конфлікт інтересів, 67-69
 незалежність як необхідна умова, 51
 об'єктивний спостерігач, 77

обов'язок зберігати баланс, 61
переписка зі сторонами процесу, 73
підозра щодо упередженості, 56
побоювання з боку обвинуваченого, 54
поведінка, якої слід уникати, 62-65
попередня участь у політичній діяльності, відповідність, 88
публічні заяви, 65, 71-72
релігія тощо, відповідність, 89
суддя у власній справі, 78
сприйняття, 53, 55
часті прецеденти самовідводу, 66

див. також відвід судді

образливі зауваження, 187
оперативність, обов'язок вирішувати справи оперативно, 207
органи судочинства

довіра суспільства до, 13
ієрархічна організація не має значення, 40
колективна відповідальність за дотримання стандартів, 14
незалежність і об'єктивність, 12
розуміння ролі, 20

освіта

відповідальність за, 204-205
зміст навчальної програми, 202
обов'язок проходження, 199-201
підвищення кваліфікації, 203

Основні принципи ООН щодо незалежності судових органів, 17
особиста поінформованість про предмет спору, 93
офіційне відомство, виступ в, 158-159

передання судового питання на розгляд виконавчого органу, 38
підрив принципів суддівської незалежності, 43
поведінка, – *див. суд*
повноваження карати за неповагу до суду

зловживання, 59
мінімальне використання, 137

позасудова діяльність, 166
позбавлення волі, 47
подарунки

дуже цінні, 181
обов'язок не приймати, 177, 181
що не вважається, 179, 182

поліція, соціальні контакти з, 118
політична діяльність

- колишня діяльність, 88
- моральний обов'язок відкрито висловитися, 140
- несумісність, 135
- участь у публічній полеміці, 65, 136
- помешкання, суддівське, 133
- посередник, 173
- правове виховання, участь у, 157
- правосуддя має сприйматися як таке, що успішно реалізується, 100
- працевлаштування
 - після завершення суддівської кар'єри, 91
 - попереднє в урядовій структурі або адвокатській конторі, 96
 - родича, 107
 - у виконавчому або законодавчому органі, 38
- працівники апарату суду
 - неналежне ставлення до, 219
 - неофіційні виплати, 198
 - призначення родича працівником апарату суду, 107
 - прийняття подарунків, 177-179
 - поведінка, 190
- працівники, суду, 190
- предмет спору, особиста поінформованість, 93
- престиж суддівської посади, 145-153
- приватне життя
 - вимога щодо високих стандартів, 103
 - дотримання суспільних стандартів, 104-106
- пріоритетність суддівських обов'язків, 195
- продуктивність, 42
- прозорість, важливість 210
- просвітництво
 - суспільне, 156
 - юридичне, 157
- професійна підготовка
 - відповідальність за, 204-205
 - зміст навчальної програми, 202
 - обов'язок проходження, 199-201
 - підвищення кваліфікації, 203
- професійні спілки, участь у, 176
- публікації, участь у, 151
- публічне життя, необхідність дотримання високих стандартів, 103
- пунктуальність, обов'язок дотримуватися, 208

- радіо, виступи на, 152
- рекомендаційні листи, 148

рівність

- гендерна дискримінація, 185
- громадяни, як звертаються до суду, ставлення до, 189
- культурна різноманітність, 186
- міжнародні стандарти, 183
- образливі зауваження, 187-188, 190-191
- стереотипи, 184

різноманітність – *див.* культурна різноманітність
рішення,

- зміна суті, 107
- зовнішні впливи не мають діяти, 27

- розголошення, вимога, 80
- розподіл повноважень і обов'язків, 36
- роль представника держави 165
- роль судді, 211
- романтичні стосунки з адвокатом, 131

самовідвід

- обов'язковий, 128
- романтичні стосунки з адвокатом, 131
- суддя не має бути надто чутливим, 87
- частий, 66
- член сім'ї, пов'язаний з юридичною фірмою, 129
- член сім'ї, що працює в державному відомстві, 130

свідчення з характеристикою особи, 149-150

- свобода висловлювання, 134, 140
- сексуальне життя, 106-107
- сімейне життя, важливість, 194
- сімейні взаємини, 143
- сім'я судді, визначення, 221
- слідча комісія, членство у, 160-162, 195
- справа перебуває у провадженні судді, 70
- справедливий суд

- ЗДПЛ 19, 1
- мінімальні вимоги, 46
- МПГПП 14(1), 48

стандарти поведінки

- необхідність, 21
- потреба у формулюванні, 16

старанність

- визначення, 193
- відкладені рішення, 209
- порядок і ввічливе поводження у суді, 212-215

- прозорість, 210
- пунктуальність, 208
- розподіл роботи в суді, 216-219
- швидке прийняття рішень, 207
- стереотипи, обов'язок уникати, 184
- стипендії, 179
- сторона процесу, соціальні взаємини з, 126
- страйк, право на, 176
- суд
 - відкликання справи, 217
 - контакти з однією зі сторін процесу, 64
 - належне виконання суддівської функції, 195
 - неналежне ставлення до працівників, 219
 - обов'язок зберігати баланс у, 61
 - підтримання порядку і правил ввічливості, 212, 215
 - поведінка в, 107
 - поведінка, якої слід уникати в, 62
 - поведінка, якої слід уникати за межами, 65
 - поведінка стосовно юристів, 214
 - поведінка стосовно сторін процесу, 213
 - постійне втручання у ведення справи, 63
 - скрупульозне дотримання закону, 108
 - справедливий і рівноправний розподіл роботи в, 216
- суддівська незалежність – *див. незалежність*
- суддівська посада
 - належне і неналежне використання, 145-152
 - немає необхідності приховувати посаду, 146
 - коли необхідно подати у відставку, 108
 - характер, 15
- суддя
 - азартні ігри, 117
 - вимоги щодо зразкового способу життя, 115
 - винагорода за позасудову роботу, 157, 179, 182, 195
 - відвідування колишньої адвокатської контори, 125
 - відвідування барів, 116
 - відкликання справи від, 217
 - захист власних інтересів, 175
 - колишній, 153
 - контакт з апеляційним судом/суддею, 107
 - контакти із громадськістю, 31-34 критика, 30, 137
 - найважливіші якості, 215
 - необхідність скрупульозного дотримання закону, 108
 - несумісна діяльність, 135
 - обов'язок забезпечити дотримання закону, 108

- обов'язок підтримувати порядок і ввічливе спілкування, 212
- обов'язок повідомляти про непрофесійну поведінку, 218
- обов'язок підтримувати закон, 108
- обмеження щодо діяльності, 114
- особиста поведінка, 109
- першочерговий обов'язок, 195
- поведінка в суді, 107
- поведінка з адвокатами, 214
- поведінка зі сторонами процесу, 213
- покликання, 31
- помешкання, використання адвокатом, 133
- попередня адвокатська діяльність, 94
- права, 134
- призначення родича працівником апарату суду, 107
- роль, 15, 211
- самовідвід, коли необхідний, 128-131
- соціальні контакти
 - з окремими адвокатами, 120-121
 - з юристами, 119, 122-125
 - зі сторонами процесу, 126
 - з прокурорами і поліцейськими, 125
- уряд, невідповідність, 25
- участь судді у справі в якості сторони, 175
- участь у публічній полеміці, 65, 134, 136
- часте відвідування клубів, 118
- члени сім'ї, діяльність, 69
- членство в таємних організаціях, 127
- суддя у власній справі, 78
- судова система, вплив особистої поведінки судді на, 109
- судовий процес, постійне втручання в, 63
- судові протоколи, зникнення, 197
- суспільне просвітництво, участь у, 156
- суспільні норми
 - відповідність, 102
 - відсутність уніфікованих стандартів, 105
- суспільство
 - визначальний фактор – довіра, 35
 - контакт необхідний, 32
 - повна ізоляція неможлива і небажана, 31
- схвалення або критика з боку суспільства, 28

- таємні товариства, участь у, 127
- телебачення, виступи на, 152

упередженість

значення, 57

підозра, 56

прояви, 58-59

фактична, 92

що може не вважатися, 60

упереджене ставлення

значення, 57

прояви, 58-59

фактичне, 92

що може вважатися, 60

уряд

призначення в урядовий комітет, 163

суддя не підзвітний, 25

участь в урядовій діяльності, 164

фінансова діяльність, 169

фундаментальні права людини для суддів, 134

фундаментальні цінності, 18

цінності, фундаментальні та загальноприйняті, 18

доброчесність і непідкупність

відповідність суспільних стандартів, 102, 104-106

концепція, 101

поведінка в суді, 107

приватне і публічне життя, 103-104, 109

скрупульозне дотримання закону, 108

суспільне сприйняття, 109, 110

члени родини

діяльність, 69

пов'язані з юридичною фірмою, 129

які працюють в урядових юридичних департаментах, 130

чоловік/дружина, політична діяльність, 38

юридична практика, 172-175

юридичні консультації для членів сім'ї, 174

юристи, соціальні контакти з, 119-125